

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Юридичний інститут

Збірник наукових статей

**Актуальні проблеми
вдосконалення чинного
законодавства України**

Випуск XXXXI

м. Івано-Франківськ, 2016

ББК 67.9 (4Укр)

А 43

Редакційна колегія: д.ю.н., доц. Васильєва В.А. (*головний редактор*); акад. НАПрНУ, д.ю.н., проф. Луць В.В.; акад. НАПрНУ, д.ю.н., проф. Костицький М.В.; акад. АНВШУ, д.ю.н., проф. Дзера О.В.; акад. АНВШУ, д.ю.н., проф. Фріс П.Л.; д.ю.н., доц. Галянтич М.К.; д.ю.н., проф. Стефанчук Р.О.; д.ю.н., проф. Коссак М.В.; д.ю.н., проф. Майданик А.Р.; д.ю.н., проф. Марцеляк О.В.; д.ю.н., проф. Кириченко О.А.; д.ю.н., доц. Махінчук В.М.; к.ю.н., проф. Кобецька Н.Р.; д.ю.н., доц. Вівчаренко О.А.; к.ю.н., доц. Логвінова М.В.; к.ю.н., доц. Ославський М.І.; к.ю.н., доц. Присташ Л.Т.; к.ю.н., доц. Багай Н.О.; к.ю.н., доц. Загурський О.Б.; к.ю.н., доц. Козич І.В.; к.ю.н., доц. Микитин Ю.І. (*відповідальний секретар*).

А43 Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України [текст] : *Збірник наукових статей*. Випуск 41. - Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2016. - 156 с.

У збірнику досліджуються актуальні проблеми державного будівництва, питання теорії та історії держави і права, правової реформи в Україні, екології, боротьби зі злочинністю. Вносяться та обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення ряду інститутів конституційного, цивільного, кримінального та інших галузей права.

Для науковців, викладачів, аспірантів, здобувачів, студентів, слухачів, курсантів юридичних інститутів та факультетів, юристів-практиків.

Actual problems in the field of the formation of the Ukrainian State, questions of theory and history of state and law, law reforms in Ukraine, ecology, struggle against criminality are researched in this issue. The propositions on the perfection of some institutions of constitutional, civil, criminal and other spheres of law are submitted and analyzed.

Good for scientists, professors, post-graduate students, students of law departments, practising lawyers.

Реєстраційне свідоцтво: серія КВ № 16834-5506ПП. Видається з 1996 року.
Адреса редколегії: 76018, м.Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 44а. Юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника. Тел./факс (0342) 50-87-60.

ISSN 2218-1849

ББК 67.9 (4 Укр)

© Юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2016

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД ТА
ПРАВА ЛЮДИНИ. ПИТАННЯ
АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА
ФІНАНСОВОГО ПРАВА.
АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО**

Розвадовський В.І.

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ
КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ**

УДК 342.536.1

Діяльність органів конституційної юстиції історично розпочиналась з права визначення конституційності законодавчого акту. Історично каталог повноважень збільшувався і, на сьогоднішній день, кожна держава при регулюванні функціонування органів конституційної юстиції виходить з індивідуальних пріоритетів. За таких обставин перелік повноважень органів конституційної юстиції може бути універсальним (під юрисдикцію підпадають всі види нормативних актів – закони, акти президента, виконавчої влади, органів місцевого самоврядування – Азербайджан, Таджикистан) або обмеженим (закони, правові акти президента та уряду, міжнародні договори – Грузія, Італія), вичерпним (Вірменія, Молдова), або відкритим (Таджикистан, Узбекистан). В останньому випадку законодавчий орган через зміну звичайного законодавства може надати органу конституційної юстиції нових повноважень. Якщо ж повноваження сформульовані розпливчато, то інколи органу конституційної юстиції приходится самостійно, через акти тлумачення, конкретизувати свої права, що, на нашу думку, повинно бути виключено з правової практики.

Для реалізації своїх функцій конституційні суди наділяються певними повноваженнями. В літературі є спроби класифікації їх компетенції. Так, М.А.Никифорова виділяє чотири основні категорії повноважень: 1) контроль за конституційністю нормативних актів; 2) контроль за рішеннями державних органів; 3) розгляд

внутрішніх федеральних конфліктів; 4) розгляд конфліктів між органами держави [1, с.303]. Ю.А.Юдін також виділяє чотири основні групи. До першої групи він відносить повноваження, пов'язані із забезпеченням верховенства Конституції в системі джерел національного права: контроль за конституційністю нормативно-правових актів і міжнародних договорів; офіційне тлумачення Конституції та законів. До другої групи - повноваження, пов'язані з забезпеченням дотримання принципу поділу влади: розгляд спорів щодо компетенції між державними органами (розмежування компетенції законодавчої, виконавчої та судової влади по горизонталі); між державою та її складовими (розмежування повноважень по вертикалі); у федеративній державі - між федерацією та її суб'єктами і між останніми, в складній унітарній державі - між центром й автономними утвореннями, в простій унітарній державі - між центральними державними органами й територіальними колективами. Третя група охоплює повноваження, пов'язані з захистом конституційних прав і свобод людини: процедури «habeas corpus», ампаро, конституційної скарги, контроль за проведенням виборів та референдумів і вирішення виборчих спорів, оскільки йдеться про захист одного з найважливіших політичних прав - виборчого. Четверту групу складають повноваження, пов'язані з захистом Конституції від порушень її вищими посадовими особами, а в деяких країнах - і політичними партіями (розгляд справ у порядку процедури імпічменту або участь у ній, контроль за діяльністю політичних партій) [2, с.192].

Як у вітчизняній так і іноземній юридичній літературі зазначено, що органи конституційної юрисдикції різних країн можуть мати, а можуть не мати повноважень, віднесених до зазначених груп. Зокрема, до компетенції Конституційного Суду не віднесено безпосередній захист прав і свобод людини (третья група повноважень). До його повноважень віднесено розгляд питань щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної

Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту; офіційне тлумачення Конституції та законів України; розгляд питань щодо відповідності вимогам статей 157, 158 Конституції України законопроекту про внесення змін до Конституції України, а також щодо порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції або законів України.

На наш погляд запропонована названими авторами класифікація не враховує всіх повноважень, якими наділяються конституційні суди в різних країнах. Відмінності в межах навіть однієї групи з названих класифікацій можуть бути як за колом об'єктів конституційного контролю, так і суб'єктів, які можуть ініціювати розгляд питання в конституційному суді, а отже вони є умовними.

Щодо законів про референдум, то в нормативному масиві України певна визначеність існує. Глава 11 Закону України про Конституційний Суд присвячена саме цьому питанню. Але в ст.78 Закону закріплено, що конституційне подання з питань надання висновків щодо конституційності актів про призначення референдуму лише "...може бути..." розглянуто на конституційність, що, на нашу думку, не відповідає важливості проблеми. Відтак, закріплена можливість конституційного контролю актів про призначення референдуму, а не самих норм, затверджених в результаті референдуму. Звичайно, що норми, положення чи й закон в цілому, прийнятий на референдумі у відповідності до Конституції, не може бути об'єктом конституційного контролю. Адже рішення, прийняті з дотриманням всіх правових процедур на всеукраїнському референдумі, є результатом прояву безпосередньої демократії і цілком можуть конкурувати з конституційними нормами. Тому, більш доцільно законодавчо закріпити обов'язковий попередній контроль всіх питань, які виносяться на всеукраїнський референдум (наприклад як в Росії – ст.12 Федерального конституційного закону про референдум). Діюче законодавство України не наділяє Конституційний Суд такими повноваженнями, але вони є цілком необхідними та дозволять уникнути колізій, які можуть виникнути в результаті референдуму. Уповноваженим з приводу

порушення конституційного розгляду щодо надання висновків про конституційність питань, які виносяться на референдум, повинна стати Центральна виборча комісія України.

Наступним повноваженням Конституційного Суду України є контроль міжнародних договорів. Міжнародний договір – це міжнародна угода, укладена з іноземною державою (або державами) або з міжнародною організацією в письмовій формі, яка регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься така угода в одному, чи декількох, пов'язаних між собою, документах, а також від її конкретної назви [Зс.240]. Міжнародні договори є досить специфічним об'єктом в діяльності органів конституційної юстиції, що обумовило їх поступову появу в цій якості в законодавстві країн. Інакше і не могло бути, адже з проведенням ратифікації міжнародного договору, він стає частиною внутрішнього права, а все законодавство країни входить в чітку юридичну ієрархію, відповідно до основного закону. Таким чином, міжнародні договори, як і всі інші норми права конкретної держави повинні органічно вписуватися в правову систему та не суперечити конституційним положенням. Але проблема обумовлюється зіткненням між собою двох різних за своїм характером систем – системи міжнародного права та системи внутрішнього права [4с.95].

Аналіз формулювань статей конституцій та законів про конституційні суди країн Азії, Балтії та Східної Європи дозволяють виявити три підходи до забезпечення відповідності міжнародного договору конституційним положенням: 1) пріоритетно передбачений попередній контроль (Азербайджан, Болгарія, Вірменія, Казахстан, Росія, Словенія, Таджикистан, Естонія); 2) допускається як попередній, так і наступний контроль (Албанія, Грузія, Литва, Україна); 3) передбачений лише наступний контроль (Білорусія, Латвія, Молдова, Польща, Узбекистан).

Отже, об'єктами розгляду на предмет конституційності в Конституційному Суді України можуть бути: 1) міжнародні договори, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість; 2) чинні міжнародні договори; 3) правові акти про набрання міжнародним договором чинності.

Проекти законів, якими вносяться зміни до Конституції України, у відповідності зі ст.159 Конституції підлягають обов'язковому попередньому контролю щодо змісту. Нічого невідповідного функціям конституційної юстиції тут не має [5с.42]. Здійснюючи превентивний конституційний контроль щодо законопроектів про внесення змін до Конституції України, Конституційний Суд не обмежує повноважень законодавчого органу, а лише забезпечує конституційність їх реалізації. Парламент у своїх діях обмежується не органом конституційної юстиції, а Конституцією. Подібні процедури існують в Румунії (п.а ст.144 Конституції), Молдові (п.2 ст.141 Конституції), Киргизстані (п.6 ст.82 Конституції) та інших державах.

Окрім того, вимогою законності є не лише відповідність норм законів та підзаконних актів Основному Закону держави, а й єдність та стабільність в розумінні змісту та значення конституційних норм. Виконання цієї вимоги забезпечується офіційним та обов'язковим тлумаченням, здійснюваним Конституційним Судом. Офіційне тлумачення Конституції України – це з'ясування, встановлення і роз'яснення уповноваженим самою ж Конституцією органом державної влади – Конституційним Судом України – установчого волевиявлення українського народу з метою реалізації норм Основного Закону [5, с.6]. Сама необхідність тлумачення Конституції та законів України не викликає сумнівів, адже за своєю юридичною природою вони не можуть перетворитися в деталізовані інструкції. Уповноважені ж органи не завжди компетентно підходять до розуміння норм Конституції та законів [6, с.38], і, як наслідок, створюють підзаконні акти, а інколи й закони, які не відповідають Конституції, що призводить до виникнення колізій норм різного рівня. Проблема ускладнюється і наявністю в самій Конституції конфліктних цінностей: заохочення особистої свободи на противагу забезпечення безпеки суспільства, дозвіл вільного використання майна на противагу захисту навколишнього середовища, сприяння приватності (право таємниці особистого життя) на противагу широкому доступу до інформації, сприяння зібранням та дискусіям на противагу обмеженню спонукання до насильства та заперечення загальноприйнятних переконань,

сприяння вільному підприємництву на протипагу обмеження нечесної конкуренції, сприяння консолідації української нації на протипагу збереження саомбутності національних меншин [7, с.51]. Тому, саме офіційне та обов'язкове тлумачення виступає як засіб вирішення та запобігання юридичних колізій [8, с.6-8].

Аналіз Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд» дозволяє також виділити наступні тлумачення:

По-перше, функція тлумачення Конституції та законів України, безперечно, повинна належати єдиному органу конституційної юстиції України як незалежному та абстрагованому суб'єкту політико-правових процесів. Тлумачення не може бути поза рамками діяльності Суду, воно є необхідним елементом процесу вирішення будь-якого правового питання.

По-друге, здійснювана діяльність Конституційного Суду України по тлумаченню норм діючого законодавства не повинна порушувати принцип розподілу влади та вторгатися в сферу творення законів Верховною Радою України.

По-третє, значне місце в тлумаченні відіграє проблематика прав та свобод людини та громадянина. Від позиції Суду в значній мірі залежить не лише статус цього важливого інституту, а й його реалізація в Україні.

По-четверте, сфера тлумачення не обмежена, не існує яких-небудь норм щодо визначення правил тлумачення. Єдине підгрунття – це теоретичні основи. Тому, для визначення правових рамок здійснення цього повноваження, на нашу думку, необхідно врегулювати цю проблему при створенні закону про нормативно-правові акти України.

При аналізі повноважень органів конституційної юстиції різних країн можна віднайти і повноваження по вирішенню питань, пов'язаних з переслідуванням посадових осіб за порушення основного закону держави в порядку імпічменту. Імпічмент (від англійського *impeachment*, від старофранцузького *emperechment* – осуд, обвинувачення) – особливий порядок (процедура) обвинувачення вищих посадових осіб держави – президентів, міністрів, суддів тощо [10, с.63.]. Але головним чином це стосується процедури усунення від влади глави держави. Саме порушення

процедури конституційного переслідування належить, як правило, законодавчому органу. Конституційні суди можуть фіксувати у своїх рішеннях наявність в діях вищої посадової особи держави порушення конституції чи наявність ознак складу злочину. Перелік підстав імпічменту є наслідком політичної ситуації на момент створення відповідних правових норм, рівнем прийняття самої ідеї президентства.

Участь Конституційного Суду України в процедурі імпічменту Президента України носить обмежений характер, як і в Казахстані та Росії. На відміну від групи країн, де органи конституційної юстиції безпосередньо вирішують питання про усунення глави держави з посади, тобто по суті звинувачень, які інкримінуються парламентом (Австрія, Албанія, Болгарія, Вірменія, Грузія, Італія, Словаччина, Словенія, Чехія, Угорщина та ін.), в Україні Конституційний Суд, у відповідності до положень Основного Закону, лише констатує дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент.

Однак, конституційна практика знає і не тільки пасивну участь органу конституційної юстиції в процедурі імпічменту. Так, за ініціативою Конституційного Суду Азербайджану, на основі висновку Верховного Суду, питання про відсторонення Президента при здійсненні ним тяжкого злочину може бути розглянуто парламентом Республіки (ст.107 Конституції) [11, с.142].

При розгляді справи Конституційний Суд України уповноважений перевірити: порядок створення спеціальної тимчасової слідчої комісії, правомочність складу та дій слідчої комісії при проведенні розслідування та прийняття рішення про звинувачення Президента. Подібні повноваження закріплено за органами конституційної юстиції Болгарії, Вірменії, Монголії, Румунії, Росії.

Реалізація повноважень Конституційним Судом України завершується прийняттям остаточного рішення у справі. В США право перегляду власних рішень Верховний Суд набув, як і право конституційного контролю, внаслідок прецеденту 1871 року [12, с.62]. Серед країн СНД – Білорусія, Казахстан, Киргистан, Литва, Молдова та Узбекистан закріпили можливість перегляду рішень

органом конституційної юстиції за власною ініціативою з причин: якщо відкрилися нові обставини, що не були відомі на момент винесення рішення, якщо ці обставини суттєво впливають на зміст рішення (Казахстан, Киргистан, Литва, Молдова, Узбекистан); відкрились нові обставини, які можуть суттєво вплинути на сутність рішення (Білорусія); внесення змін до законодавчих актів, які були основою прийнятого рішення (Білорусія, Казахстан, Киргистан, Литва, Молдова, Узбекистан); рішення постановлено з суттєвими порушеннями встановленого порядку судочинства (Киргистан). Рішення ж Конституційного Суду України можуть бути переглянуто самим Конституційним Судом при виявленні нових обставин у справі, які не були предметом його розгляду, але які існували на час розгляду і прийняття рішення або дачі висновку у справі. Однак, це питання потребує подальшого процесуального врегулювання.

Окрім зазначених повноважень Конституційного Суду України органи конституційної юстиції країн з континентальною системою права здійснюють і інші функції.

Серед них для конституційної практики України є і досить цікаві. Так, Конституційний Суд Румунії слідкує за дотриманням процедури обрання Президента і підтверджує результати виборів [13, с.98]. В Австрії, ФРН, Угорщині конституційні суди можуть оголосити неконституційною бездіяльність державних органів чи посадових осіб. Орган конституційної юстиції визначає в такому разі термін створення відповідних правових норм для законодавчого органу або втручається в діяльність президента, коли він не підписує закон. Надання подібних повноважень Конституційному Суду України в аспекті багаторічних проблем з прийняттям Державного бюджету є досить доречними для України.

Також, аналіз законодавства інших країн виявляє значне місце органів конституційної юстиції в діяльності політичних партій та об'єднань громадян. В цьому аспекті держави можна розділити на два головних типи: де орган конституційної юстиції виступає гарантом свободи створення та діяльності політичних партій (Словаччина, Чехія) та, де активність органів конституційної юстиції спрямована насамперед на захист суспільства від неправо-

мірних дій політичних об'єднань окремих громадян (Вірменія, Грузія, Македонія, Молдова, Румунія, Хорватія). В цілому ж, як в першому, так і в другому випадках діяльність конституційних судів підкоряється головному завданню – захисту конституційних положень.

Окрім того, ряд країн на пострадянському просторі закріпили за органом конституційної юстиції право законодавчої ініціативи: Білорусія (п.3 ч.8 ст.2 Регламенту) [14, с.255], Росія (п.1 ст.104 Конституції) [15, с.485], Таджикистан (п.а ст.15 Закону про Конституційний Суд) [16, с.585], Узбекистан (ст.10 Закону про Конституційний Суд) [17, с.617]. Однак, на нашу думку, подібні повноваження суттєво порушують принцип розподілу влади. Не важко змодельовати ситуацію, коли закон, проект якого запропонований конституційним судом буде перевірятися на легітимність. Як тоді бути зі статусом безстороннього арбітра? За цих обставин ми відстоюємо точку зору про недоцільність наділення Конституційного Суду України подібними повноваженнями.

Конституційна юстиція як своєрідна форма організаційно-процедурного механізму забезпечення конституційної законності та правопорядку, верховенства основних прав і свобод є втіленням владної (юрисдикційної) діяльності спеціалізованого вищого судового органу в рамках належної правової процедури. На користь цього свідчить офіційна позиція органу конституційної юстиції ФРН. ФКС ФРН схиляється до доктрини, згідно якої “у центрі конституційного порядку лежать цінність та гідність особистості, яка у вільному самовираженні діє як частина вільного суспільства” [18, с.201].

З процесуальної точки зору правовий режим діяльності Конституційного Суду України відрізняється від діяльності судів загальної юрисдикції, очолюваних Верховним Судом України. Безпосередньо владна діяльність та процесуальні форми здійснення повноважень КС визначені розділом XII Конституції та Законом про КСУ [19]. Юрисдикційної діяльності КСУ стосуються п. 28 ст. 85 та ст. 147, 150-152, 159 Конституції. Ці владні повноваження органу конституційної юстиції не можуть здійснюватися інши-

ми органами правосуддя, оскільки він є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні.

1. *Современное буржуазное государственное право, т.2. Основные институты /Отв. ред. Туманов В.А. - М.: Наука, 1987. - 366 с.*
2. *Сравнительное конституционное право / Ред. кол. Ковлер А.И., Чиркин В.Е.(отв. ред.), Юдин Ю.А.- М.: Манускрипт, 1996. - 730 с.*
3. *Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия / Под ред. М.Ю. Тихомирова. –М.: Юринформцентр, 1997. – 526 с.*
4. *Денисов В.Н. Коллизионные вопросы применения международного права во внутреннем праве // Колізії у законодавстві України: проблеми теорії і практики / Відповід. ред. Ю.С.Шемиученко. – К.: Генеза, 1996. – 122 с.*
5. *Белкин А.А. Конституционная охрана: три направления российской идеологии и практики. – СПб: Петрополис, 1995. – 144 с.*
6. *Шаповал В. Теоретичні проблеми реалізації норм Конституції // Право України. – 1997. – №6. – С.3-7.*
7. *Савчин М. Конституційний Суд України у механізмі гарантування прав і свобод людини // Право України. – 1999. – №4. – С.35-38.*
8. *Морс Д.Л. Тлумачення конституції // Тлумачення Конституції та законодавчих актів. Принципи конституційного контролю. Семінар організований Конституційним Судом України, АРД/ЧЕККІ Консорціумом “Верховенство права” (АМРСШ), Європейською Комісією “За демократію через право” 5-6 червня 1998 року. – Київ: АМРСШ, 1998. – С.51-52.*
9. *Тихомиров Ю.А. Юридическая коллизия, власть и правопорядок // Государство и право. – 1994. – №1. – С.3-11.*
10. *Головченко В.В., Ковальський В.С. Юридична термінологія: Довідник. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 224 с.*
11. *Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии. Сборник нормативных актов / Сост. В.К.Боброва, М.А.Митюков (отв. ред.), А.А.Подалов. – М.: Зерцало, 1998. – 800 с.*
12. *Бойченко Г.Г. Конституция США. Толкование и применение в эпоху империализма. М.: Изд-во ИМО, 1959. – 244 с.*
13. *Олтеану О.М. Роль и место Конституционного Суда Румынии в процессе становления правового государства // Государство и право. – 1995. – №6. – С.95-100.*
14. *Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии. Сборник нормативных актов / Сост. В.К.Боброва, М.А.Митюков (отв. ред.), А.А.Подалов. – М.: Зерцало, 1998. – 800 с.*

15. Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии. Сборник нормативных актов / Сост. В.К.Боброва, М.А.Митюков (отв. ред.), А.А.Подалов. – М.: Зерцало, 1998. – 800 с.
16. Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии. Сборник нормативных актов / Сост. В.К.Боброва, М.А.Митюков (отв. ред.), А.А.Подалов. – М.: Зерцало, 1998. – 800 с.
17. Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии. Сборник нормативных актов / Сост. В.К.Боброва, М.А.Митюков (отв. ред.), А.А.Подалов. – М.: Зерцало, 1998. – 800 с.
18. Государственное право Германии. – Т. 2. – С. 201.
19. Закон України “Про Конституційний Суд України” від 16 жовтня 1996 року № // Відомості ВРУ. – 1996. - № 49. – Ст. 272.

Розвадовський В. І. Особливості реалізації повноважень Конституційним Судом України

Конституцією України встановлено виключний перелік повноважень Конституційного Суду України, відповідно їх зміст не підлягає звууженому або розширеному тлумаченню. Владні форми та засоби розгляду конституційно-правових спорів органом конституційної юстиції конкретизовано у Законі про КСУ (ст. 13, 14, гл. 9-16). Тільки КСУ володіє правом тлумачити власні повноваження розширено або вузько. В юридичній літературі висловлюється думка, що “конституційні суди інколи вимушені самостійно конкретизувати власні повноваження в силу того, що в конституції або в законі вони сформульовані розпливчато, не завжди конкретно і чітко”. Аналіз практики Конституційного Суду України свідчить про повне охоплення та реалізацію своїх повноважень по здійсненню конституційного контролю (пункти 1-3 ст.13, ст. 14 Закону), однак повноваження по офіційному тлумаченню Конституції та законів України Суд сьогодні здійснює у звууженому розумінні і реалізує його досить обережно. За таких обставин дана проблема залишається не достатньо дослідженою.

У зв'язку з цим виникає необхідність у більш повному та ґрунтовному дослідженні повноважень Конституційного Суду України пов'язаних із забезпеченням верховенства Конституції в системі джерел національного права, контроль за конституційністю нормативно-правових актів та міжнародних договорів, офіційного тлумачення Конституції, законів.

Ключові слова: Конституційний Суд України, повноваження

Розвадовский В. И. Особенности реализации полномочий Конституционным Судом Украины

Конституцией Украины установлен исчерпывающий перечень полномочий Конституционного Суда Украины, соответственно их содержание не подлежит суженному или расширенному толкованию. Властные формы и средства рассмотрения конституционно-правовых споров органом конституционной юстиции конкретизированы в Законе о КСУ (ст. 13, 14, гл. 9-16). Только КСУ обладает правом толковать собственные полномочия расширены или узко. В юридиче-

скої літературі висказується мнение, що “конституційні суди іноді вимушені самостійно конкретизувати свої повноваження в силу того, що в конституції або в законі вони сформульовані розпливчато, не завжди конкретно і чітко”. Аналіз практики Конституційного Суду України свідчить про повне охоплення і реалізацію своїх повноважень по здійсненню конституційного контролю (пункти 1-3 ст.13, ст. 14 Закону), однак повноваження по офіційному трактуванню Конституції і законів України Суд сьогодні здійснює в вузькому сенсі і реалізує його достатньо обережно. При таких обставинах дана проблема залишається не достатньо дослідженою. В зв'язі з цим виникає необхідність в більш повному і основательному дослідженні повноважень Конституційного Суду України зв'язаних з забезпеченням верховенства Конституції в системі джерел національного права, контролю за конституційністю нормативно-правових актів і міжнародних договорів, офіційного трактування Конституції, законів.

Ключові слова: Конституційний Суд України, повноваження

Rozwadowski V.I. Features of implementation of competence of the Constitutional Court of Ukraine

The article is devoted to full and thorough research of the authority of the Constitutional Court of Ukraine related to the rule of the Constitution in the system of sources of national law. From a procedural point of view the legal regime of the Constitutional Court of Ukraine is different from the activity of general courts headed by the Supreme Court of Ukraine. Directly the domineering activities and procedural forms of the authority of the Constitutional Court are regulated by the section XII of the Constitution and the Law on the Constitutional Court.

Constitutional courts are given certain powers for implementation their functions. In particular, the competence of the Constitutional Court does not include direct defense of human rights and freedoms. However, its responsibilities include consideration of the constitutionality of laws and other legal acts of the Verkhovna Rada of Ukraine, acts of the President of Ukraine, acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine, legal acts of the Autonomous Republic of Crimea; existing international treaties of Ukraine or the international treaties submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine for consent to be bound by them; observance of the constitutional procedure of investigation and consideration of the case of removing the President of Ukraine from office by the impeachment procedure; interprets the Constitution and laws of Ukraine; consideration of issues about violations by the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea Constitution or laws of Ukraine.

During the research the author distinguished another area of jurisdiction of the Constitutional Court which includes monitoring of international agreements. Such agreements are subjects for review on the constitutionality and include: 1) international treaties submitted to the Verkhovna Rada for consent to be bound by them; 2) current international treaties; 3) acts of international treaty to be entered into force.

Also, it was analyzed that the Constitutional Court of Ukraine also carries out preventive constitutional control on laws amending the Constitution of Ukraine. The

author made the conclusion that such power of the Court does not restrict the powers of the legislation body, but only ensure the constitutionality of implementation of such laws.

Keywords: Constitutional Court of Ukraine, the powers

ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ТА КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА. ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Пташник І.Р.

ТРАНСПЛАНТАЦІЯ ОРГАНІВ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД МЕДИЧНОЇ ПОСЛУГИ

УДК 347

Актуальність дослідження полягає в необхідності встановлення місця трансплантації в системі особистих немайнових прав особи, для чого необхідно здійснити аналіз можливості віднесення трансплантації до сфери здійснення медичної діяльності чи сфери надання медичних послуг.

В юридичній літературі над визначенням поняття донорства і трансплантації, а також аналізом їх місця в системі особистих немайнових прав працювали такі вчені як А.М. Красіков, Н.О. Маргацька, М.М. Малеїна, І.І. Горелик. В наукових працях, які супроводжували розвиток трансплантації від початку її популярності дається медико - біологічне визначення трансплантації (І.І. Горелик), або цивільно-правове (Н.О. Маргацька). Навіть у Законі України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16 липня 1999р. визначення трансплантації є винятково медичним визначенням.

На сьогодні при наданні послуг з охорони здоров'я вживаються різноманітні поняття: медична діяльність, медична практика, медична допомога, медичні послуги. Саме тому автором поставлено за мету здійснити співвідношення даних понять та виокреслення місця права на трансплантацію.

Так, варто сказати, що і медична допомога, і медичні послуги включаються до набагато ширшого поняття «медична практика» під якою можна розуміти вид господарської діяльності у сфері

охорони здоров'я, який провадиться закладами охорони здоров'я та фізичними особами - підприємцями, які відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам, з метою надання видів медичної допомоги, визначених законом, та медичного обслуговування [1].

Для кращого розуміння суті цих понять спочатку слід провести співвідношення понять «медична допомога» та «медична послуга». На жаль, як вітчизняне, так і міжнародне законодавство, не містять єдиного визначення та розуміння, які дії відносити до медичної допомоги, які дії відносити до медичних послуг.

Так, у Конвенції про мінімальні норми соціального забезпечення (Женева, 28 червня 1952 р.), в Європейському кодексі соціального забезпечення (Страсбург, 16 квітня 1964 р.) відсутнє поняття «медична послуга», зазначається, що поняття «медична допомога» охоплює профілактику та лікування. В Амстердамській Декларації про політику в галузі дотримання прав пацієнтів у Європі, прийнятої Європейською нарадою з прав пацієнтів 30 березня 1994 року, зазначено, що медична допомога є медичною послугою(медична допомога - це комплекс заходів (включаючи медичні послуги організаційно-технічні заходи, санітарно-протиепідеміологічні заходи, лікарське забезпечення, тощо), спрямованих на задоволення потреб населення в підтримці та відновлення здоров'я)[2, с.326].

В рішенні КСУ від 25 листопада 1998 року «Про платні медичні послуги» зазначалось, що зміст поняття «медична допомога» Конституція України не розкриває. Основи законодавства України про охорону здоров'я під даним поняттям розуміють «діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами» [3]. Окрім того, Основи законодавства ніяким чином не розкривають суть змісту поняття «медична послуга», натомість містять визначення дефініції «медичне обслуговування», під яким варто розуміти «діяльність закладів охорони здоров'я та фізичних осіб - підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку, у сфері охорони здоров'я, що не

обов'язково обмежується медичною допомогою». [3]. Таким чином можна говорити про ототожнення поняття «медичне обслуговування» та «медичні послуги», яке дано в Основах законодавства. У медичній науці поняттям «медична допомога» переважно охоплюються лікування, профілактичні заходи, які проводяться під час захворювань, травм, пологів, а також медичний огляд та деякі інші види медичних робіт. Зміст же близького до «медичної допомоги» поняття «медична послуга» до цього часу залишається не визначеним не тільки в нормативних актах, а й у медичній літературі[4].

Науковці також по-різному тлумачать співвідношення даних понять. На думку О. В. Тихомирова та А. М Савицької, ці поняття є тотожними. А. А. Мохов та І. Н. Мохова вважають, що медична послуга включається до більш широкого поняття медична допомога, оскільки за надання медичної допомоги здійснюються й інші види професійної діяльності. На думку С. В. Антонова, медична послуга є більш широким поняттям, ніж медична допомога, що відрізняються за метою (корисним результатом). Якщо особа звертається за наданням медичної допомоги, то метою є поліпшення здоров'я людини, а у випадку, коли людина звертається за одержанням медичної послуги, то метою є не лише поліпшення здоров'я, а й досягнення додаткового, естетичного ефекту [2, с. 327].

На сьогодні ситуація з правовим визначенням поняття «медичні послуги» так і не змінилась. Що стосується поняття «медична допомога», то відповідно до ст.1 Програми надання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 року №955, зазначається, що медична допомога – це вид діяльності, який включає комплекс заходів, спрямованих на оздоровлення та лікування пацієнтів у стані, що на момент їх надання загрожує життю, здоров'ю і працездатності, та здійснюється професійно підготовленими працівниками, які мають на це право відповідно до законодавства [5, с. 74]. Так, Солопова І. серед видів медичної допомоги виділяє: а) первинну лікувально-профілактичну допомогу, б) спеціалізовану (вторинну)

лікувально-профілактичну допомогу, в) високоспеціалізовану (третинну) лікувально-профілактичну допомогу, г) медичну допомогу в невідкладних та екстремальних ситуаціях, д) медичну допомогу громадянам, які страждають на соціально небезпечні захворювання, е) медичну допомогу хворому в критичному для життя стані, є) забезпечення лікарськими та протезними засобами, ж) санаторно-курортне лікування [6, с. 12].

На міжнародному рівні закріплено, що в зміст поняття «медична допомога» можна включити професійну медичну допомогу та непрофесійну медичну допомогу. Під професійною медичною допомогою варто розуміти послуги і роботи, які надаються конкретному пацієнту в конкретній ситуації та входять до складу медичної діяльності. До непрофесійної медичної допомоги відносять: діяльність матерів по самостійному лікуванню дітей; діяльність осіб по наданні первинної медичної допомоги постраждалим від природних або техногенних катастроф; діяльність дорослих дітей, які самостійно здійснюють догляд за хронічно хворими престарілими батьками [7, с. 225].

Медичні ж послуги, це такі послуги, ненадання яких не створює загрози для життя та здоров'я особи. Згідно Постанови КМУ № 1138 від 17.09.1996 «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти» до послуг, зокрема, відносяться:

1. Косметологічна допомога, крім тієї, що подається за медичними показаннями.
2. Анонімне обстеження та лікування хворих, заражених хворобами, що передаються статевим шляхом, а також хворих на алкоголізм і наркоманію (крім обстежень на ВІЛ та СНІД).
3. Лікування безпліддя, включаючи хірургічні методи, штучне запліднення та імплантацію ембріона.
4. Оздоровчий масаж, гімнастика, бальнеологічні процедури з метою профілактики захворювань та зміцнення здоров'я дорослого населення.
5. Консультування і лікування осіб з вокальними порушеннями або з метою їх профілактики, подання фоніатричної допомоги.
6. Операції штучного переривання вагітності в амбулаторних умовах (методом вакуумаспірації у разі затримки менструації терміном не більш як на 20 днів) та у стаціонарі (до 12 тижнів вагіт-

ності), крім абортів за медичними і соціальними показаннями. 8. Медичні огляди: для отримання виїзної візи (крім службових відряджень державних службовців та при виїзді на лікування за наявності відповідних медичних документів); попередні профілактичні медичні огляди при прийнятті на роботу та для отримання посвідчення водія транспортних засобів (крім випадків, коли медичні огляди проводяться за направленнями органів державної служби зайнятості), медичні огляди для отримання дозволу на право отримання та носіння зброї громадянами, а також відповідні періодичні профілактичні медичні огляди. 9. Протезування в тому числі зубне, слухове та очне, тощо. [8]

Проаналізувавши існуючі критерії для розмежування даних категорій, можна виокремити їх наступні спільні та відмінні риси:

- Медична допомога та медична послуга можуть відрізнятися за місцем їх здійснення та плати за їх надання. Відповідно до ч. 3 ст. 49 Конституції України у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно. Відповідно, у приватних суб'єктів здійснення медичної діяльності медичні послуги надаються, як правило, на платній основі [4].

- За сферою правового регулювання надання медичної допомоги за загальним правилом регулюється нормами публічного права, а надання медичних послуг - нормами приватного права через укладення відповідного договору про надання медичних послуг, який буде розглянутий детальніше в наступних підрозділах. Так, стаття 284 ЦК України гарантує кожній фізичній особі право на медичну допомогу, відносячи таким чином дане право до змісту права на охорону здоров'я.

- Відповідно до мети надання медичної допомоги та медичної послуги, медична допомога завжди спрямована на досягнення лікувального, діагностичного або профілактичного результату, а при наданні медичної послуги може досягатися не тільки лікувальний (відновлювальний) результат, а ще й додатковий естетичний ефект. Тобто у межах медичної послуги може надаватися і допомога, і додаткова послуга естетичного характеру [9, с. 154].

Аналізуючи існуючу практику та доктрину, можна виділити наступні ключові ознаки медичної послуги:

- Діяльність, що може здійснюватись виключно кваліфікованими особами, які володіють ліцензіями на здійснення такого виду діяльності;

- Послуга, яка надається, повинна здійснюватись для досягнення визначеної мети. Пацієнт (замовник) звертаючись до лікаря, має на меті усунути психофізіологічні негативні прояви свого організму;

- Медична послуга не має матеріального результату.

- Результат послуги не може бути гарантованим виконавцем. Це пояснюється двома чинниками: по-перше, медична послуга являє собою не односторонні дії виконавця, а також зустрічні дії з боку пацієнта; по-друге, необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного організму.

- Медична послуга, будучи об'єктом цивільних прав, має визначену вартість, тому її надання супроводжується обов'язком її оплати [10, с. 213].

Підводячи підсумок, медична допомога з професійної точки зору є ширшим поняттям та включає в себе медичні послуги. Проте з правової позиції медична послуга буде ширшим поняттям, ніж медична допомога, що впливає насамперед з поняття «допомога та «послуга». Поняття «допомога» означає сприяння, підтримка в чому-небудь, захист чого-небудь; слово «послуга» визначається як діяльність, що спрямована на задоволення певних потреб. Саме тому поняття «медична послуга» варто використовувати в «цивілістичних» нормативно-правових актах, оскільки воно є ширшим за змістом, а також охоплює ті медичні послуги, що надаються не з метою збереження або підтримання оптимального рівня життя та здоров'я людини, а з метою задоволення певних потреб [10, с.328].

Таким чином, ключовим особистим немайновим правом, яким забезпечується природне існування людини є право на охорону здоров'я. В свою чергу воно складається з інших, більш детальніших прав, які його тлумачать та забезпечують його реалізацію. Так, право на медичну допомогу та право на надання належних медичних послуг є саме такими правами, які також в своїй структурі містять додаткові засоби та способи реалізації.

Повертаючись до іншої складової даного дослідження, а саме визначення місця трансплантації в системі особистих немайнових прав, варто зазначити, що трансплантація представляє собою комплекс дій, включаючи медичну операцію в результаті якої хворий орган людини замінюється здоровим, взятим з того ж самого або іншого організму. Перш ніж здійснити аналіз місця права на здійснення трансплантації, варто звернутись до ст. 290 ЦК України, яка закріплює серед інших особистих немайнових прав особи, право на донорство: «Повнолітня дієздатна фізична особа має право бути донором крові, її компонентів, а також органів та інших анатомічних матеріалів та репродуктивних клітин» [11]. Реалізація особистого немайнового права на донорство відбувається при активних діях обох сторін (донора та медичного закладу). У правовідносинах, що складаються в даній сфері, уповноважена особа при бажанні стати донором повинна виразити свою волю шляхом звернення до відповідного медичного закладу, тобто вчинити активні дії. Останній, з свого боку, бере на себе обов'язок зробити необхідні аналізи та взяти кров чи провести операцію по вилученню органів та інших анатомічних матеріалів [12].

Проаналізувавши зміст Глави 20 ЦК України на перший погляд видається складним правильно визначити місце та відношення трансплантації в системі охорони здоров'я. Вище було зазначено, що донорство - є актом добровільної допомоги хворому, це право є невід'ємним від особи, і за загальним правилом виключно особа має право самостійно розпоряджатись своїми органами чи тканинами. Трансплантація в свою чергу є переміщенням дарованого органу з одного людського тіла до іншого, і є виключно хірургічним втручанням. Як було зазначено, медична допомога слугує меті реалізації права особи на охорону здоров'я. Проте видається складним віднесення трансплантації органів до якогось конкретного особистого немайнового права, передбаченого Главою 20 ЦК України. Аналізуючи положення ЦК України, а саме ст. 284 «Право на медичну допомогу» та ст. 290 «Право на донорство», можна зробити висновок, що право на трансплантацію буде відноситись до дій, що забезпечують право на медичну допомогу, адже, як вже було зазначено, трансплантація застосову-

ється як спосіб лікування і виключно у випадках, коли інші способи були неефективними. Якщо говорити про співвідношення донорства та трансплантації – варто говорити про них як про дві частини одного цілого, оскільки незважаючи на різну мету яку вони переслідують, способи досягнення даної мети, суб'єктів, які залучені - в кінцевому результаті виключно через поєднання донорства та трансплантації забезпечується ключове немайнове право особи – право на життя.

Таким чином, проаналізувавши особливості трансплантації та донорства можна виділити їх особливості:

- Трансплантація та донорство відрізняються процедурою реалізації їх кінцевої мети. Так, донорство переслідує мету пожертви органу невідомій особі з метою врятування життя. Трансплантація в свою чергу є саме процесом пересадки дарованого органу.

- Донорство та трансплантація різняться суб'єктами, які залучені в даний вид медичної послуги. Так, спільним суб'єктом буде медичний заклад, який здійснює вилучення та пересадку органу. Первинним суб'єктом буде донор, а кінцевим – реципієнт. Дані суб'єкти не повинні знаходитись в залежності один від одного та не бути знайомими.

- Трансплантація може бути застосована виключно у випадку, коли інші медичні засоби не допомагають врятувати життя хворій особі. Донорство може здійснюватись за бажанням донора (особливо це стосується донорства крові та інших тканин).

- Відрізняються дані категорії також і оплатністю надання послуг. Так, донорство – це виключно безоплатна діяльність (не враховуючи коштів, необхідних на реабілітацію донора після вилучення органу). Трансплантація – це є платна медична послуга, яка здійснюється сертифікованими медичними закладами.

Проаналізувавши існуюче законодавство та медичну практику, беручи до уваги особливості донорства та трансплантації пропонується визначити донорство як соціально корисну, засновану на вільному волевиявленні, діяльність громадянина (донора), яка полягає в безоплатному наданні крові, органів та тканин медичній установі для лікування реципієнта.

Трансплантацію слід визначити як особливий вид медичної послуги, що сприяє реалізації конституційного права громадян на охорону життя та здоров'я та полягає в проведенні хірургічної операції по пересадці органів та тканин та здійснюється медичним закладом за згодою реципієнта.

1. Наказ МОН України від 02.02.2011 №49 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики». [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0171-11/card6#Public>.
2. Філь І.М. Надання медичної допомоги та виконання професійних обов'язків: проблеми співвідношення (у контексті аналізу ст. 140 КК України) / І.М.Філь // Часопис Київського університету права. – 2009. - №4. - с.325-329.
3. Основи законодавства про охорону здоров'я від 19.11.1992 № 2801-ХІІ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
4. Гайдай Н. Правове регулювання та особливості договорів про надання медичних послуг. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3730>
5. Програма подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги, затверджена постановою Кабінету Міністрів від 11.07.2002 року №955 // Офіційний вісник України. — 2002.— №28.— Ст.1324.— с.74.
6. Солопова І. В. Медичне обслуговування як форма соціального захисту населення України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.05 «трудове право; право соціального забезпечення» / Солопова І. В. – Харків, 2009. – 20 с.
7. Аристова Е.В. Специфические особенности медицинской услуги как экономической категории // Е.В. Аристова. - Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. – №2. – 2012. – с. 224-228.
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 № 1138 «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти». [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1138-96-%D0%BF>
9. Самофал М.М. Підстави виникнення правовідносин з надання медичних послуг/ М.М. Самофал // Вісник Вищої ради юстиції. – 2013. - №1 (13). – с.153-161

10. Чехун О.В. Надання платних медичних послуг: цивільно-правові аспекти/ О.В. Чехун // Часопис Київського університету права. - 2010. - №2.- ст..213-216.
11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV». [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
12. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.law-reports.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=729:-290---&catid=56:-21-&Itemid=3)

Пташник І.Р. Трансплантація органів як особливий вид медичної послуги

В статті автором здійснено співвідношення понять «медична допомога» та «медична послуга» на основі аналізу чинного вітчизняного та міжнародного законодавства. В ході дослідження доведено, що медична послуга буде ширшим по своїй суті поняттям, так як включає не тільки заходи, що спрямовані на рятування життя та здоров'я особи. Окрім того, на основі такого аналізу автором визначено місце права на трансплантацію в системі особистих немайнових прав, та співвіднесено її з правом на донорство.

Ключові слова: трансплантація органів, донорство, особисті немайнові права, медичні послуги, медична діяльність.

Пташник И.Р. Трансплантация органов как особый вид медицинской услуги

В статье автором осуществлено соотношение понятий «медицинская помощь» и «медицинская услуга» на основании анализа действующего отечественного и международного законодательства. В ходе исследования доказано, что медицинская услуга является более широким по своей сути понятием, так как включает не только мероприятия, которые направлены на спасение жизни и здоровья человека. Кроме того, на основании такого анализа, автором определено место права на трансплантацию в системе личных неимущественных прав, и осуществлено соотношение ее с правом на донорство.

Ключевые слова: трансплантация органов, донорство, личные неимущественные права, медицинские услуги, медицинская деятельность.

Ptashnyk I.R. Transplantation of organs as the particular type of medical services

During the research of the issues of the relationship between the concepts «medical care» and «medical services» author singled out their differences and similarities: 1) medical care and medical services may vary by place of their realization and payment for their provision (in state and municipal health care institutions and private entities respectively); 2) the provision of medical care as a general rule is regulated by norms of public law, and the provision of medical services – by private law through conclusion of an appropriate contract for health services; 3) medical care is always

aimed at achieving therapeutic, diagnostic or prophylactic results, and thought the provision of medical services can be achieved not only healing (recovery) result, but also an additional aesthetic effect.

Thus, from a professional point of view concept "medical care" is broader and include medical services. However, the legal position of the medical service will be broader than medical care, resulting primarily from the concept of «assistance» and «service».

Through the research of the law on transplantation author analyzed the position of the Civil Code of Ukraine, namely art. 284 «The right to health care» and article 290 «The right to donation». The author concluded that transplantation will be entitled to refer to actions that ensure the right to health care since transplantation is used as a method of treatment only when other methods were ineffective.

Speaking about the relationship between donation and transplantation it is preferable to consolidate them as two parts of one, because despite the different goals they pursue, the ways how these goals can be achieved, the entities involved - ultimately only through a combination of donation and transplantation the right to life as a key moral rights of a person can be provided.

Keywords: organ transplantation, organ donation, moral rights, health care, medical activities.

Чмихов Ю.А.

ЯКІСТЬ НАДАННЯ РІЕЛТОРСЬКИХ ПОСЛУГ: ПОНЯТТЯ ТА КРИТЕРІЇ

УДК - 347.45/.47

Постановка проблеми. На сьогоднішній день проблема якості послуг, що надаються, набуває все більшого значення. Це пов'язано з тим, що законодавець обходить стороною визначення поняття якості послуг і споживач не може захистити свій інтерес в отриманні послуги належної якості. Хоча в науці цивільного права вже здійснюються спроби розробити критерії якості послуг, які підвищать рівень обслуговування і дозволять говорити про якісне і неякісне надання послуг, практика у справах про захист прав споживачів у зв'язку із наданням неякісних послуг на сьогоднішній день залишається неоднозначною. У договорах про надання послуг ріелтор не може гарантувати досягнення замовником кінцевого результату послуги – укладення правочину з нерухомим майном. Однак це правило не звільняє ріелтора від належного виконання договору. Відповідальність за неналежне виконання договору про надання послуг включає випадки неякіс-

ного надання послуг, а це, в свою чергу, зумовлює необхідність вироблення критеріїв якості надання ріелторських послуг.

Аналіз досліджень даної проблеми. Питання якості цивільно-правових послуг було і залишається предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців: М. І. Брагінського, В. А. Васильєвої, В. В. Вітряньського, Н. В. Дроздової, О. С. Іоффе, О. Ю. Кабалкіна, М. В. Кротова, В. В. Луця, В. В. Резнікової, Л. В. Саннікової, А.А.Телестакової, Н. В. Федорченко, О. Д. Шешеніна та інших. Однак дослідженню питання якості надання ріелторських послуг з боку науковців ще не було приділено окремої уваги.

Постановка мети. В межах даної статті автор ставить перед собою мету визначити поняття та критерії оцінки рівня якості ріелторських послуг.

Виклад основного матеріалу. Питання якості послуг, в першу чергу, пов'язане з самою договірною моделлю послуг. В зміст договору про надання послуг завжди включається обов'язковість належного виконання послуги, але не завжди – обов'язковість настання очікуваного результату, якщо він залежить від будь-яких умов сприяння, що не піддаються точному прогнозуванню [1, с. 8]. Тому, договори про надання послуг отримали окреме місце серед усіх інших договорів. Крім того, законодавець чітко встановлює відповідальність виконавця не тільки за невиконання договору про надання послуг за плату, але й за неналежне виконання договору (ст. 906 ЦК України), що охоплюється поняттям якості надання послуги [2]. Тому, умову про якість послуги не слід визначати ні як істотну умову договору про надання послуг, ні як складову умови про предмет договору.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» якість послуги – це така властивість продукції, яка відповідає вимогам, встановленим для цієї категорії продукції у нормативно-правових актах і нормативних документах, та умовам договору із споживачем [3].

В цивілістичній літературі відсутнє визначення поняття «якість послуги». Як справедливо зазначає А.І. Горанін, під якістю послуги треба розуміти таку сукупність її споживчих властивос-

тей, яка сприяє найбільш повному задоволенню індивідуальних потреб людини в побутовому обслуговуванні. Нематеріальний характер послуги зумовлює якість послуги, що визначається ступенем задоволення індивідуальних потреб людини [4, с. 12]. Це положення є вірним при розгляді економічного поняття якості послуги. Однак для правового визначення якості необхідно виявити критерії, що дозволяють оцінити, співвіднести якість наданої послуги з тими вимогам, яким має відповідати будь-яка послуга даного виду. В першу чергу, для цього потрібно виходити не зі ступеня задоволення потреб, а зі ступеня задоволення інтересу, оскільки інтерес являє собою усвідомлене вираження потреби, а також з огляду на те, що результат нематеріальної послуги (задоволення потреби) не може бути гарантований виконавцем цієї послуги. Вважаємо, що у зобов'язаннях з надання ріелторських послуг важливо розмежовувати якість *надання послуг* і якість *результату* наданої послуги.

У сучасній науці питання якості надання ріелторських послуг вже неодноразово піднімалося. Одні вчені стверджують, що «...якщо ріелтор несе відповідальність за юридичну чистоту, безпеку та комфортність при здійсненні операції, то власне ця комфортність виступає важливою складовою якості ріелторської послуги». Інші, навпаки, переконані, що якість послуги - поняття індивідуальне, і у кожного клієнта є своє уявлення про те, як йому повинні надавати ті чи інші послуги, пропонує керуватися визначенням якості послуги як співвідношення очікувань клієнта і його сприйняття діяльності послугонадавача [6]. Традиційно до критеріїв, які підтверджують якість надання послуг ріелтора, відносять, в першу чергу, його знання ринку нерухомості і вміння швидко зорієнтуватися в ринковій вартості об'єкта, обсяг юридичних знань та здатність забезпечити «чистоту» правочину, досвід роботи і обсяг власної клієнтської бази даних. До якості послуг науковці відносять також вміння переконувати і вести переговори, наявність ресурсів для адекватного просування замовлення та задоволення запитів клієнта, обов'язковість і моторність ріелтора, його мотивація до якісного надання послуг [6]. І на сьогодні на ринку послуг є такі агентства нерухомості, де пра-

цюють ріелтори, що володіють сукупністю перерахованих даних. Проте, поряд з цим залишається відкритим питання дотримання етичних норм роботи ріелторських фірм. Цьому повинно сприяти належне законодавче регулювання ріелторської діяльності, впровадження кодексу етики ріелторів, підвищення професіоналізму членів ріелторських асоціацій, їх залучення до розробки та прийняття стандартів практики [7]. Таким чином, якість ріелторської послуги пов'язана з послугонадавачем.

Зважаючи на відсутність спеціального нормативного регулювання ріелторських послуг, вважаємо, що *якість їх надання* – це вимога, яка ставиться до послуг на ринку обороту нерухомого майна, і полягає у відповідності дій ріелтора умовам договору.

В питанні якості послуг, важливим є вироблення критеріїв для оцінки рівня якості послуг (якості результату). Рівень якості послуг повинен визначатися в першу чергу сукупністю ознак зобов'язання, що виконуються [12, с. 52]. Тому розпочнемо з того, що у всіх посередницьких договорах критерії якості послуги вимірюються своєчасністю її надання. Хоча, результат послуги (укладення правочину з нерухомим майном) не може гарантуватися ріелтором, критерієм якості ріелторської послуги все-таки є досягнення клієнтом очікуваного результату від дій ріелтора, надання її з безумовним дотриманням умов і меж повноважень. Водночас визначити реальні очікування замовника послуги буває не так просто. Слід враховувати його настрій, самопочуття, психологічний стан, моральні, культурно-освітні якості, тобто елементи суб'єктивного, особистісного фактору [5, с. 350-351]. Деякі вчені визначають, що для визначення рівня якості надання послуг достатньо опиратися на мінімальні «стандарти» професійних навичок послугонадавача: наявність освіти, стаж роботи, кваліфікаційний рівень тощо [8, с. 7]. Інші, навпаки, наголошують на зв'язку рівня якості послуг з професійним рівнем виконавця послуг. Зокрема, Л.Б. Ситдікова до критеріїв оцінки якості послуг пропонує відносити п'ять елементів:

1) інформаційні показники (досвід роботи, обсяг надання послуг, повнота і актуальність наданих консультаційних послуг, наявність рекламних матеріалів);

- 2) кваліфікаційні вимоги послугонадавача;
- 3) професійні якості послугонадавача (спеціальна освіта, стаж роботи, спеціалізація);
- 4) професійність послугонадавача;
- 5) якість обслуговування [9, с.107].

На нашу думку, визначальними у ріелторських послугах є критерій професійності. В Кодексі етики ріелтора зазначається, що ріелтор – це фахівець з нерухомості, який здійснює офіційну професійну діяльність [10]. Крім того, в Кодексі мова йде про принципи, на яких здійснюється така професійна діяльність. Одним з таких принципів є принцип професіоналізму, який включає в себе знання та дотримання чинного законодавства в сфері нерухомості та суміжних галузях, обізнаність у поточних питаннях нерухомості, вдосконалення власного професійного рівня, надання клієнту послуги високої якості [10]. Професійність ріелтора передбачає надання ріелторської послуги високої якості. Крім того, ріелтор представляє собою спеціаліста, який надає послуги зі сприяння в укладенні цивільно-правових угод з нерухомим майном. Відповідно, ріелтор є посередником, який на професійній основі надає посередницькі послуги щодо сприяння в укладенні цивільно-правових правочинів з нерухомим майном. Професійність включає в себе інформаційні показники, кваліфікаційні вимоги, професійні якості послугонадавача, тому немає потреби їх окремо виділяти.

З аналізу спроб нормативно визначити критерії якості надання ріелторських послуг на локальному рівні варто звернути увагу на Стандарти професійної діяльності ріелторів. Пункт 4 вказаних Стандартів присвячений питанню якості надання ріелторських послуг. В ньому зазначається, що ріелторські послуги, в першу чергу, повинні відповідати вимогам Стандарту, законодавчим актам, іншим нормативним і методичним документам, що регулюють відносини в сфері нерухомості, відповідають практиці і звичаям ділового обороту. Крім цього, критеріями якості надання ріелторських послуг за Стандартом є те, що вони повинні надаватися:

- 1) конфіденційно,

- 2) в повному обсязі,
- 3) своєчасно,
- 4) з дотриманням норм етики.

В протилежному випадку, ріелтор несе відповідальність перед споживачем за якість, точність, повноту і конфіденційність наданих послуг в обсязі і на умовах, що визначені договором [10].

На нашу думку, деякі із запропонованих Стандартом критеріїв якості надання ріелторських послуг обумовлені самою природою (нематеріальним характером) ріелторських послуг (повнота, своєчасність, етичність) та в силу того, що є оціночними категоріями, не можуть бути однозначними показниками рівня якості послуг. Хоча, Р.М. Гейнц зазначає, що критерії якості надання послуг необхідно шукати як в оціночних категоріях (що характерно для посередницьких послуг), так і у відповідних вимогах, визначених нормативними актами або звичаями [11, с. 118]. Щодо оціночних категорій, то всі посередницькі конструкції договорів використовують поняття своєчасності, повноти та досягнення очікуваного результату для клієнта. Тому потреби їх окремо виділяти в ріелторських послугах не бачимо потреби. Є.С. Петрова, досліджуючи питання проблем вироблення критеріїв якості надання ріелторських послуг, зробила висновок, що найбільш значущими є: рівень задоволеності в процесі споживання корисних властивостей даної послуги; відповідність стандартам (правилам), а також індивідуальним запитам замовника послуг [13, с.19].

Безперечно, що надання послуги нижчої (від очікуваної) якості має спричиняти настання відповідальності, проте визначити збитки від неналежного (неякісного) посередництва дуже складно, тим більше після того як послуга вже надана. Більше того, вказана обставина не може бути підставою для звільнення від відповідальності. Оскільки послуга більш низької якості повинна оплачуватися в меншому розмірі, необхідно передбачити можливість зменшення суми винагороди ріелтора за порушення умов про якість послуги в договорі. Це відповідає положенням п. 3 ст. 15 Закону “Про захист прав споживачів”, зокрема якщо виконавець відступив від умов договору, що призвело до погіршення виконаної роботи (послуги), або допустив інші недоліки

у виконаній роботі (послугі), споживач має право за своїм вибором вимагати безоплатного усунення цих недоліків у відповідний строк чи відшкодування витрат, яких він зазнав при усуненні своїми засобами, або відповідного зменшення винагороди за роботу (послугу) [3]. Перші два заходи відповідальності, які закріплені в цій нормі, більшою мірою стосуються виконання робіт, а ось щодо посередницької послуги, то умову про зменшення винагороди слід було запозичити, перенісши її у ЦК України [5, с. 351].

В цілому, можна зробити декілька **висновків**. По-перше, умова про якість ріелторської послуги не є істотною умовою та складовою умови про предмет договору про надання ріелторських послуг. Якість ріелторських послуг визначається умовами договору, вимогами стандарту і вимогами клієнта, погоджених з виконавцем у договорі про надання ріелторських послуг. По-друге, якість надання послуг та якість отриманого результату залежить від послугонадавача (ріелтора). По-третє, для належного виконання зобов'язання щодо надання ріелторських послуг, на законодавчому рівні слід закріпити критерії якості надання ріелторських послуг, до яких слід віднести: конфіденційність та відповідність умовам договору про надання ріелторських послуг. Дотримання загальних правил етики під час надання ріелторських послуг пов'язане з діяльністю ріелтора як професіонала на ринку послуг у сфері обороту нерухомого майна на основі принципів професіоналізму, співробітництва, сумлінної конкуренції, пріоритету інтересів клієнта та недискримінації клієнта.

1. Борисов Б.А. *Услуги. Правовой режим реализации // Юридический бюллетень предпринимателя*. – М.: Интел-Синтез, 1997. – № 4. – С. 44-59.
2. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003р. № 435-IV*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. *Про захист прав споживачів [Текст]: Закон України від 12.05.1991р. №1023-XII*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
4. Горанва А. И. *Вопросы качества бытовых услуг*. М., 1975. – С.12.
5. Васильєва В. А. *Проблеми цивільно-правового регулювання відносин з надання посередницьких послуг [Текст] : дис... д-ра юрид. наук:*

- 12.00.03 / Васильєва Валентина Антонівна; Прикарпатський національний ун-т ім. В. Стефаника. Юридичний ін-т. Кафедра цивільного права та процесу. - Івано-Франківськ, 2006. - 416 с.
6. Ситдикова Л. Б. Теоретические основы критериев оценки качества в сфере оказания услуг [Электронный ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.center-bereg.ru/b1943.html>
7. Оганесян А. Критерии качества услуг и ответственность риелтора [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uspex.kiev.ua/statti1/kriterii.htm>
8. Мельниченко Р. Г. Конституционное право на юридическую помощь : Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Роман Григорьевич Мельниченко; Волгоград, 2001. - 24 с.
9. Ситдикова, Л. Б. Критерии оценки качества в сфере оказания услуг [Текст] / Л. Б. Ситдикова // Вестник Московского городского педагогического университета : Серия «Юридические науки». - 2013. - № 2 (12). - С. 101 – 107.
10. Кодекс етики ріелтора. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rio.if.ua/ua/realtor-code/>
11. Гейнц Р.М. Цивільно-правове регулювання відносин за договором про надання комунальних послуг : дис. ... канд. юрид. наук 12.00.03 / Руслана Миколаївна Гейнц; Н.-д. ін-т приват. права і підприємництва НАПН України. — К., 2011. — 219 с.
12. Гунда А.О. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання ритуальних послуг [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Андрій Олексійович Гунда; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. - Київ, 2015. - 219 с.
13. Петрова, Е. С. Гражданско-правовое регулирование отношений в сфере оказания риелторских услуг по законодательству Российской Федерации : автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Е. С. Петрова. - М., 2013. - 26 с.
14. Рудяков А. Н. Фидуциарные обязанности риелтора: зарубежный опыт и реалии российского права // Закон. – 2012. – №12. – С. 201-211.

Чмихов Ю.А. Якість надання ріелторських послуг: поняття та критерії

Стаття присвячена дослідженню питання якості надання ріелторських послуг, визначенню її як вимоги законодавства щодо відповідності дій ріелтора умовам договору про надання ріелторських послуг, виробленню критеріїв оцінки якості ріелторських послуг, визначенню необхідності законодавчого закріплення поняття якості надання ріелторських послуг.

Ключові слова: ріелторські послуги, якість надання ріелторських послуг, результат діяльності ріелтора, критерії оцінки якості ріелторських послуг, конфіденційність, своєчасність, повнота ріелторських послуг.

Чмихов Ю. А. Качество предоставления риэлторских услуг: понятие и критерии.

Статья посвящена исследованию вопроса качества предоставления риэлторских услуг, определению ее как требования законодательства о соответствии действий риэлтора условиям договора о предоставлении риэлторских услуг, выработке критериев оценки качества риэлторских услуг, определению необходимости законодательного закрепления.

Ключевые слова: риелторские услуги, качество оказания риэлторских услуг, результат деятельности риэлтора, критерии оценки качества риэлторских услуг, конфиденциальность, своевременность, полнота риэлторских услуг.

Chmykhov Y.A. The quality of real estate services: the notion and the criteria.

The article investigates the issue of the quality of the real estate services, defining it as legal requirements concerning the compliance of realtor actions with the contract terms, the development of criteria for quality assessment of the real estate services, the definition of the need of legislative consolidation of the term quality of providing real estate services.

The author concludes that the condition of the quality of real estate services is not an essential component of a subject of agreement on providing real estate services.

The quality of real estate services is determined by conditions of the contract, standard requirements and customer requirements agreed with the executor of the contract about the provision of real estate services.

The quality of services and quality of the result depends on executor (the realtor).

For proper implementation of the obligation of providing the real estate services, the legislation should consolidate the criteria of the quality of real estate services, which should include: privacy and compliance of the contract terms about providing the real estate services.

Compliance with the general rules of ethics during a providing the real estate services related with the activities of realtor as a professional on the real estate services market which is based on the principles of professionalism, cooperation, fair competition, priority the client's interests and non-discrimination of a client.

Keywords: real estate services, the quality of real estate services, the result of a realtor criteria for assessing the quality of real estate services, confidentiality, timeliness, completeness real estate services.

ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА. ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Данилюк Л.Р.

ОХОРОНА ТА ВІДТВОРЕННЯ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН І СЕРЕДОВИЩА ЇХ ПЕРЕБУВАННЯ

УДК 349.6:639.1:504.062

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 36 Закону України «Про тваринний світ», охорона тваринного світу включає систему правових, організаційних, економічних, матеріально-технічних, освітніх та інших заходів, спрямованих на збереження, відтворення і використання об'єктів тваринного світу. Охорона тваринного світу передбачає комплексний підхід до вивчення стану, розроблення і здійснення заходів щодо охорони та поліпшення екологічних систем, в яких перебуває і складовою частиною яких є тваринний світ. Як бачимо, законодавче визначення охорони тваринного світу включає в себе, в тому числі, і заходи, спрямовані на відтворення об'єктів тваринного світу. Разом з цим, потрібно зауважити, що окремого поняття «відтворення тваринного світу» цей Закон не закріплює.

Закон України «Про мисливське господарство та полювання» містить окрему статтю, присвячену заходам і охорони і відтворення мисливських тварин (Стаття 27. Охорона і відтворення мисливських тварин). Згідно з ч. 2 ст. 27 Закону, користувачі мисливських угідь здійснюють комплекс біотехнічних та інших заходів, спрямованих на охорону та відтворення мисливських тварин, збереження і поліпшення середовища їх перебування. Цей ж Закон у ст. 1 біотехнічні заходи тлумачить як комплекс різноманітних господарських робіт, спрямованих на поліпшення умов існування, розмноження та збільшення чисельності мисливських

тварин. Аналогічне поняття біотехнічних заходів запропоноване і в р. 2 Порядку проведення упорядкування мисливських угідь.

У зв'язку з вищенаведеним виникає необхідність у з'ясуванні сутності заходів охорони та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування, співвідношення відповідних заходів між собою, а також їх місця в «ланцюзі» раціонального використання мисливських тварин і середовища їх перебування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Існуючі на сьогодні наукові дослідження та публікації, здебільшого присвячені вивченню змісту заходів охорони та відтворення не мисливських тварин, а тваринного світу цілому, наприклад праці В. І. Книша [1], Л. Д. Нечипорук [2], В. В. Петрова [3], а деякі з них стосуються тільки охорони та відтворення середовища перебування мисливських тварин (мисливських угідь), зокрема праці А. М. Волоха [4], В. В. Овдієнка [5], О. Р. Проціва [6], Х. І. Чопко [7].

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження поняття заходів охорони та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування, а також системи відповідних заходів.

Виклад основного матеріалу. Заходи охорони та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування полягають в: 1) охороні, раціональному використанні та відтворенні мисливських тварин; 2) охороні, раціональному використанні та відтворенні середовища їх перебування. Вони можуть здійснюватися як окремі напрями діяльності (щодо мисливських тварин та щодо середовища їх перебування), так і в комплексі (одночасно щодо мисливських тварин і середовища їх перебування).

Пропонуємо розглянути систему заходів охорони та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування дещо детальніше і проаналізувати їх.

1. Упорядкування мисливських угідь.

Згідно з ст. 1 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» та р. 1 Порядку проведення упорядкування мисливських угідь, під упорядкуванням мисливських угідь розуміється науково обґрунтована оцінка та інвентаризація типів мисливських угідь, видового, кількісного та якісного складу мисливських тварин певного господарства або окремого регіону,

розроблення (з урахуванням природних та економічних умов) режиму ведення мисливського господарства з визначенням заходів щодо охорони, раціонального використання, відтворення мисливських тварин, збереження та поліпшення стану угідь.

Безпосередній порядок проведення відповідних заходів регулюється ст. 28 Закону та Порядком. Статтею 28 Закону закріплені положення, які регулюють порядок упорядкування мисливських угідь. Однак, вони мають дуже загальний характер. Зокрема, у ч. 1 ст. 28 йдеться про забезпечення користувачами мисливських угідь їх упорядкування протягом двох років з дня надання таких угідь у користування. Згідно з ч. 2 цієї статті, порядок проведення упорядкування мисливських угідь визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері лісового та мисливського господарства, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища. Частина 3 – 4 ст. 28 стосуються проектів організації та розвитку мисливського господарства. Так, ч. 3 статті передбачається, що відповідні проекти після їх розроблення погоджуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у галузі лісового і мисливського господарства та полювання, обласними, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями. Частиною 4 статті визначено, що такі проекти, розроблені відповідно до існуючих на момент їх реалізації вимог, вважаються дійсними до закінчення строку їх дії за умови відсутності зміни площі та меж мисливських угідь.

2. Визначення в межах мисливських угідь відтворювальних ділянок.

У змісті ч. 1 ст. 27 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» закріплено, що з метою охорони та відтворення мисливських тварин користувачі в межах своїх мисливських угідь виділяють не менш як 20 відсотків площі угідь, на

яких полювання забороняється. Порядок визначення територій для цієї мети встановлюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства. Відповідно до п. 1.3 Порядку визначення територій для охорони та відтворення мисливських тварин (відтворювальних ділянок), відтворювальні ділянки – це частини території мисливських угідь, що визначаються користувачем з метою забезпечення охорони та відтворення мисливських тварин.

Виходячи з положень р. 2 вищезазначеного Порядку, відтворювальні ділянки можуть визначатись одним чи декількома контурами (масивами, урочищами, водоймами тощо) загальною площею не менше як 20 відсотків наданих у користування мисливських угідь. Користувачами мисливських угідь повинна враховуватись міграційна поведінка мисливських тварин з метою формування (створення) відтворювальних ділянок, спільних для двох і більше мисливських господарств (п. 2.1). У залежності від видів мисливських тварин, які перебувають на території мисливських угідь, відтворювальні ділянки можуть бути визначені для окремого виду або групи видів мисливських тварин (п. 2.2). Під відтворювальні ділянки, на термін не менше трьох років, визначаються найбільш сприятливі для охорони та відтворення окремого виду або групи видів мисливських тварин угіддя, які мають добрі кормові та захисні властивості відповідно до Класифікації мисливських угідь за категоріями цінності (класами бонітетів), визначеної пунктом 7 Порядку проведення упорядкування мисливських угідь (п. 2.3). Полювання на території відтворювальної ділянки забороняється. Відстріл та відлов хижих та шкідливих тварин на території відтворювальних ділянок здійснюються у відповідності до вимог статті 33 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» (п. 2.4). Проведення комплексу лісогосподарських та інших робіт власниками або користувачами земельних ділянок на території відтворювальних ділянок узгоджується з користувачем мисливських угідь (п. 2.5). У р. 3 Порядку зазначено, що визначення відтворювальних ділянок погоджується з власником або користувачем земельної ділянки та оформляється наказом користувача мисливських угідь, у якому

вказуються площа угідь, що виділяється з цією метою, з переліком кварталів, урочищ, водойм тощо, що входять до складу відтворювальної ділянки, детальним описом її меж, видом або групою видів мисливських тварин, для відтворення яких виділяється ділянка, визначається режим охорони мисливських тварин на цій території (п. 3.1). Відмежування територій відтворювальних ділянок проводиться межовими попереджувальними знаками (п. 3.2).

3. Встановлення пропускну спроможності мисливських угідь.

В положеннях ч. 3 ст. 27 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» визначено, що користувачі мисливських угідь встановлюють за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, та обласними, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями пропускну спроможність мисливських угідь. Важливо також зазначити, що чинна редакція ст. 1 Закону не містить визначення пропускну спроможності мисливських угідь, оскільки воно було виключене Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань мисливського господарства, полювання та рибальства, охорони, використання і відтворення тваринного світу» від 21 січня 2010 р. № 1827-VI. На нашу думку, така ситуація є цілком невиправданою, враховуючи наявність даного поняття у інших положеннях Закону України «Про мисливське господарство та полювання» (наприклад, п. 2, п. 10 ч. 2 ст. 30), а особливо, зважаючи на його практичне існування та застосування. Власне, до внесення змін, у ст. 1 вищезазначеного Закон пропускну спроможність визначали як максимально можливу кількість мисливців, які можуть полювати в один день на певній площі мисливських угідь (з урахуванням чисельності мисливських тварин і необхідності додержання вимог техніки безпеки).

4. Створення егерської служби.

Зокрема, відповідно до ст. 29 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», з метою охорони мисливських угідь користувачі угідь створюють егерську службу з розрахунку

не менш як один егер на п'ять тисяч гектарів лісових або десять тисяч гектарів польових чи водно-болотних мисливських угідь.

Щодо таких норм законодавства, то, на нашу думку, абсолютно справедливо зазначає Х. І. Чопко, що велика площа мисливських угідь зумовлює формальну їх охорону, а тому необхідно зробити науково обгрунтовані розробки з приводу закріплення оптимального розміру мисливських угідь за одним егерем [7]. Водночас, О. Р. Проців взагалі вважає, що саме відсутність дієвої мисливської охорони є однією з причин неефективного ведення мисливського господарства [6].

За словами керівника Івано-Франківського обласного управління лісового та мисливського господарства, формування дієвої егерської служби та забезпечення належної охорони мисливських угідь є одним із основних обов'язків кожного користувача. Серед причин поганій організації мисливської охорони є збитковість мисливського господарства, що не дозволяє залучати інвестиції та добре утримувати егерську службу. Звідси, значне навантаження угідь на одного егера, низька заробітна плата, правова незахищеність, відсутність матеріального стимулювання в комплексі із поганим матеріально-технічним забезпеченням егерської служби (в першу чергу транспортом, зброєю, засобами зв'язку), що негативно впливає на стан охорони державного мисливського фонду та недопущення браконьєрства [6].

5. Регулювання чисельності диких тварин.

Згідно з ч. 1 ст. 32 Закону України «Про тваринний світ», в інтересах охорони здоров'я і безпеки населення, запобігання захворюванням сільськогосподарських та інших свійських тварин, відвернення заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, господарській та іншій діяльності здійснюються заходи, спрямовані на регулювання чисельності окремих видів диких тварин. Відповідно до ч. 4 ст. 32 Закону, регулювання чисельності хижих та шкідливих тварин у порядку ведення мисливського і рибного господарства здійснюється відповідно до Закону України «Про мисливське господарство та полювання», інших нормативно-правових актів.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», регулювання чисельності диких тварин – вилучення (відстріл та відлов) диких тварин, що перебувають у стані природної волі, за умови, що їх чисельність на конкретній території загрожує життю та здоров'ю людей, свійських тварин, завдає значних збитків сільському, лісовому чи мисливському господарству, порушує природний баланс видів, загрожує існуванню інших видів диких тварин. Безпосередньо регулювання чисельності диких тварин здійснюється на основі ст. 33 зазначеного Закону.

6. Селекційні та вибіркові діагностичні відстріли мисливських тварин для ветеринарно-санітарної експертизи.

Статтею 32 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», визначається порядок здійснення селекційних та вибіркових діагностичних відстрілів мисливських тварин для ветеринарно-санітарної експертизи, які відповідно до ч. 1 цієї статті, в мисливських угіддях проводяться незалежно від строків мисливського сезону працівниками, уповноваженими здійснювати охорону мисливських угідь, за дозволом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, за письмовою заявою користувача мисливських угідь.

Виходячи з ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину», ветеринарно-санітарна експертиза – комплекс необхідних лабораторних та спеціальних досліджень (вірусологічних, бактеріологічних, хіміко-токсикологічних, патолого-анатомічних, гістологічних, паразитологічних, радіологічних), які проводяться спеціалістами державної служби ветеринарної медицини або уповноваженими лікарями ветеринарної медицини, щодо безпечності продуктів тваринного, а на агропродовольчих ринках – і рослинного походження, репродуктивного матеріалу, біологічних продуктів, ветеринарних препаратів, субстанцій, кормових добавок, преміксів та кормів, включаючи аналіз виробничої технології та технологічного обладнання щодо відповідності ветеринарно-санітарним заходам.

Згідно з п. 2.1 Інструкції про селекційний відстріл мисливських тварин, селекційний відстріл здійснюється щодо хворих, поранених тварин, старих особин з явними ознаками деградації, дворічного нерозвинутого молодняка, тварин з нехарактерним для виду забарвленням, а при відстрілі самців оленів, лосів, ланей, козуль – особин з недорозвинутими рогами. Відповідно до п. 2.1 Інструкції про вибіркового діагностичний відстріл мисливських тварин для проведення державної ветеринарно-санітарної експертизи, діагностичний відстріл проводиться з метою оцінки епізоотичної ситуації та вивчення стану захворювань серед мисливських тварин.

Згідно з ч. 2 – ч. 4 ст. 32 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» відстріл мисливських тварин у встановлених ветеринарною службою вогнищах сказу та інших небезпечних захворювань здійснюється відповідно до законодавства про ветеринарну медицину. Селекційний та вибіркового діагностичний відстріли мисливських тварин для ветеринарно-санітарної експертизи здійснюються відповідно до лімітів їх добування. Тварини, добути протягом мисливського сезону, вважаються добутими в межах ліміту цього мисливського сезону, а тварини, добути в міжсезоння, – у межах ліміту наступного мисливського сезону.

7. Встановлення обмежень та заборон щодо здійснення полювання.

В даному випадку йдеться про необхідність чіткого дотримання суб'єктами правовідносин використання мисливських природних ресурсів строків полювання (ст. 19 Закону України «Про мисливське господарство та полювання»), заборон щодо здійснення полювання (ст. 20 цього Закону).

8. Встановлення лімітів використання мисливських тварин.

Такі ліміти визначаються у ст. 16 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», Інструкції щодо застосування порядку встановлення лімітів використання диких тварин, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення, Лімітах використання мисливських тварин державного мисливського фонду у сезон полювання відповідного року (затверджуються кожного сезону полювання), Нормах відстрілу інших мис-

ливських тварин, віднесених до державного мисливського фонду, одним мисливцем за день полювання у сезон полювання відповідного року (затверджуються кожного сезону полювання).

9. Встановлення для окремих мисливських угідь статусу мисливських угідь державного мисливського резерву (або запасу).

До мисливських угідь державного мисливського резерву (або запасу), виходячи з ст. 1 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», належать мисливські угіддя, які не закріплені за певними користувачами або звільнилися за рахунок позбавлення права користування. Однак, заходи охорони та відтворення яких, а також заходи охорони та відтворення мисливських тварин на яких продовжуються здійснюватися, зокрема, безпосередньо центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері мисливського господарства.

10. Діяльність державної лісової охорони та її посадових осіб.

Відповідно до п. 1 Положення про державну лісову охорону, державна лісова охорона діє у складі Держлісагентства, Республіканського комітету Автономної Республіки Крим з питань лісового і мисливського господарства, обласних управлінь лісового та мисливського господарства і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагентства та має статус правоохоронного органу.

Згідно з п. 7 Положення, посадові особи державної лісової охорони відповідно до покладених на неї завдань наділені переліком прав, які, в тому числі, пов'язані з охороною та відтворенням мисливських тварин і середовища їх перебування.

11. Встановлення дозвільно-договірного порядку набуття прав на використання мисливських тварин і середовища їх перебування.

12. Механізм застосування санкцій юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері використання мисливських природних ресурсів.

13. Здійснення інших заходів, визначених розділом IV Закону України «Про тваринний світ» («Охорона тваринного світу») та спрямованих на охорону та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування, а також й іншими нормативно-пра-

вовими актами. Наприклад, Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження» (розділ III «Правила поводження з тваринами, що виключають жорстокість»), ЗК України (розділ VI «Охорона земель»), Законом України «Про охорону земель» (розділ IV «Система заходів у галузі охорони земель», розділ VI «Охорона земель при здійсненні господарської діяльності»), ЛК України (глава 8 «Лісовпорядкування», глава 12 «Зміст та основні вимоги щодо ведення лісового господарства», глава 14 «Відтворення лісів», глава 16 «Охорона та захист лісів»), ВК України (розділ IV «Охорона вод»), Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 1 (Завдання законодавства про охорону навколишнього середовища), ст. 3 (Основні принципи охорони навколишнього природного середовища)).

Висновки. Отже, охорона мисливських тварин і середовища їх перебування – це система заходів правового, економічного та організаційного характеру, які спрямовані на захист, збереження, раціональне використання та відтворення мисливських тварин, середовища їх перебування, з метою забезпечення природного балансу у тваринному світі та навколишньому природному середовищі в цілому, збереження можливості подальшого використання їх та їхніх корисних властивостей. Відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування ми розуміємо як один із заходів їх охорони, який спрямований на відновлення, зокрема, підвищення кількісних та покращення якісних характеристик мисливських тварин, середовища їх перебування, з метою забезпечення природного балансу у тваринному світі та навколишньому природному середовищі в цілому, збереження можливості подальшого використання їх та їхніх корисних властивостей.

Заходи охорони мисливських тварин і середовища їх перебування є основними в системі заходів забезпечення раціонального природокористування. Разом з цим, слід відзначити і особливе місце заходів відтворення в «ланцюзі» раціонального використання мисливських тварин і середовища їх перебування, який виглядає наступним чином: охорона – раціональне використання – відтворення. Тобто, заходи відтворення належать до заходів охорони, але, водночас, можуть мати і самостійний характер. За-

ходи охорони та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування мають спільну мету, а саме: 1) забезпечення природного балансу у тваринному світі та навколишньому природному середовищі в цілому; 2) збереження можливості подальшого використання мисливських тварин мисливських тварин і середовища їх перебування та їхніх корисних властивостей. Очевидно, що такі заходи є нерозривно пов'язаними та взаємодоповнюючими.

1. Книш В. І. *Адміністративно-правова охорона тваринного світу та роль міліції у її здійсненні: дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Книш Валентин Іванович. – Х., – 2007. – 192 с.*
2. Нечипорук Л. Д. *Еколого-правове регулювання раціонального використання об'єктів тваринного світу : дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Нечипорук Любов Дмитрівна. – К., 2009. – 198 с.*
3. Петров В. В. *Правовая охрана природы в СССР: Учебник. – М.: Юрид. лит., 1984. – 384 с.*
4. Волох А. М. *Проблеми управління ресурсами мисливських тварин в Україні / А. М. Волох // Збірник матеріалів II-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eco.com.ua/sites/eco.com.ua/files/lib1/konf/2vze/zb_m/0057_zb_m_2VZE.pdf.*
5. Овдієнко В. В. *Правове регулювання мисливства в Україні : дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Овдієнко Володимир Володимирович. – Х., 2014. – 211 с.*
6. Проців О. Р. *Аналіз законодавчої бази мисливського господарства країни та розробка покращених пропозицій / О. Р. Проців // Заключний звіт в рамках виконання програми ENPI Флег-II (м. Львів, квітень-червень 2014). – Львів, 2014. – с. 73.*
7. Чопко Х. І. *Еколого-правові заходи зі збереження видової та популяційної чисельності диких тварин / Х. І. Чопко // Право і суспільство. – 2013. – № 6-2. – С. 179-181.*

Данилюк Л. Р. Охорона та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування

В цій статті досліджується зміст заходів охорони та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування. Автор розглядає систему таких

заходів та аналізує їх. Відповідно до цього, пропонує визначення охорони та відтворення мисливських тварин і середовища їх перебування. Після цього, автор з'ясовує співвідношення відповідних заходів між собою, а також їх місце в «ланцюзі» раціонального використання мисливських тварин і середовища їх перебування.

Ключові слова: мисливські тварини, мисливські угіддя, охорона, відтворення.

Данилюк Л.Р. Охрана и воспроизводство охотничьих животных и среды их обитания.

В этой статье исследуется содержание мер охраны и воспроизводства охотничьих животных и среды их обитания. Автор рассматривает систему таких мер и анализирует их. В соответствии с этим, предлагает определения охраны и воспроизводства охотничьих животных и среды их обитания. После этого, автор выясняет соотношение соответствующих мер между собой, а также их место в «цепи» рационального использования охотничьих животных и среды их обитания.

Ключевые слова: охотничьи животные, охотничьи угодья, охрана, воспроизводство.

Danyliuk L.R. Protection and reproduction of animals for hunting and their habitats.

This article deals with the content of measures protection and reproduction of animals for hunting and their habitats. The author examines the system of such measures and analyzes them.

According to this, provides the definitions of protection and reproduction of animals for hunting and their habitats. Protection of animals for hunting and their habitats – system of legal, economic and organizational measures aimed at the protection, conservation, rational use and reproduction of animals for hunting, their habitats, to ensure the natural balance in the animal world and the environment in general, saving the possibility of further use of them and their beneficial properties. Reproduction of animals for hunting and their habitats – one of the measures of protection, which aims to restore, in particular, increasing the quantity and improving quality characteristics of game animals, their habitats, to ensure the natural balance in the animal world and the environment in general, saving the possibility of further use of them and their beneficial properties.

Then, the author finds the ratio between such measures and their place in the «chain» rational use of animals for hunting and their habitats.

Keywords: animals for hunting, hunting land, protection, reproduction.

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ТА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ (ПРОФІЛАКТИЧНОЇ) ПОЛІТИКИ

Кернякевич-Танасійчук Ю.В.

ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

УДК 343.8

Постановка проблеми. Сучасний тлумачний словник української мови поняття «завдання» визначає як: по-перше, запланований обсяг роботи; розпорядження виконати певну роботу, доручення; настанова; по-друге, те, що хочуть досягти у своїй діяльності, роботі і т. ін.; мета, план тощо [1, с. 310]. При цьому, під метою розуміється те, до чого хтось прагне; ціль [1, с. 472]. Попри доволі синонімічні тлумачення понять завдання і мета, між ними є суттєва відмінність.

Метою політики у сфері боротьби зі злочинністю України, складовою частиною якої є кримінально-виконавча політика, є зниження рівня злочинності в державі [2, с. 25]. А вже за допомогою реалізації системи конкретних завдань, які стоять перед кожним елементом політики у сфері боротьби зі злочинністю, можна досягти згаданої вище мети відповідної політики. Тобто завдання є тими провідниками, які ведуть до досягнення поставленої мети.

Метою статті є визначення системи завдань кримінально-виконавчої політики України.

Виклад основного матеріалу. Питання завдань політики у сфері боротьби зі злочинністю та окремих її компонентів, а саме: кримінально-правової, кримінальної процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної політики неодноразово ставало предметом наукового дослідження.

На думку професора П. Л. Фріса, основними завданнями політики у сфері боротьби зі злочинністю є:

1) зниження показників злочинності в країні (рівня, коефіцієнта, динаміки);

2) зниження інтенсивності впливу соціально-політичного, соціально-економічного та соціально-біологічного факторів на злочинність;

3) мінімізація наслідків злочинності [3, с. 13].

Одночасно вчений виділяє завдання кримінально-правової політики (як складової частини політики у сфері боротьби зі злочинністю), які перебувають у таких сферах:

1) у сфері визначення загальних засад кримінальної відповідальності та покарання.

2) у сфері визначення кола діянь, віднесених до категорії злочинних (питання криміналізації та декриміналізації).

3) у сфері визначення оптимальних заходів впливу на винного (пеналізація і депеналізація).

4) у сфері запобігання злочинам методами кримінально-правового впливу (загальна й спеціальна превенція).

5) у сфері взаємодії з іншими елементами (складовими) політики у сфері боротьби зі злочинністю [4, с. 50-51].

О. Б. Загурський, досліджуючи проблеми кримінальної процесуальної політики, до її завдань відносить:

1) забезпечення пріоритетності прав і основних свобод людини та громадянина;

2) суворе дотримання законності і правопорядку у кримінальній процесуальній діяльності;

3) гуманізація кримінального процесуального законодавства;

4) підвищення рівня розвитку демократичності кримінального провадження;

5) соціальна справедливість кримінального провадження;

6) утвердження ефективної та незалежної судової влади;

7) відповідність європейським та світовим стандартам [5, с. 46].

Класифікацію цілей кримінологічної політики (як оптимального образу бажаного майбутнього результату щодо протидії злочинності, як моделі формування її доктринальних теоретич-

них положень, а також удосконалення якості й ефективності діяльності системи органів і установ антикримінальної юстиції та інституцій громадянського суспільства [6, с. 129]) пропонує В. В. Василевич:

- 1) за змістом (соціальні, правові, матеріальні, виховні, психологічні);
- 2) за рівнем соціально-правового статусу (конституційні, законодавчі, міжнародні);
- 3) за періодами досягнення цілі (довгострокові, середньострокові, короткострокові);
- 4) за ступенем конкретизації (траєкторні, точечні) [6, с. 128].

Повертаючись до безпосереднього розгляду завдань кримінально-виконавчої політики України, зауважимо, що її завдання перебувають у тісному взаємозв'язку із завданнями інших, названих вище складових політики у сфері боротьби зі злочинністю. Більше того, завдання кримінально-виконавчої політики обумовлені завданнями кримінально-правової політики.

П. Л. Фріс вказує, що завданням кримінально-виконавчої політики є, у першу чергу, забезпечення реалізації кримінальної відповідальності і досягнення цілей, визначених ст. 1 КК України. З цією метою кримінально-виконавча політика формує власну систему цілей та завдань, які підпорядковані і визначені кримінально-правовою політикою [7, с. 230].

Про взаємозв'язок завдань кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої політики України писав у своїй науковій статті О. Б. Загурський [8, с. 28-35].

В радянський період цілі кримінально-виконавчої політики вперше визначив М. О. Стручков. Вчений вважав, що цілі виправно-трудова політика орієнтують відповідні органи держави і громадські організації на те, щоб призначене засудженому покарання було виконано належним чином, іншими словами, щоб воно карало злочинця і в той же час, само по собі, будучи з'єднаним з виправно-трудоим впливом, досягало з найбільшою ефективністю мети виправлення і перевиховання засудженого, а також запобігання вчиненню нових злочинів як самим засудженим, так і іншими особами [9, с. 126-127].

З огляду на цілі кримінально-виконавчої політики О. В. Демидова пропонує свою класифікацію завдань кримінально-виконавчої політики, до числа яких відносить:

- 1) формування наукової концепції, яка визначає оптимальну систему реформування кримінально-виконавчого законодавства і основні напрями вдосконалення практики його застосування;
- 2) розробка нормативних правових актів, що дозволяють здійснювати попередження злочинності засобами кримінально-виконавчого законодавства;
- 3) глумачення чинного кримінально-виконавчого законодавства для з'ясування та роз'яснення його точного змісту;
- 4) охорона прав, свобод і законних інтересів засуджених;
- 5) визначення пріоритетних напрямків вдосконалення практики виконання кримінальних покарань, інших заходів кримінально-правового впливу і реорганізації системи засобів виправного впливу;
- 6) формування обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення системи установ і органів, які виконують кримінальні покарання;
- 7) недопущення порушення взаємозв'язку між нормами кримінально-виконавчого права і нормами інших правових галузей [10].

Заслуговує на підтримку міркування М. М. Яцишина, який вважає, що істотним завданням кримінально-виконавчої політики стає збалансування, координація різних її підсистем та напрямів. Це, насамперед, методологічна та термінологічна уніфікація кримінально-виконавчого права з кримінальним та кримінально-процесуальним, паралельне оновлення цих пов'язаних між собою галузей законодавства, узгодження відповідних підвидів політики і практики їх реалізації [11, с. 48].

На думку О. С. Міхліна центральними завданнями кримінально-виконавчої політики є:

- 1) визначення цілей, принципів і загальних положень виконання всіх видів кримінальних покарань, інших заходів кримінально-правового впливу і застосування засобів виправного впливу;

2) встановлення системи законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в сфері виконання кримінальних покарань;

3) забезпечення прав, свобод і законних інтересів засуджених, законності і правопорядку у сфері виконання кримінальних покарань;

4) визначення системи установ і органів, які виконують кримінальні покарання, порядку і умов їх функціонування, здійснення контролю за їх діяльністю;

5) визначення основних засобів виправлення і заходів по соціальній адаптації засуджених;

6) розробка заходів щодо вдосконалення діяльності та прогнозування розвитку установ і органів, які виконують кримінальні покарання, з урахуванням змін, що відбуваються в суспільстві і державі.

Крім того, вчений наголошує, що сукупність перерахованих завдань і практичні заходи органів держави по їх реалізації визначають сутність сучасної кримінально-виконавчої політики [12, с. 15].

В авторитетному підручнику «Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини» за загальною редакцією професора О. М. Литвинова та професора А. Х. Степанюка серед завдань кримінально-виконавчої політики названі такі:

1) визначення основних напрямів ефективного виконання кримінальних покарань за умов суворого дотримання вимог законності;

2) розроблення основних напрямів діяльності органів держави і громадськості для досягнення виправлення та ре соціалізації засуджених;

3) розроблення основних напрямів діяльності, пов'язаної з профілактикою вчинення злочинів і правопорушень засудженими як під час відбування покарання, так і після звільнення;

4) визначення напрямів діяльності державних органів і громадськості для забезпечення соціальної адаптації осіб, звільнених з кримінально-виконавчих установ [13, с. 20].

О. Г. Пермінов стверджує, що основними завданнями кримінально-виконавчої політики в даний час є наступні:

- 1) уточнення кола суспільних відносин, що підлягають правовому регулюванню в процесі виконання і відбування покарань;
- 2) визначення суб'єктів цих правовідносин, форм і методів їх діяльності;
- 3) вдосконалення діяльності кримінально-виконавчої системи;
- 4) вдосконалення змісту, форм і методів виправно-виховного впливів на засуджених і звільнених від відбування покарання;
- 5) визначення напрямків і форм міжнародного співробітництва з пенітенціарними системами інших країн;
- 6) поліпшення взаємодії кримінально-виконавчої системи з іншими установами та органами, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю, в тому числі з інститутами громадянського суспільства [14].

Аналогічної позиції з приводу основних завдань кримінально-виконавчої політики дотримуються також І. Г. Богатирьов та О. І. Галінський [15, с. 132].

В. В. Кондратішина основними завданнями кримінально-виконавчої політики України визначає наступні:

- 1) уточнення кола суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню у процесі виконання та відбування всіх без винятку кримінальних покарань;
- 2) визначення суб'єктів й інших учасників цих правовідносин, форм, методів і засобів їх діяльності;
- 3) реформування діяльності органів та установ виконання покарань, визначених у ст. 11 КВК;
- 4) удосконалення змісту, форм і методів карального та виправно-ресоціалізаційного впливу на засуджених і звільнених від покарання та його відбування (розділ XII Загальної частини КК);
- 5) покращення взаємодії органів та установ виконання покарань (як системи) з іншими органами та установами, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю, у тому числі й з інститутами громадянського суспільства;

6) визначення напрямів і форм міжнародного співробітництва з аналогічними системами інших країн;

7) на підставі узагальнення практики виконання кримінальних покарань обґрунтувати необхідність розширення альтернативних до позбавлення волі покарань, що є загальноприйнятим за кордоном та основою демократичного розвитку будь-якого цивілізованого суспільства [16, с. 29-30].

М. Ю. Кутепов висловлює свої пропозиції щодо кола завдань, які стоять перед кримінально-виконавчою політикою, зокрема він вважає за можливе виділити такі завдання:

1) визначення принципів виконання кримінальних покарань;

2) визначення суб'єктів та інших учасників кримінально-виконавчих правовідносин;

3) підбір, навчання, підвищення кваліфікації, соціальне забезпечення кадрів органів та установ виконання покарань;

4) реформування діяльності органів та установ виконання покарань;

5) виділення кола суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню в процесі виконання та відбування всіх без винятку кримінальних покарань;

6) регламентація порядку й умов виконання та відбування кримінальних покарань;

7) розроблення профілактичних заходів, що застосовуються до засуджених під час відбування покарання і після звільнення;

8) регламентація порядку застосування заходів впливу до засуджених із метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки;

9) удосконалення змісту, форм і методів карального та виправно-ресоціалізаційного впливу на засуджених і звільнених від покарання та його відбування;

10) нагляд і контроль за виконанням кримінальних покарань;

11) залучення громадськості до кримінально-виконавчого процесу;

12) допомога, контроль і нагляд за особами, звільненими від покарання;

13) налагодження взаємодії органів та установ виконання покарань з іншими органами та установами, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю, у тому числі з інститутами громадянського суспільства;

14) визначення напрямів і форм міжнародного співробітництва з аналогічними системами інших країн;

15) запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими;

16) освітнє, культурне, моральне та духовне виховання засуджених;

17) створення необхідних умов для забезпечення трудової зайнятості засуджених і поліпшення економічних показників їх трудової діяльності [17, с. 160].

Занадто громіздким за обсягом видається коло завдань, сформульовано вище автором. Це скоріше перераховані заходи, які можна об'єднати в окремі групи завдань. На наше переконання, завдання кримінально-виконавчої політики мають бути більш узагальненими, іншими словами кажучи, більш стратегічними, оскільки вони в подальшому становитимуть основу законодавчого регулювання.

Завдання кримінально-виконавчого законодавства повинні відображати на рівні основного спеціального кодифікованого акту завдання кримінально-виконавчої політики держави.

На сьогодні у ст. 2 Кримінально-виконавчого кодексу України названі наступні завдання кримінально-виконавчого законодавства:

- визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків;
- порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки;
- системи органів і установ виконання покарань, їх функцій та порядку діяльності;
- нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості в цьому процесі;

- а також регламентація порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань;
- звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними.

Видається прийнятним взяття за основу класифікації завдань кримінально-виконавчої політики підхід загальної правової (юридичної) політики, що має наступні цілі, котрі конкретизуються стосовно різних галузей права:

- а) визначення видів суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню;
- б) визначення методів правового регулювання відповідних видів суспільних відносин;
- в) розроблення оптимальних систем організації правотворчої та правозастосовної діяльності державних органів на поточну і довгострокову перспективу;
- г) визначення змісту та методів правового виховання населення і підвищення його правової культури [13, с. 22].

Висновки. Таким чином, враховуючи наведене вище, до системи завдань кримінально-виконавчої політики України пропонуємо віднести такі завдання:

- 1) визначення видів суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню у процесі виконання-відбування покарань;
- 2) визначення правового статусу суб'єктів та інших учасників кримінально-виконавчих відносин;
- 3) удосконалення діяльності кримінально-виконавчої системи шляхом її оптимізації;
- 4) удосконалення механізмів та порядку виконання-відбування покарань з метою виправлення та ресоціалізації засуджених, а також з метою запобігання вчинення засудженими нових злочинів;
- 5) удосконалення порядку звільнення від відбування покарання, надання допомоги особам, які звільнені від відбування покарання, а також порядку контролю і нагляду за ними;
- 6) посилення взаємодії кримінально-виконавчої системи з іншими органами та установами, які беруть участь у боротьбі зі

злочинністю, у тому числі з інститутами громадянського суспільства.

1. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2009. – 1008 с.
2. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. – К.: Атіка, 2005. – 332 с.
3. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю (загальні питання) // Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми : монографія / за заг. ред. проф. П. Л. Фріса та проф. В. Б. Харченка. – Івано-Франківськ – Харків, 2016. – С. 10-24.
4. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08. / Фріс Павло Львович. – К., 2005. – 440 с.
5. Загурський О. Б. Кримінальна процесуальна політика України: історико-правовий аспект: монографія / О. Б. Загурський. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2014. – 215 с.
6. Василевич В. В. Доктринальні засади кримінологічної політики України // Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми : монографія / за заг. ред. проф. П. Л. Фріса та проф. В. Б. Харченка. – Івано-Франківськ – Харків, 2016. – С. 118-143.
7. Фріс П. Л. До питання про зміст кримінально-виконавчої політики / П. Л. Фріс // Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.) – К.: Ін-т крим.-викон. служби, 2015. – С. 230-235.
8. Загурський О. Б. Взаємозв'язок кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої політики України / О. Б. Загурський // Вісник Харківського університету внутрішніх справ. – 2011. – № 4. – С. 28-35.
9. Стручков Н. А. Советская исправительно-трудовая политика и ее роль в борьбе с преступностью. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1970. – 271 с.
10. Демидова О. В. Определение целей и принципов уголовно-исполнительной политики с учетом международных стандартов / О. В. Демидова // Уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление. – 2010. – № 5. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до док.: <http://www.center-bereg.ru/o2787.html>

11. Яцишин М. М. *Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія* / М. М. Яцишин. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 440 с.
12. *Уголовно-исполнительное право : учебник для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. А. С. Михлин. – М.: Высшее образование, 2008. – 422 с. – (Основы наук).*
13. *Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини : підручник* / О. М. Литвинов, А. Х. Степанюк, І. С. Яковець, К. А. Автухов, А. П. Гель, С. В. Лосич, Є. С. Назимко; за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Литвинова та д.ю.н., проф. А. Х. Степанюка. – К.: ВД «Дакор», 2015. – 632 с.
14. *Перминов О. Г. Современные проблемы уголовной и уголовно-исполнительной политики / О. Г. Перминов [Электронный ресурс]. – Режим доступа до док.: <http://www.k-press.ru/bh/2003/2/perminov/perminov.asp>*
15. *Богатирьов І. Г., Галінський О. І. Теоретичні та практичні питання кримінально-виконавчої політики у сфері виконання покарань / І. Г. Богатирьов, О. І. Галінський // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 4 (46). – С. 129-136.*
16. *Кондратішина В. В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08. / Кондратішина Вікторія Вікторівна. – Львів, 2009. – 275 с.*
17. *Кутєпов М. Ю. Щодо визначення кола завдань кримінально-виконавчої політики України / М. Ю. Кутєпов // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 6. – С. 158-160.*

Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Завдання кримінально-виконавчої політики України

У статті розглядається питання завдань кримінально-виконавчої політики України. Аналізуються погляди вчених з приводу системи таких завдань. Досліджуються взаємозв'язки завдань кримінально-виконавчої політики із завданнями та цілями інших елементів політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Ключові слова: мета політики у сфері боротьби зі злочинністю, завдання кримінально-виконавчої політики, цілі кримінально-виконавчої політики, завдання кримінально-виконавчого законодавства.

Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Задачи уголовно-исполнительной политики Украины

В статье рассматривается вопрос задач уголовно-исполнительной политики Украины. Анализируются взгляды ученых по поводу системы таких задач. Ис-

следуются взаимосвязи задач уголовно-исполнительной политики с задачами и целями других элементов политики в сфере борьбы с преступностью.

Ключевые слова: цель политики в сфере борьбы с преступностью, задачи уголовно-исполнительной политики, цели уголовно-исполнительной политики, задачи уголовно-исполнительного законодательства.

Kernyakevych-Tanasychuk Y.V. Tasks of the penal policy of Ukraine

Dictionary of Modern Ukrainian language the term «task» is defined as: firstly, the planned scope of work; order to do some work orders; attitude; second, what they want to achieve in their work, work, etc.; purpose, plan and so on. Thus, in order to understand something that one aspires; goal. Despite quite synonymous concepts interpretation task and purpose, between them there is a significant difference.

The aim of policy in the fight against crime Ukraine, part of which is a penal policy is reducing crime in the state. And by implementing systems specific problems facing each element of the policy in the fight against crime, it is possible to achieve the above objectives policies. That tasks are the agents that lead to achievement.

It seems reasonable taking as a basis the classification tasks of the penal policy approach common law (law) policy has the following objectives which are specified for different areas of law: a) determining the kinds of social relations that are subject to legal regulation; b) determining the methods of legal regulation of the kinds of social relations; c) development of optimal systems of law making and enforcement activities of state bodies on the current and long term; d) determining the content and methods of legal education of the population and increase its legal culture.

For these reasons, the system of the tasks of the penal policy of Ukraine offer include the following tasks:

1) determining the types of social relations that are subject to legal regulation in the execution of punishment;

2) determining of legal status of participants and other penal relations;

3) improving of the penitentiary system through its optimization;

4) improving mechanisms and procedures, penal execution in order to correct and resocialization of prisoners and to prevent convicted of committing new crimes;

5) improving of the procedure exemption from punishment, assistance to persons released from punishment and order monitoring and supervision;

6) strengthening management of the penitentiary system with other bodies and institutions involved in the fight against crime, including the institutions of civil society

Keywords: the objective of the policy in the fight against crime, the tasks of penal policy, the goals of penal policy, the task of penal legislation.

СПОСОБИ ЗЛОЧИННОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВТРУЧАННЯМ У РОБОТУ БАНКОМАТІВ

УДК 343.9:8

Актуальність теми. Однією з найгостріших проблем, з якою зіткнулася Україна і міжнародне співтовариство протягом останнього десятиліття є злочинність у сфері незаконного використання платіжних карток пов'язаних із втручанням у роботу банкоматів.

Зростання банківських технологій, зумовило не тільки швидкий розвиток і ефективне застосування їх в повсякденному житті, а й зростання нових загроз. Легкодоступність до платіжних карток та банкоматів, а також можливість приспособлень різних високотехнологічних пристроїв для використання їх у злочинних цілях є основними причинами використовувати всі ці переваги для вчинення злочинних дій і не бути пійманими.

Важливу роль для вивчення злочинності у сфері незаконного використання платіжних карток пов'язаних із втручанням у роботу банкоматів відіграє дослідження способів вчинення злочину. При цьому у кримінологічній науці вказана проблема залишається однією із найменш досліджених, хоча спосіб вчинення злочину має важливе практичне значення не тільки при розслідуванні злочинів вказаної категорії, але й при попереджувальній діяльності.

Аналіз досліджень даної проблеми. Дослідженню комплексу проблем які пов'язані із способами вчинення злочинів, а зокрема і способів вчинення злочинів у сфері незаконного використання платіжних карток пов'язаних із втручанням у роботу банкоматів у своїх працях висвітлювали А.І. Бойцова, В.М. Валіневич, А.А.Вознюк, В.І. Василичук, Ю.В. Гавриліна, С.М. Зав'ялов, Г.Г. Зуйкова, О.В. Оропай, Н.В. Павлової, Н.І. Панова, В.В.Тіщенко, С.С.Чернявський, М.Г. Шурухнова та інші.

Не заперечуючи вагомого внеску наукових праць згаданих учених для дослідження даної проблеми існує відсутність комплексної кримінологічної розробки і теоретичного вивчення способів вчинення злочинів у сфері незаконного використання платіжних карток пов'язаних із втручанням у роботу банкоматів професійними злочинцями.

Постановка мети. Метою статті є характеристика основних способів вчинення злочинів у сфері незаконного використання платіжних карток пов'язаних із втручанням у роботу банкоматів професійними злочинцями, які повинні лягти в основу подальшої боротьби з даним негативним явищем.

Виклад основних положень. Спосіб вчинення злочину є елементом злочинної поведінки, та представляє собою певну систему послідовних актів поведінки. Варто звернути увагу, що спосіб вчинення злочину професійними злочинцями є витонченим та складається з взаємопов'язаних та взаємозалежних дій, що спрямовані безпосередньо на підготовку, вчинення, а також приховання злочину використовуючи свої професійні вміння та навички. Як зазначає С.М. Зав'ялов, ці акти поведінки – дії, операції, прийоми – сполучаються за певною ієрархією і субординацією як частини цілеспрямованої вольової діяльності. Автор дотримується думки, що у злочинній діяльності, виконавець має власну систему способів дій, спрямованих на досягнення бажаного результату, а власне спосіб вчинення злочину безпосередньо пов'язаний з фізичними, функціональними та професійними можливостями злочинця, зумовленими багато в чому як самим характером злочину, так і зовнішніми умовами, за яких він вчиняється [1].

Криміналісти зазначають, що спосіб вчинення злочину – це система дій з підготовки, скоєння і приховування злочину, детермінована умовами зовнішнього середовища і психологічними якостями особи, пов'язаними з виборчим використанням відповідних засобів та умов місця і його часу[2,3,4].

Розглянувши дане твердження відповідно до мети нашої роботи можна визначити, що способи вчинення злочинів у сфері незаконного використання платіжних карток пов'язаних із втру-

чанням у роботу банкоматів професійними злочинцями – це стійка система дій спрямована на підготовку, скоєння і приховування злочину, детермінована умовами сучасного середовища, пов'язана з використанням професійних умінь і навичок особи для досягнення мети, та є джерелом засобів її існування.

Для дослідження способів вчинення злочинів у сфері незаконного використання платіжних карток пов'язаних із втручанням у роботу банкоматів було досліджено останні доступні статистичні матеріали. Адже, слід мати на увазі те, що банки, як правило, не прагнуть розголошення інформації щодо збитків, які їм були заподіяні успішними шахрайськими діями, оскільки ці факти негативно позначаються на іміджі банку, тому проблема може носити більш загрозливий характер. Отож дане процентне відношення може мати набагато більший показник. Кількість махінацій у банківській сфері із використанням платіжних карток, накладок та інших способів незаконного заволодіння коштами за 2 квартал 2016 року виросло на 80 % [5]. За вересень 2016 року згідно отриманої інформації з центрального офісу ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» злочинцями вчинено 15 крадіжок способом вилучення банкнот через шаттер банкомату. Внаслідок цих незаконних дій злочинцями було викрадено 102,2 тисяч гривень банківських коштів. Окрім того, протягом двох тижнів жовтня 2016 року банком втрачено понад 1,8 мільйона гривень способом вирізання отворів на лицевій панелі банкомату поруч з карток приймачем та клавіатурою [6].

Сервіс банківських установ дозволяє здійснювати більшість операцій дистанційно, управляти рахунками з будь-якого місця з використанням програмно-апаратних засобів. Понад сотні банків в Україні використовують внутрішньодержавні й міжнародні платіжні системи, здійснюють емісію і еквайринг платіжних карток, тож способи незаконного втручання в роботу банкоматів та розміри збитків через це щорічно збільшуються. Сучасний стан злочинів, що вчиняються у сфері незаконного використання платіжних карток пов'язаних із втручанням у роботу банкоматів, характеризується високим рівнем професіоналізму, постійним удосконалюванням злочинцями способів вчинення таких діянь.

Спираючись на практику боротьби зі злочинами у сфері незаконного використання платіжних карток пов'язаних із втручанням у роботу банкоматів дозволяє виділити дві основні групи способів їх вчинення:

1) пов'язані з незаконним використанням платіжних карток, технічних пристроїв з подальшим зняттям готівки з банкомату до яких можна віднести наступні: викрадення платіжних карток у законного держателя, створення ситуацій, коли інформація про картку розголошується законним держателем, створення фіктивних фірм по обслуговуванню розрахунків з використанням банківських платіжних карток (у т. ч. у мережі Інтернет), одержання справжньої платіжної картки за підробленими документами, злочинна змова з працівниками банківських структур, використання неодержаних законним держателем платіжних карток.

2) пов'язані з незаконним проникненням до банкомату шляхом використання технічних пристроїв, знищення чи пошкодження корпусу банкомату або встановлення фальшивого банкомату[7].

Проте з поданих вище груп потрібно виділити ті способи які потребують певних умінь і навичок, та характеризують особу, як «професійного злочинця».

До першої групи можна віднести такі злочинні дії як траппінг (ліванська петля), фішінг, вішінг, скімінг (шимінг), фальсифікація карток. Дані способи, злочинних дій ми постараємось детально описати.

Траппінг (ліванська петля) (*Lebanese loops*) - це новий спосіб шахрайства, який дозволяє сторонній особі заволодіти вашою пластиковою картою. «Ліванська петля» в більшості випадків являє собою пластиковий конверт, який не перевищує розмірів звичайної пластикової карти. Принцип виготовлення пристрою є досить простий. З фотоплівки або будь-якого іншого матеріал шахрай виготовляє петлю. Потім цей пристрій швидко встановлюється в картрідер банкомату, а кінці «ліванської петлі» непомітно закріплюються зовні. У момент, коли карта потрапляє в пастку, зловмисник виявляється поруч з потерпілим і пропонує йому ввести повторно ПІН-код, мотивуючи це тим, що з ним напере-

додні сталася подібна ситуація і це допомогло повернути карту. Після «неуспішних» введів ПНН-коду пластик, природно, не повертається, і шахрай радить звернутися в банк. Коли потерпілий йде, конверт разом з картою витягується шахраєм з банкомату. В результаті у злочинця не тільки виявляється картка потерпілого, а й інформація про її ПНН-код[8].

Так званий Фішінг – (*phishing*) вид злочинних дій, метою якого є виманування у довірливих або неуважних користувачів мережі персональних даних клієнтів онлайн-аукціонів, сервісів з переказування або обміну валюти, інтернет-магазинів[9]. Злочинці використовують усілякі способи, які найчастіше змушують користувачів самостійно розкрити конфіденційні дані. Типовий приклад фішінгу, коли клієнти якої-небудь платіжної системи отримують повідомлення по електронній пошті нібито від адміністрації або служби безпеки даної системи з проханням вказати свої рахунки, паролі і т.п. При цьому посилання в повідомленні веде на підроблений сайт, на якому і відбувається крадіжка інформації. Сайт цей знищується через деякий час, і відстежити його творців в інтернеті досить складно.

Вішінг (*vishing - voice phishing*) названий так за аналогією з фішінгом. Подібність назв підкреслює той факт, що принципової різниці між вішінг і фішінгом немає. Основна відмінність вішінгу в тому, що так чи інакше задіюється телефон. Схеми обману у випадку вішінг, ті ж самі що і у фішінгу. Тільки у випадку вішінгу в повідомленні міститься прохання зателефонувати на певний міський номер. При цьому зачитується повідомлення, в якому потенційну жертву просять повідомити свої конфіденційні дані. Наприклад, ввести номер картки, паролі, PIN-коди, коди доступу або іншу особисту інформацію в тоновому наборі. Перші епідемії вішінгу в Україні зафіксовані у 2006 році[10].

Скімінг (*skim*) є найбільш розповсюдженим способом заволодіння інформації про реквізити картки. Треба зауважити, що технологія копіювання запису магнітної смуги за допомогою підставних пристроїв зчитування дістала широкого застосування серед професійних злочинців. Сучасні «скімери» мають розмір сірникової коробки, працюють від пальчикових батарейок і

вміщують до 200 номерів карток. На таку операцію витрачається 1–2 с. Відповідний електронний пристрій накладається на витвір для приймання картки. Спеціалізоване обладнання для кодування магнітних стрічок або обладнання, функціональність якого надає можливість зчитувати / записувати інформацію на магнітну смугу, є загально поширеним і може бути зроблене тільки людиною з відповідною технічною освітою, тобто «професійними злочинцями».

При здійсненні цієї злочинної операції може використовуватися комплекс скімінгових пристроїв:

1. Інструмент для зчитування магнітної доріжки платіжної картки – пристрій, що встановлюється на картоприймач, також може встановлюватися і картридер на входних дверях в зону обслуговування клієнтів у приміщенні банку. Зовні воно являє собою пристрій з системою зчитування магнітної голівкою, підсилювачем – перетворювачем, пам'яттю і перехідником для підключення до комп'ютера.

Скімери можуть бути портативними, мініатюрними. Основне завдання скімінгу – копіювати необхідні дані (вміст доріжки / трека) магнітної смуги карти для подальшого відтворення її на підроблену карту, так званий «білий пластик». Таким чином, при оформленні операції з підробленою картою авторизаційний запит і списання грошових коштів за шахрайською транзакції будуть здійснені з рахунку оригінальної, «скіммірованої» карти.

2. Мініатюрна відеокамера, залежно від моделі банкомата, може бути вмонтована в сам «скімер», або виготовлятися у вигляді планки під козирок банкомату або сторонніх накладок над вікном видачі купюр. Головне завдання встановити на банкомат і направити на клавіатуру введення – використовується разом зі скімерами для отримання ПІН-кода держателя, який використовується шахраями для отримання готівки в банкоматах за підробленою картою.

Ці пристрої живляться від автономних джерел енергії – мініатюрних батарей електроживлення, і, для ускладнення виявлення, як правило, виготовляються і маскуються під колір і форму банкомату. Шиммінг являє собою різновид скімінгу. У цьому випадку в

картридер банкомату поміщається електронний пристрій (шимер), що дозволяє отримати інформацію про банківську карту. Товщина шиммера – близько 0,2 мм. Зовнішнє визначення використання шиммера вкрай ускладнено.

3. Клавіатурні насадки накривають існуючі клавіатури справжніх банкоматів, запам'ятовують і накопичують інформацію про набраний PIN-код. Злочинці можуть застосовувати спеціальне (одноразове) прозоре напилювання на клавіатуру. Після користування банкоматом на клавішах клавіатури залишаються сліди, що відповідають задіяним цифрам PIN-коду.

Фальсифікація платіжних карток визначають носії інформації, які, у свою чергу, обумовлюють наявність обов'язкових реквізитів і певних засобів захисту картки від підроблення. Трапляється два типи підроблення:

- фальсифікація справжньої картки (часткове підроблення);
- незаконне виготовлення нової картки (повне підроблення).

Часткове підроблення – це фізична зміна інформації на поверхні картки та/або перекодування електронної інформації на магнітній стрічці з подальшим її використанням. З цією метою використовуються чужі (викрадені, знайдені) або власні картки.

Основним способом часткового підроблення є перекодування вмісту магнітної смуги, що призводить до зміни інформації, яка міститься у картці. Цей спосіб є складним і потребує досконалого обладнання та певного професіоналізму. Для цього використовують спеціальний прилад – «декодер», який при з'єднанні з комп'ютером зчитує та розкодує інформацію, що міститься на магнітній смугі і записує нову інформацію.

Перекодування смуги може здійснюватись у сукупності зі зміною інформації на пластиківі, так і самостійно. В останньому випадку злочинці використовують не лише викрадені або загублені картки, а й свої. Як правило, ці картки використовують під час розрахунків за речі та послуги і зовні не викликають підозри. За наявності інформації щодо PIN-коду за допомогою перекодуваної картки можливе зняття готівки з банкомату, оскільки цей програмно-апаратний комплекс сприймає лише вміст магнітної смуги.

Повне підроблення полягає у виготовленні картки з використанням чистого шматка пластику, на який наносять усі необхідні реквізити, включаючи магнітну смугу, в якості якої використовується звичайна відеоплівка. Як пластиковий бланк картки використовують інші картки, що не є платіжними, але також мають магнітну смугу (перепустки, клубні та дисконтні картки, готельні картки-ключі тощо) або бланки пластикових карток з вмонтованою магнітною стрічкою, що можуть викрадатися з підприємств-виробників банківських платіжних карток. Цей спосіб підроблення дістав назву «білого пластику» («WhitePlasticFraud»). Для приховання ознак підроблення і надання їй вигляду справжньої картки на її поверхню наклеюють спеціальну кольорову плівку, що робить білий пластик схожим на справжню банківську картку. На магнітну смугу наносять інформацію щодо реквізитів картки, отриманої незаконним шляхом. Ця картка зовні виглядає як справжня і використовується до сплати як у крамницях, так і банкоматом для отримання готівки[7].

До другої групи можна віднести способи пов'язані з незаконним проникненням до банкомату шляхом використання технічних пристроїв, встановлення фальшивого банкомату (фантома), перелаштування справжніх банкоматів таким чином, щоб кошти, які видає банкомат згідно запиту клієнта, застрягали в слоті отримання готівки(шаттерінг).

Дані способи потребують більш детальнішого теоретичного обґрунтування.

Фантоми - це встановленні фальшиві банкомати, які зовнішнім виглядом мало чим відрізняються від справжніх (програмне забезпечення подібне), але готівки не видають. Після введення картки та набирання персонального ідентифікаційного номеру (ПІН-коду) на дисплеї фальшивого банкомату з'являється напис про те, що грошей у банкоматі немає (або про будь-яку несправність). Фальшивий банкомат не підключений ні до однієї з платіжних систем, а просто збирає дані магнітної стрічки та ПІН-коди держателів карток. До того ж у режимі реального часу він може передавати отриману протиправним шляхом інформацію про справжні платіжні картки через Інтернет до будь-якої точку світу.

Шаттерінг - це використання спеціального пристрою, який встановлюється всередині «презент ера» банкомату через «шаттер», що відкривається для видачі коштів під час отримання клієнтом готівки.

Злочинець, використовуючи справжню карту, маніпулює пристроєм у вигляді вилки, який використовується злочинцями для фіксації шторки та виймання готівки з банкомату. Зловмисник ініціює операцію на невелику суму з метою установки в диспенсер (в отвір для видачі готівки) такої «вилки». Далі замовляє велику суму та одночасно, притримуючи шторку диспенсера, симулює ситуацію «помилки запиту в умовах відсутності доступу до грошей».

Одночасно «софт» банкомата направляє «solicitedstatus», який каже про те, що «при видачі відбувся збій обладнання, клієнт до набраної суми доступу не мав». Злочинець робить відміну раніше списаної суми та баланс його карти не змінюється. Між тим, «вилка» з грошима виймається з банкомата з можливим одночасним пошкодженням «шаттера» (шторки). Кількість повторів в одному банкоматі залежить від працездатності АТМ та лінії поведінки злочинця.

Висновки. Способи вчинення злочинів у сфері незаконного використання платіжних карток пов'язаних із втручанням у роботу банкоматів професійними злочинцями – це стійка система дій спрямована на підготовку, скоєння і приховування злочину, детермінована умовами сучасного середовища, пов'язана з використанням професійних умінь і навичок особи для досягнення мети, та є джерелом засобів її існування.

Характеристика способів вчинення злочинів дозволяє виявити мотиви, цілі, життєві установки, потреби, що дозволяють розкрити проблеми не тільки окремого злочину даної групи, але й загалом злочинності в сфері незаконного використання платіжних карток пов'язаних із втручання у роботу банкоматів професійними злочинцями, і як наслідок більш ефективно боротися з нею.

1. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис... канд.

- юрид. наук: 12.00.09 / С. М. Зав'ялов ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – 19 с.
2. Гаврилин Ю. В. Криміналістика: методика расследования отдельных видов пре ступлений : курс лекций / Ю. В. Гаврилин, Н. Г. Шурухнов ; под ред. профессора Н. Г. Шурухнова. – М. : Книжный мир, 2004. – С. 52.
 3. Зуйков Г. Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Г. Г. Зуйков. – М., 1970. – С. 205.
 4. Тищенко В. В. Подготовка преступления как объект криминалистического исследования / В. В. Тищенко // Актуальные проблемы криминалистики : материалы международной научно-практической конференции. – Х., 2003. – С. 94.
 5. Платежное мошенничество: актуальная инфографика (итоги 2-го квартала 2016 года) [Электронный ресурс] //Режим доступу до ресурсу: <http://ema.com.ua/payment-fraud-actual-infographics-results-2-q-2016/>
 6. Статистика пошкодження та викрадення готівкових коштів із банкоматів [Електронний ресурс] // ПАТ «Райффазен Банк Аваль» – Режим доступу до ресурсу: <https://www.aval.ua/press>
 7. Організація розслідування злочинів, пов'язаних із заволодінням гроши-ма шляхом утручання в роботу банкоматів [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський, В. І. Василичук, В.М, Валіневич, О.В. Оропай та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. –68 с.
 8. Трапінг [Електронний ресурс] // Незалежна асоціація банків України. – Режим доступу до ресурсу: http://anticyber.com.ua/article_detail.php?id=140
 9. Глосарій: фішинг [Електронний ресурс] // Українська міжбанківська асоціація членів платіжних систем «Ема». – Режим доступу до ресурсу: <http://ema.com.ua/terms/#16>
 10. Вішинг [Електронний ресурс] // Матеріали вільної енциклопедії «Вікіпедія». – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B3>

Кравчук Д.Д. Способи злочинного професіоналізму у сфері незаконного використання платіжних карток пов'язаних із втручанням у роботу банкоматів.

Важливу роль для вивчення злочинного професіоналізму у сфері незаконного використання платіжних карток пов'язаних із втручанням у роботу банкоматів відіграє дослідження способів вчинення злочину. При цьому у кримінологічній науці вказана проблема залишається однією із найменш досліджених,

хоча спосіб вчинення злочину має важливе практичне значення не тільки при розслідуванні злочинів вказаної категорії, але й при попереджувальній діяльності.

Ключові слова: спосіб, злочинність, професійна злочинність, платіжні картки, банкомат.

Кравчук Д.Д. Способы преступного профессионализма в сфере незаконного использования платежных карточек связанных с вмешательством в работу банкоматов.

Важную роль для изучения преступного профессионализма в сфере незаконного использования платежных карточек связанных с вмешательством в работу банкоматов играет исследование способов совершения преступления. При этом в криминологической науке данная проблема остается одной из наименее исследованных, хотя способ совершения преступления имеет важное практическое значение не только при расследовании преступлений указанной категории, но и при предупредительной деятельности.

Ключевые слова: способ, преступность, профессиональная преступность, платежные карточки, банкомат.

Kravchuk D.D. Methods of criminal professionalism in the illegal use of payment cards associated with interference in the work of ATMs.

An important role for the study of criminal professionalism in the illegal use of payment cards relating to interfere with the ATM plays a research ways of committing a crime. Thus in criminological science specific problem remains one of the least studied, although the way the offense is of great practical significance not only in the investigation of crimes of this category, but also in preventive activities.

Keywords: way, crime, professional crime, credit cards, ATM.

Красій М.О.

ВИРОК З ТОЧКИ ЗОРУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ, КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ

УДК 343.13

Постановка проблеми. Винесення вироку є завершальною стадією судового розгляду, а вирок є найважливішим актом правосуддя. Від рішення суду залежить доля підсудного, тому доктрина, законодавець та практика спрямовані на винесення законних, обґрунтованих та вмотивованих вироків для досягнення завдань кримінального судочинства. Важливим є також питання,

яке стосується взаємозв'язку кримінально-правової, кримінальної процесуальної та кримінально-виконавчої політик щодо винесення вироку та його відбування. Актуальним сьогодні є питання, яке стосується не тільки поняття вироку та винесення вироку, а і призначення, виконання та відбування покарання після винесення вироку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження поняття вирок зробили такі вчені-криміналісти: Г.І. Алейніков, В. А. Бадира, С. М. Благодир, М. С. В'юник, С.Ф. Денисов, Т. А. Денисова, В. С. Дяков, К. П. Задоя, В. В. Коваленко, А. О. Ляш, Є. О. Матвієнко, Д. П. Письменний, П.В.Таргоній, Л. Д. Удалова, Е. Шевченко, С. С. Яценко, М. М. Яцишин та ін.

Метою даної статті є дослідження поняття «вирок» з точки зору кримінально-правової, кримінальної процесуальної та кримінально-виконавчої політик та аналіз норм Кримінального кодексу України (далі – КК), Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) та Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК).

Виклад основного матеріалу. Статтею 62 Конституції України та ч. 1 ст. 17 КПК встановлено, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Презумпція невинуватості є одним із базових конституційних принципів сучасного кримінального провадження. Принцип презумпції невинуватості закріплений і у міжнародному праві ч. 1 ст. 11 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту» [1], у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, зокрема у п. 2 ст. 14: «Кожен обвинувачений в кримінальному злочині має право вважатися невинним, поки винність його не буде доведена згідно з законом» [2], в п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, в якій зазначено, що кожен обвинувачений в

скоєнні кримінального злочину вважається невинним, до тих пір поки його винність не буде встановлена в законному порядку [3]. Проаналізувавши вітчизняне законодавство та міжнародні нормативно-правові акти, можна говорити про те, що особа вважається невинуватою до тих пір, доки її вину не буде доведено стороною обвинувачення в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Відповідно до ст. 124 Конституції України, ст. 4 КВК і ст. 30 КПК констатують принцип, згідно з яким правосуддя у нашій країні здійснюється тільки уповноваженим на те державним органом – судом. Тобто кримінальне покарання може бути застосоване тільки за вироком суду, а органи і установи виконання покарань застосовують відповідні примусові заходи та заходи вправного впливу, пов'язані з виконанням обвинувальних вироків [4]. Згідно зі ст. 533 КПК, вирок або ухвала суду, які набрали законної сили, обов'язкові для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для усіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб, і підлягають виконанню на всій території України [5].

Механізм реалізації вироку як акту правосуддя набуває конкретного значення лише після набрання ним законної сили. Законна сила вироку є ефективним засобом досягнення завдань кримінального судочинства і забезпечує реальний захист прав і свобод людини і громадянина [6, с. 102]. При прийнятті вироку суд повинен враховувати тяжкість заподіяного, ступінь вини, обставини, що покращують або погіршують становище підсудного якщо вони наявні.

Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. у п. 12 ст. 32 роз'яснив значення терміну вирок – «рішення суду першої інстанції про винність або невинність особи» [7]. На відміну від КПК 1960 р. КПК 2012 р. не роз'яснив поняття вирок. Доцільно було б доповнити ч. 1 ст. 3 п. 27 в такій редакції: «27) вирок – обґрунтоване та справедливе рішення суду постановлене іменем України в нарадчій кімнаті про винність або невинність особи винесене судом першої або апеляційної інстанції».

Відповідно до п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України: «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленум Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку» від 29.06.1990 р. № 5: «вирок постановлений іменем України, є найважливішим актом правосуддя і до його постановлення належить підходити з винятковою відповідальністю. Зважаючи на те, що наспіх, непослідовно, неохайно написаний вирок може викликати сумніви в його законності, обґрунтованості, і справедливості» [8].

Є. О. Матвієнко вважає, що «вирок повинен бути не тільки обґрунтованим, але й справедливим. Під справедливістю вироку розуміється встановлення дійсної вини підсудного і призначення йому покарання у суворій відповідності з тяжкістю вчиненого ним злочину і його особи» [9, с. 10].

У літературі правильно зазначається, що справедливість рішень органів розслідування, прокуратури і суду означає їх законність, обґрунтованість, вмотивованість і істинність [10, с. 10]. Відповідно до ч. 1 ст. 370 КПК «судове рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим». Не можемо стверджувати, що вирок повинен бути обґрунтованим і справедливим. Вбачається, що вирок повинен бути законним, обґрунтованим і вмотивованим в такому випадку він буде і справедливим.

Відповідно до ст. 373 КПК, судом ухвалюються виправдувальний або обвинувальний вироки.

Узагальнюючи теоретичні та законодавчі дефініції (ч. 1 ст. 373 КПК) поняття «виправдувальний вирок», можна дійти до висновку, що під цим поняттям потрібно розуміти – судовий акт законом визначеної форми, в якому презюмується невинуватість підсудного (обвинуваченого) та, що проголошується судом після розгляду ним кримінального провадження в тому разі, якщо у передбаченому кримінальним процесуальним законом України порядку:

- 1) не доведено, що:
 - вчинено кримінальне правопорушення, в якому обвинувачується особа;
 - кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим;

- в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення;

2) встановлені судом підстави для закриття кримінального провадження, якими є:

- відсутність події кримінального правопорушення;
- відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;

- не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати;

- набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;

- помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;

- існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;

- потерпілий (а у випадках, передбачених КПК – його представник) відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;

- стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу;

- звільнення особи від кримінальної відповідальності;

- прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення (за винятком випадків, передбачених КПК) [11, с. 41].

Одним із завдань нового КПК було збільшення кількості виправдувальних вироків в судах, але новий КПК призвів до скорочення виправдувальних вироків. З чим це пов'язано?

В першу чергу це пов'язано з:

1. недостатнім висвітленням в доктрині кримінального-процесуального права питання щодо винесення виправдувального вироку;

2. прогалинами у законодавстві;

Погоджуємося з думкою А. О. Ляша, С. М. Благодира які вважають, що доцільно внести такі зміни в абзац перший ч. 1 ст. 373 КПК:

1) п. 1 ч. 1 викласти в такій редакції: «відсутнє діяння, заборонене кримінальним законом, за ознаками якого почато досудове розслідування»;

2) п. 3 ч. 1 викласти в такій редакції: «не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи, якій оголошено про підозру, а також обвинуваченого в суді і вичерпані можливості їх отримати»;

3) ч. 6 викласти в такій редакції: «Якщо обставини, передбачені пунктами 1, 2, 3 частини першої і пунктом 2 частини другої цієї статті, виявляються під час судового розгляду, суд зобов'язаний ухвалити виправдувальний вирок» [12, с. 28].

3. недотриманням органами досудового слідства вимог, щодо всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, що призводить до неефективності та несправедливості кримінального провадження.

При встановленні невинності обвинуваченого суд виправдує його і своїм вирокom повністю відновлює невинного у всіх правах, негайно скасовує усі обмеження, якщо вони застосовувалися під час розгляду кримінального провадження. По закінченню строку на оскарження вироку він набирає законної сили, що означає:

по-перше, виправдувальний вирок має обов'язкову силу для правоохоронних та інших органів держави та підлягає беззаперечному неухильному виконанню;

по-друге, виправдувальний вирок у відношенні особи, яка знаходиться під вартою, виконується негайно після його проголошення – обвинувачений звільняється з-під варти в залі суду;

по-третє, скасувати виправдувальний вирок не має права жоден орган держави, за винятком вищестоящего суду у випадках, передбачених законом [13, с. 1-2].

Деякі особливості має виключність виправдувальних вироків. Якщо такий вирок винесений у зв'язку з відсутністю складу злочину або не встановленням події злочину, то він виключає провадження по цій справі як щодо виправданого, так і щодо інших осіб. Якщо ж виправдувальний вирок винесений у зв'язку з недоведеністю участі підсудного у скоєнні злочину, то він діє

лише по відношенню до виправданого за цією підставою, але не розповсюджується на інших осіб [6, с. 104].

Основною причиною скорочення виправдувальних вироків є те, що суспільство не готове сприймати виправдувальні вирoki і розглядає їх як недолік кримінального судочинства; судді бояться виносити виправдувальний вирок.

Прослідковується суттєве погіршення стану додержання конституційних прав і свобод громадян, що зумовлено неефективністю та недосконалістю законодавства.

Якщо обвинувачений визнається винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, суд ухвалює обвинувальний вирок і призначає покарання, звільняє від покарання чи від його відбування у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, або застосовує інші заходи, передбачені законом України про кримінальну відповідальність (ч. 2 ст. 373 КПК).

Виходячи із норми ч. 2 ст. 373 КПК можемо говорити про те, що існує два види обвинувального вироку:

- 1) з призначенням покарання (ст. 65 КК);
- 2) із звільненням від покарання та його відбування (Розділ XII КК).

В обвинувальному вироку суду насамперед здійснюється суспільна і правова оцінка вчиненого діяння як злочину та його осуд з боку держави. Не постановляючи вирок, держава, вочевидь, відмовляється від свого права притягнути особу, яка вчинила злочин, до кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим виникає безліч протиріч та суперечностей щодо реалізації конституційного принципу презумпції невинуватості, невідворотності кримінальної відповідальності та покарання та ін. [14, с. 44].

Суд виносить обвинувальний вирок у разі, якщо винуватість підсудного було доведено в суді, якщо винуватість було не доведено – виправдувальний вирок.

Зважаючи на положення ст. 374 КПК, в обвинувальному вироку:

- 1) суб'єкту обов'язково має бути призначена певна міра покарання;

Відповідно до ч. 2 ст. 65 КК особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів. Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинений злочин призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових злочинів.

2) у деяких передбачених законом випадках, щодо нього може бути застосоване: а) звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст.ст. 74–79, 104 КК); б) примусове лікування (ст. 96 КК); в) примусові заходи медичного характеру (ч. 2 ст. 20, ст. 93 КК). Окрім того, хоча про це безпосередньо не зазначено в ст. 374 КПК, на підставі обвинувального вироку неповнолітнього може бути звільнено від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 105 КК) [15, с. 233-234].

Виконання вироку є завершальною стадією кримінального процесу, в якій вирок суду, що одержав законну силу, звертається до виконання і безпосередньо реалізується рішення суду (про покарання, про відшкодування шкоди, про оправдання і звільнення з під варти тощо) та вирішуються питання, що виникають у зв'язку зі зверненням вироку до виконання і його виконанням [16, с. 416].

Обвинувальний вирок виконується після набрання ним законної сили. Виникає питання, що таке законна сила вироку?

Сутність і значення законної сили як обов'язкової умови обвинувального вироку – це специфічна ознака вироку чи рішення суду, яка створює правові наслідки:

1) обов'язковість вироку – неодмінність і безумовність виконання вироку всіма органами та особами, яким він адресований;

2) винятковість вироку – виключається можливість повторного розгляду кримінальної справи в суді стосовно однієї особи по тому самому обвинуваченню, за яким уже є вирок, що набув законної сили, чи інше рішення суду про припинення провадження у справі;

3) преюдиціальність – висновки суду в конкретному кримінальному провадженні для інших справ у межах, встановлених цим вироком, обставин є обов'язковими. Зазначені властивості

вироку, яким наділяє його законна сила, незмінні та не можуть бути порушені в процесі виконання [17, с. 134].

Вирок суду звертається до виконання тільки в тому випадку, якщо він набрав законної сили. Вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді, якщо інше не передбачено КПК, набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги. У разі подання апеляційної скарги судове рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції. Судові рішення суду апеляційної та касаційної інстанцій, Верховного Суду України набирають законної сили з моменту їх проголошення (ч. 1, 2, 4 ст. 532 КПК).

Виконання вироку здебільшого здійснюється органами виконавчої влади (державною пенітенціарною службою, державною виконавчою службою та ін.) відповідної компетенції з застосуванням норм кримінального, кримінально-виконавчого та інших галузей права [16, с. 416].

Норми кримінально-виконавчого права є похідними від норм кримінального права. Вони виконують допоміжну роль у реалізації інституту покарання, визначену у матеріальному праві. Тобто кримінальне право є базовим щодо кримінально-виконавчого, а визначення у КК поняття, завдань, мети та видів покарань мають вирішальне значення для визначення предмета правового регулювання кримінально-виконавчого права [18, с. 10-11]. Отже, кримінально-виконавча політика підпорядкована кримінально-правовій політиці, оскільки друга відповідає за призначення покарання, а перша – за виконання покарання.

Первинне коло обов'язків, які були покладені на особу обвинувальним вироком суду, може зазнавати змін та доповнень на підставі різноманітних положень Загальної частини КК (див., зокрема, ч. 5 ст. 53, ч. 3 ст. 57, ч. 1 ст. 58, ч. 1 ст. 62, положення розділу XII Загальної частини КК) та, навіть, деяких положень (ч. 3 ст. 37, ч. 2 ст. 42, ч. 9 ст. 59) КВК. Такі зміни можуть полягати:

а) у звільненні особи від певного обов'язку (наприклад, ст. 80 КК);

б) зміні його характеру (наприклад, ч. 1 ст. 82 КК);

в) «комбінованому» поєднанні звільнення особи від певного обов'язку та зміни характеру іншого обов'язку (ч. 2 ст. 82 КК);

г) в особливих випадках – у покладенні на особу більш суворого обов'язку (наприклад, ч. 2 ст. 78 КК) [15, с. 234].

В даному випадку чітко виражений зв'язок між нормами матеріального права і процедурою процесуального права, п. 10 ст. 537 КПК врегульовані питання, які вирішуються судом під час виконання вироку, у п. 2 ч. 2 ст. 539 КПК визначено порядок подання клопотання про вирішення питання, пов'язаного із виконанням вироку.

Висновки. Кримінально-правова, кримінальна процесуальна, кримінально-виконавча політики відіграють важливе значення у постановленні, виконанні вироку і відповідають за законне, обгрунтоване та вмотивоване винесення вироку, призначення та відбування покарання.

В нашому випадку можна говорити про взаємозв'язок цих трьох політик, такий зв'язок впливає з норм КК, КПК та КВК. Згідно норм КПК обвинувачений визнається винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, якщо суд ухвалює обвинувальний вирок і призначає покарання, або звільняє від покарання чи його відбування. Відповідно до норм КК покарання застосовується від імені держави за вироком суду, суд при винесенні вироку відповідно до положень Загальної частини КК посилається на статтю Особливої частини КК в санкції статті визначено яке покарання повинен понести засуджений. У КВК прописано, що підставою виконання і відбування покарання є вирок суду, який набрав законної сили, порядок виконання покарань визначений КВК. Кримінальна процесуальна політика відповідає за ухвалення вироку; кримінально-правова – за призначення покарання, якщо суд ухвалив обвинувальний вирок; кримінально-виконавча – за виконання призначеного покарання.

Для підвищення ефективності судочинства в Україні та розвитку національного законодавства потрібно вирішити проблему дослідження та вироблення єдиного підходу, який би поєднував новели КПК не тільки з положеннями КК, а й з положеннями КВК.

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. № 995_015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19.10.1973 р. № 995_043 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 01.06.2010 р. № 995_004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Яцишин М. М., Таргоній П. В. Взаємодія кримінально-виконавчого законодавства з нормативними актами інших галузей права у процесі виконання покарань і ресоціалізації. [Електронний ресурс]. – М. М.Яцишин, П. В.Таргоній – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/2028/1/resoc.pdf>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 26.11.2015 р. № 4651-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
6. В'юник М. С. Законна сила вироку у кримінальному процесі / М. С. В'юник // Форум права. – 2012. – № 2. С. 102-107.
7. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 груд. 1960 р. № 1001-05 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>
8. Про виконання судами України законодавства і постанов Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку: постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 черв. 1990 року № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-90>
9. Матвиенко Е. А. Приговор суда и его исполнение / Е. А. Матвиенко. – Минск, Высшая школа, 1968. – 179 с.
10. Цыпкин А.Л. Очерки советского уголовного судопроизводства / А.Л. Цыпкин. – Саратов: СГУ, 1975. – 118 с.
11. Дяков В. С. Поняття та юридичне значення виправдувального вироку / В. С. Дяков // Митна справа. – 2014. – № 5(95) частина 2, книга 2. – С. 40-45.
12. Ляш А. О., Благодир С. М. Закриття кримінального провадження за новим КПК України: деякі питання / Ляш А.О., Благодир С.М. // Адвокат – 2013. – №1 (148). – С. 25-28.
13. Узагальнення судової практики Запорізької області ухвалення виправдувальних вироків за КПК України в ред. 2012 року [Електро-

ний ресурс]. – Режим доступу: http://zpa.court.gov.ua/userfiles/iz_A1.doc

14. Яценко С. С. Щодо відповідності інституту звільнення від кримінальної відповідальності конституційному принципу презумпції невинуватості: порівняльно-правовий підхід / С.С. Яценко // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 7(107). – С. 43–48.
15. Задоя К. П. Юридична природа відстрочки виконання вироку за кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року / К. П. Задоя // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції (19–20 вересня 2013 р.). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. – 2013. – С. 232-236.
16. Коваленко В. В. Кримінальний процес: підручник. / В. В. Коваленко, Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 544 с.
17. Шевченко Е. Законна сила як обов'язкова умова виконання обвинувального вироку / Е. Шевченко // Науковий часопис Національної академії прокуратури. – 2014. № 2. – С. 130-136.
18. Бадира В. А. Кримінально-виконавче право: навч. посібник. / В. А. Бадира, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова [та ін.]; за ред. Т. А. Денисової. – К.: Істина, 2008. – 400с.

Красій М.О. Вирок з точки зору кримінально-правової, кримінальної процесуальної та кримінально-виконавчої політики

У статті розглянуто вирок з точки зору кримінально-правової, кримінальної процесуальної та кримінально-виконавчої політики. Автор вважає, що потрібно вирішити проблему дослідження та вироблення єдиного підходу, який би поєднував новели КПК не тільки з положеннями КК, а й з положеннями КВК.

Ключові слова: вирок, обвинувальний вирок, виправдувальний вирок, законна сила, презумпція невинуватості.

Красій М.Е. Приговор с точки зрения уголовно-правовой, уголовной процессуальной и уголовно-исполнительной политики

В статье рассмотрено приговор с точки зрения уголовно-правовой, уголовной процессуальной и уголовно-исполнительной политики. Автор считает, что нужно решить проблему исследования и выработки единого подхода который бы совмещал новеллы УПК не только с положениями УК, но и с положениями КВН.

Ключевые слова: приговор, обвинительный приговор, оправдательный приговор, законная сила, презумпция невиновности.

Krasiy M.O. Verdict in terms of criminal-legal, criminal procedure and penal policy

In the article the verdict in terms of criminal-legal, criminal procedural and penal policy. Much attention is paid to the concept of judgment, sentencing, purpose, and fulfillment of sentence after sentence. Determined that in making sentencing court must consider the gravity caused, the degree of guilt, the circumstances that improve or worsen the situation of the defendant if available.

The author proposed to supplement paragraph 1 of Article 3, paragraph 27 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, explaining the concept of «judgment.» Proved something related to the reduction of acquittals in Ukraine.

It is noted that the court shall render a guilty verdict if the defendant's guilt has been proven in court, if guilt was not proven - acquittal.

The article shows the relationship between the substantive law and procedural law procedure, paragraph 10 of article 537 of the Criminal Procedure Code regulated the issues that are resolved by the court during the execution of the sentence in paragraph 2 of Part 2 of Article 539 of the Criminal Procedure Code defines the procedure for filing a request for the issue related to the execution of the sentence.

The author believes that research should solve the problem and to develop a common approach which would have combined the stories of the Criminal Procedure Code, not only with the provisions of the Criminal Code, but also with the provisions of the Penal Code.

Keywords: verdict, conviction, sentence of acquittal, validity, presumption of innocence.

Наконецна І.М.

ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСОБИ (РОЗДІЛИ II-V ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

УДК 343.2

З розвитком кримінально-правової науки спостерігається тенденція до більш широкого використання законодавцем кваліфікуючих ознак для диференціації кримінальної відповідальності та покарання. Саме це дає підстави стверджувати про необхідність їх впорядкування та систематизації, що буде сприяти детальнішому і глибшому їх вивченню.

У різні періоди розвитку кримінально-правової науки цій проблемі приділяли увагу такі відомі науковці, як О.В. Барков, О.В. Васільєвський, І.Я. Козаченко, П.В. Коробов, Т.О. Костарева,

С.Є. Кротов, Л.Л. Кругліков, В.О. Навроцький, В.І. Ткаченко та інші. Серед вітчизняних представників науки кримінального права інституту кваліфікуючих ознак присвятили свої дослідження Н.О. Гуторова, О.В. Ільїна, Е.М. Кісілюк, О.К. Марін, С.А. Миронюк, Л.В. Павлик, О.З. Мармура та інші. Однак на сьогодні доводиться констатувати відсутність єдиних критеріїв щодо систематизації кваліфікуючих ознак.

Як відомо, система – це сукупність будь-яких елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням, що розташовані в порядку, правильність і планомірність якого зумовлена взаємним зв'язком між ними [1]. Як вважає Т.О. Плакіна, кваліфікуючі ознаки утворюють систему тільки в сукупності з ознаками основного складу злочину в результаті включення їх до кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу. Водночас сукупність кваліфікуючих ознак потребує певної впорядкованості, систематизації, яка, як вважає автор, досягається шляхом класифікації. Класифікація дає можливість виявити і виправити недоліки при формулюванні кваліфікуючих ознак. Крім того, класифікація створює умови для вивчення кваліфікуючих ознак, впорядковуючи і систематизуючи не тільки самі ознаки, але й знання про них [2, с. 93-94]. На думку М.М. Капліна, вивчення будь-яких явищ є більш ефективним, якщо вони піддаються науковій класифікації [3, с. 73].

Тлумачний словник визначає класифікацію як систему розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями [4]. Отже, для класифікації кваліфікуючих ознак необхідним є визначення певних спільних критеріїв, за якими ці ознаки повинні бути поділені на групи відповідно до взаємних зв'язків між ними.

Саме проблему вибору класифікаційного критерію (ознаки чи ознак, за якими здійснюється класифікація) відносить до числа найбільш актуальних проблем класифікації кваліфікуючих ознак О.В. Ільїна [5, с. 55]. У своїй роботі автор звертає увагу на класифікацію кваліфікуючих ознак залежно від їх типовості для злочинів певного виду. Відповідно, кваліфікуючі ознаки складів злочинів проти особи можна поділити на такі види: 1) ознаки,

характерні для більшості злочинів проти особи (наприклад, вчинення злочину повторно, за попередньою змовою групою осіб, спричинення тяжких наслідків); 2) ознаки, характерні для декількох злочинів проти особи (наприклад, вчинення злочину щодо малолітньої дитини, групою осіб, організованою групою); 3) ознаки, характерні для окремих злочинів проти особи (наприклад, вчинення вбивства з особливою жорстокістю; експлуатація дітей, поєднана з використанням дитячої праці на шкідливому виробництві). Ми вважаємо таку класифікацію цілком прийнятною і такою, що має значення для глибшого розуміння змісту кваліфікуючих ознак.

Подібним чином класифікує кваліфікуючі ознаки Л.В. Лобанова. Автор поділяє їх на такі, що часто зустрічаються в законі, і називає їх «традиційними», і такі, що зустрічаються рідко [6, с. 12-13].

У теорії кримінального права поширеним є поділ кваліфікуючих ознак на власне кваліфікуючі і особливо кваліфікуючі [7, с. 55; 8; 9, с. 12; 10, с. 452]. Вважається, що особливо кваліфікуючі ознаки вказують на ще вищий ступінь суспільної небезпеки поведінки особи порівняно з кваліфікуючими ознаками. Якщо стаття Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України містить декілька частин, в яких передбачені кваліфікуючі ознаки, то особливо кваліфікуючі ознаки розміщені, як правило, в останніх частинах цієї статті.

Л.Л. Кругліков поряд з особливо кваліфікуючими ознаками визначає ще й «особливо» особливо кваліфікуючі [11, с. 175]. Мілюков С.Ф. називає їх «ультраобтяжуючими» [12]. А в 5-томному підручнику з кримінального права для їх означення використовується термін «суперкваліфікуючі ознаки» [13, с. 364].

Однак, одні і ті ж ознаки в різних злочинах можуть виступати в якості кваліфікуючих і в якості особливо кваліфікуючих, а в деяких випадках – навіть в якості ознак основного складу злочину. Наприклад, вчинення злочину щодо неповнолітнього є кваліфікуючою ознакою при зараженні венеричною хворобою (ч. 2 ст. 133 КК), але при доведенні до самогубства ця ж ознака виступає вже в якості особливо кваліфікуючої (ч. 3 ст. 120 КК). А така оз-

нака, як спричинення тяжких наслідків, є обов'язковою ознакою основного складу злочину, передбаченого ст. 145 КК (Незаконне розголошення лікарської таємниці). Але ця ж ознака в ч. 2 ст. 155 КК (Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості) виступає в якості кваліфікуючої, а в ч. 3 ст. 133 КК (Зараження венеричною хворобою) – особливо кваліфікуючої. Як бачимо, все залежить від того, в якому складі злочину міститься та чи інша ознака. Очевидно, такий поділ кваліфікуючих ознак на види є достатньо умовним, оскільки він може бути проведений тільки в межах однієї статті Особливої частини КК України, яка передбачає різні види складів одного і того ж злочину.

Невдалим такий поділ кваліфікуючих ознак на види вважає також О.В. Ільїна [5, с. 87]. Однак це не дає нам підстав виключити можливість поділу складів злочинів на кваліфіковані та особливо кваліфіковані. У науковій літературі традиційно вважається, що особливо кваліфікованими є склади злочинів, які зазвичай формулюються у третій чи наступних частинах відповідної статті Особливої частини КК і в яких передбачається ще більш суворе покарання, ніж в нормі, яка описує просто кваліфікований склад злочину [9, с. 12]. На наш погляд, таке формулювання дещо поверхово характеризує поняття особливо кваліфікованого складу злочину. Ми б доповнили його ознаками, які визначає В.О. Навроцький [10, с. 452] і сформулювали б у наступному вигляді: особливо кваліфікованим є склад злочину, який крім ознак основного складу та кваліфікуючих ознак містить ще додаткові кваліфікуючі ознаки, які зазвичай формулюються у третій чи наступних частинах відповідної статті Особливої частини КК України, санкції яких передбачають ще більш суворе покарання, ніж в нормі, яка описує просто кваліфікований склад злочину.

Найбільш поширеним в науковій літературі є поділ кваліфікуючих ознак на види за таким критерієм, як елементи складу злочину. Поряд з достатньо вагомою підтримкою з боку науковців [2, с. 104; 3; 7, с. 55; 8] використання цього критерію для класифікації кваліфікуючих ознак в юридичній літературі піддається також і критиці [5, с. 58; 14]. Однак, як би не критикували класифікацію кваліфікуючих ознак за елементами складу злочину, вона

все одно є найбільш прийнятною, хоч і в певній мірі умовною. Ми погоджуємося з думкою деяких авторів про те, що такий поділ кваліфікуючих ознак коректніше називати не класифікацією, а типологією, оскільки це виправдає порушення певних правил класифікації, коли деякі об'єкти можуть належати до кількох типів [2, с. 103; 5, с. 57-58]. Та це, на наш погляд, не робить її менш важливою. Ми вважаємо такий поділ кваліфікуючих ознак на види не тільки можливим, але й необхідним. Його неможливо уникнути.

Як відомо, кваліфікований склад злочину, який формується завдяки наявності в ньому кваліфікуючих ознак, як і основний склад злочину, являє собою сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, що утворюють елементи складу злочину (об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єктивну сторону і суб'єкт). Кожна ознака конкретного злочину характеризує ці елементи. Оскільки кваліфікуючі ознаки також є ознаками складу злочину, хоч і кваліфікованого, то вони не тільки можуть, але й повинні характеризувати той чи інший елемент складу злочину.

Однак не можна залишити поза увагою той факт, що кримінальний закон часто встановлює такі кваліфікуючі ознаки, які характеризують не один, а декілька елементів складу злочину. Підтверджує це і позиція Е.В. Кабурнеєва, який вважає, що будь-яка об'єктивна ознака знаходить своє відображення і в суб'єктивній стороні злочину [15, с. 94]. Зокрема, така кваліфікуюча ознака умисного вбивства, як «особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку» (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК), вказує одночасно на потерпілого і на мотив злочину. А залишення в небезпеці, вчинене матір'ю стосовно новонародженої дитини, якщо матір не перебувала в обумовленому пологами стані (ч. 2 ст. 135 КК), характеризує одночасно суб'єкта злочину, потерпілого, а також обстановку вчиненого.

Відповідно, у науковій літературі пропонується ще один критерій поділу таких ознак на види. А саме, простими повинні називатися кваліфікуючі ознаки, які характеризують один елемент складу злочину, а складними – ті, що характеризують два і більше елементів складу злочину [2, с. 40-41].

Варто також відзначити думку деяких авторів про те, що кваліфікуючі ознаки не характеризують об'єкт злочину, оскільки при вчиненні будь-якого злочину об'єкт залишається без змін і не може обтяжувати злочин. Тому такі кваліфікуючі ознаки, які характеризують потерпілого чи предмет злочину, не варто відносити до об'єкта злочину [16, с. 52]. Однак ми вважаємо таке твердження хибним, оскільки кваліфікуючі ознаки обтяжують покарання, а не самі себе. Крім того, ознаки, що характеризують потерпілого чи предмет злочину, часто вказують на появу додаткового об'єкта посягання, що значно підвищує рівень суспільної небезпеки вчиненого.

Враховуючи вище вказане, вважаємо, що залежно від елементів складу злочину кваліфікуючі ознаки можна поділити на такі види:

1) ті, що характеризують об'єктивні властивості злочину (потерпілого та об'єктивну сторону);

2) ті, що характеризують суб'єктивні властивості злочину (суб'єкта та суб'єктивну сторону).

З 74 кваліфікуючих ознак, передбачених в розділах II-V Особливої частини кодексу, 13 характеризують потерпілого, 36 – об'єктивну сторону злочину, 8 – суб'єктивну сторону злочину і 17 – суб'єкта злочину. Як бачимо, найчисельнішою є група кваліфікуючих ознак, що вказують на об'єктивну сторону. Серед них законодавець найчастіше вживає такі, як спричинення тяжких наслідків (12 разів) та смерть потерпілого (6 разів). Суб'єкта злочину найчастіше характеризують такі кваліфікуючі ознаки, як вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб (14 разів), службовою особою (12 разів) та повторно (9 разів). З числа тих, що характеризують потерпілого, найбільш розповсюдженими є вчинення злочину щодо неповнолітнього (11 разів) та щодо двох чи більше осіб (9 разів). Кваліфікуючі ознаки, що характеризують суб'єктивну сторону злочину, складають меншість, однак деякі з них використовуються для конструювання кваліфікованих складів злочинів проти особи досить часто. Це, наприклад, вчинення злочину з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (6 разів).

Загалом арсенал кваліфікуючих ознак, що утворюють кваліфіковані склади злочинів проти особи, характеризується різноманітністю. Однак тільки 16 з них вживаються в законі частіше, ніж два рази. А 46 з них використовуються законодавцем тільки один раз.

Отже, класифікація кваліфікуючих ознак злочинів проти особи за різними критеріями допомагає більш повно виділити їх риси, сутність та тенденції розвитку, що буде сприяти детальнішому і глибшому їх вивченню. А це, в свою чергу, забезпечить правильність кваліфікації вчиненого та призначення судом справедливого покарання винному.

1. Академічний тлумачний словник української мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/systema>
2. Плаксина Т.А. Социальные основания квалифицирующих убийство обстоятельств и их юридическое выражение в признаках состава преступления: дис. на соискание уч. степени доктора юрид. наук: 12.00.08 / Татьяна Алексеевна Плаксина. – Томск, 2006. – 481 с.
3. Каплин М.Н. Дифференциация уголовной ответственности за преступления против жизни и здоровья: дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: 12.00.08 / Михаил Николаевич Каплин. – Ярославль, 2003. – 187 с.
4. Академічний тлумачний словник української мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/klasifikacija>
5. Ільїна О.В. Кримінально-правова характеристика кваліфікуючих ознак корисливих злочинів проти власності: дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Оксана Валеріївна Ільїна. – К., 2007. – 201 с.
6. Лобанова Л.В. Дифференциация ответственности за преступления против правосудия посредством конструирования квалифицированных составов / Л.В. Лобанова // Дифференциация ответственности и вопросы юридической техники в уголовном праве и процессе. Сборник научных статей. – Ярославль, 2001. – С. 12-17.
7. Уголовное право России. Учебник для вузов. В 2-х томах. Т. 1. Общая часть. / под. ред. А.Н. Игнатова, Ю.А. Красикова. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА • М), 2000. – 639 с.
8. Уголовное право. Общая часть. Учебник для вузов / под ред. И.Я. Козаченко і З.А. Незнамовой. – М., 1997. – 665 с. [Елек-

- тронный ресурс*]. – Режим доступа: <http://pravoznavec.com.ua/books/254/18681/28/#chapter>
9. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн. / За ред.. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2005. – 1064 с.*
 10. *Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / В.О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.*
 11. *Л.Л. Кругликов, А.В. Васильевский. Дифференциация ответственности в уголовном праве / Л.Л. Кругликов, А.В. Васильевский. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 300с.*
 12. *Милюков С.Ф. Российское уголовное законодательство: опыт критического анализа: монография. – СПб., 2000. – 279 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.pravo.vuzlib.su/book_z124_page_22.html*
 13. *Курс уголовного права. В 5 т./ Под ред. Г.Н. Борзенкова, В.С. Комиссарова. Особенная часть. - М.: Зерцало, 2002. - Т.3. – 468 с.*
 14. *Попов А.Н. Умышленные преступления против жизни: проблемы законодательной регламентации и квалификации: автореф. дис. на соискание уч. степени доктора юрид. наук: 12.00.08 / Александр Николаевич Попов. – М., 2003. – 50 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1236685>*
 15. *Кабурнеев Э.В. Дифференциация уголовной ответственности за преступления против жизни по уголовному праву России: дис. на соискание уч. степени доктора юрид. наук: 12.00.08 / Эдуард Валерьевич Кабурнеев. – М., 2007. – 341 с.*
 16. *Короленко М.П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах: дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Микола Павлович Короленко. – Одеса, 2002. – 201 с.*

Наконечна І.М. Проблеми класифікації кваліфікуючих ознак злочинів проти особи (розділи II-V Особливої частини Кримінального кодексу України)

Автор статті наголошує на необхідності класифікації кваліфікуючих ознак складів злочинів, що забезпечить правильність кваліфікації вчиненого та призначення судом справедливого покарання винному.

Водночас порушується проблема визначення критеріїв такої класифікації. Пропонується поділити кваліфікуючі ознаки відповідно до елементів складу злочину.

Ключові слова: класифікація ознак, кваліфікуюча ознака, склад злочину, суб'єктивні та об'єктивні властивості злочину.

Наконечная И.М. Проблемы классификации квалифицирующих признаков преступлений против личности (разделы II-V Особенной части Уголовного кодекса Украины)

Автор статьи подчеркивает необходимость классификации квалифицирующих признаков составов преступлений, что обеспечит правильность квалификации содеянного и назначение судом справедливого наказания виновному.

В то же время поднимается проблема определения критериев такой классификации. Предлагается разделить квалифицирующие признаки в соответствии с элементами состава преступления.

Ключевые слова: классификация признаков, квалифицирующий признак, состав преступления, субъективные и объективные свойства преступления.

Наконечна І.М. Problems of the classification of the elements of crimes against persons (section II-V of Special part of Criminal code of Ukraine)

The author insists on the necessity of crime elements classification, which will contribute to their further thorough study. However, the criteria identification for the above-mentioned classification process is problematic.

In scientific literature, the most wide-spread approach to it is splitting up the elements of crime into types taking into consideration the corpus delicti characteristics. Accordingly, there is a suggestion to split up crime elements into the ones that demonstrate objective crime features (subject of crime, victim, and objective side) and the ones that mark subjective crime features (the perpetrator and the subjective side). Due to the fact that some elements can mark several characteristics of the corpus delicti at the same time, they should be splitted into simple and complex.

Criminal legal science identifies not only general elements, but also specific elements that show an increased level of public danger and entail a more severe punishment. According to the author, this split is rather contingent because it exists only within one article of a special part of Criminal Code where general and special elements of one crime are provided. Nevertheless, splitting up crime elements into types of crime helps identify their features, nature, and development trends, which can ensure accurate classification of the offense and a just punishment for the offender.

Keywords: element classification, corpus delicti, subjective and objective crime features.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

УДК 343.91:343.541

На сьогодні найбільш резонансними злочинами, які піднімають хвилю громадського обурення, є злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Статева злочинність являє собою сукупність злочинів, спрямованих проти статевої свободи та статевої недоторканості, які вчинюються із застосуванням фізичного, психічного насильства або з використанням безпорадного стану потерпілої особи з метою задоволення сексуальної потреби у природній або у збоченій формі [5, с.201].

Статеві злочини у структурі злочинності займають невелику частку, однак характеризуються високим ступенем латентності.

Оскільки статеві злочини здійснюють сильний травмуючий вплив на психіку людини, а також, враховуючи те, що безпека особистості й нормальний її розвиток в сучасних умовах – один із головних об'єктів правової охорони, слід погодитися з пропозиціями окремих науковців щодо виокремлення статевої злочинності в самостійний об'єкт кримінологічного дослідження.

В структуру статевої злочинності Лукашевич С.Ю. включає склади злочинів, передбачених у розділі IV КК України [5, с. 202]. Звичайно, що найбільш суспільно небезпечним серед них є зґвалтування. Варто відзначити позитивну динаміку статевої злочинності, з кожним роком таких злочинів вчиняється менше (див. табл. 1)

При цьому зменшення кількості статевих злочинів спостерігається по всіх складах злочинів (див. таб. 2).

Дослідження Лукаш А.С. географії статевих злочинів показало, що зґвалтування є досить однорідним злочином. Місцем же вчинення у 31,3% є квартири (причому в 53% вони належать потерпілим), у 14,1% – лісопосадки; у 10,7% – безлюдні частини

вулиці. У більшості таких справ встановлено необачну поведінку потерпілих, у яких притуплено почуття небезпеки. Найбільш криміногенна частина доби – ніч (39,5%), максимально небезпечний

Таблиця 1

Таблиця 2

час – з 20.00 до 24.00 год. (34,7%) і з 00.00 до 4.00 год. (27,6%). Не встановлено абсолютного домінування дня тижня через безробіття понад половини гвалтівників. Найбільш криміногенна пора – літо (31,7%), найменш – осінь (21,7%) при середньому показнику 26% [2].

При кримінологічній характеристиці статевих злочинів щодо неповнолітніх, відмічено їх приблизно рівне розповсюдження в міській і сільській місцевості. Підкреслена чітко виражена сезонність - з травня по вересень вчиняється 60-70% злочинів. Найчастіше досліджувані злочини вчиняються у вечірній і пізній нічний час (з 17 до 8 години ранку – 67%). Певне місце у кримінологічному аналізі злочинів займає розподіл злочинів в залежності від того, вчинені вони у приміщенні (54,2%) чи поза ним. При вчиненні статевих злочинів, у переважній більшості застосовується

фізичне насильство (кожний другий злочин). Погроза фізичним насильством має місце у кожному шостому випадку [4].

В переважній більшості – це чоловіки (97,5%). За віком неповнолітні злочинці складають 18,5%, особи у віці 18-25 років – 36,2%, 25-30 років – 11%, 30-40 років – 32,8 %. Більшість злочинців (87%) мають середню або незакінчену середню освіту [4]. За даними досліджень Козлюк Л.Г. 51,6% осіб зазначеної категорії мають повну загальну середню освіту, 36,1% – базову загальну середню освіту, 6,4 % – початкову загальну освіту, 3,2% – незакінчену вищу, 1,6% – повну вищу освіту, 0,7% – неписьменні. При цьому 12,2% осіб навчаються у загальноосвітньому закладі при установі, 6,1 навчаються у професійно-технічному закладі при установі, 0,1% – заочно (дистанційно) у вищих навчальних закладах [3].

На момент вчинення злочину 45,4% осіб ніде не працювали і не навчались. З числа працюючих статевих злочинців 42% склали робітники, працівники сільського господарства – 1%, представники інтелігенції – 1%, підприємці – 2,4%. Характерним є також те, що 43% осіб, які працювали, були зайняті низькокваліфікованою працею. 8,3% негативно характеризувались за місцем роботи, 8,3% – за місцем проживання.

З вивчених Косенко С.С. кримінальних справ більшість злочинців (70%) не перебували у шлюбі, 23,7% – були одружені, 6,3% – розлучені. 30% засуджених мали дітей, але ця обставина не утримувала їх від вчинення сексуальних злочинів проти чужих дітей. При характеристиці кримінально-правових ознак злочинців відмічено, що безпосередніми виконавцями злочинів було 91,3% осіб, 6,7% – були організаторами, 1,5% – підмовниками, 0,5% – виконували роль посібників. Достатньо висока серед злочинців питома вага раніше засуджених – 30,5%.

Значна частина злочинців у момент вчинення злочинів знаходилась в нетверезому стані (66,3%). З зазначених осіб 15% зловживали спиртними напоями, 2,4% – були хронічними алкоголіками, 7,7% – вживали наркотичні засоби. До морально-психологічних особливостей злочинців, які вчиняють статеві злочини щодо неповнолітніх, характерний також типовий егоцентризм,

неповага до жінок і неповнолітніх, брутальність, цинізм, відсутність почуття сорому, озлобленість, жорстокість щодо жертви, споживче відношення до оточуючих тощо. Поряд з цим, окремі злочинці вміли знаходити спільну мову з дітьми, зацікавити їх тощо.

Найбільш небезпечні злочинці – це особи, які вчиняють статеві злочини щодо своїх дітей: дочок, синів, падчерок, племінниць тощо, використовуючи при цьому психічне насильство або безпорадний стан потерпілого (7,4%). У них негативні риси мають найбільш виражений та тривалий характер.

За дослідженнями Козлюк Л.Г., особистості злочинця, який вчинив статевий злочин щодо неповнолітнього, властивий комплекс сваволі та ілюзій, який проявляється у вчиненому статевому злочині. Сваволя проявляється у тому, що особа бажає задовольнити свої сексуальні потреби шляхом посягання на статеву недоторканість неповнолітніх. Дії злочинця суперечать природному стану розвитку найбільш незахищеної категорії населення. Ілюзія проявляється у тому, що у особи сформувався уявлення про допустимість (можливість) задоволення своїх статевих потреб шляхом використання неповнолітнього [3].

Як правило, морально-психологічний портрет статевого злочинця, найчастіше характеризують такі риси:

- грубість, яка частіше переходить у жорстокість; цинізм, неповага до прав і свобод інших осіб; майже стерте поняття соціальних гальм та межі між дозволеним і недозволеним;

- примітивізм у поглядах на взаємозв'язок статей, який зводиться лише до статевого акту без урахування згоди протилежної сторони;

- погляд на жінку або на іншого (одностатевого – при задоволенні статевої пристрасті неприродним способом) партнера як на підкорену істоту без права вибору і права опору, яка є лише знаряддям статевої насолоди.

Загалом аналіз поведінки сексуальних злочинців дозволяє виділити такі їх типи за способом поведінки: 1) раптовий гвалтівник (умисел на вчинення сексуального злочину виникає раптово під впливом зовнішніх обставин); 2) «шукаючий» (має умисел,

при цьому підшуковує жертву та найвигіднішу ситуацію для вчинення зґвалтування); 3) плануючий (самостійно створює конкретну життєву ситуацію вчинення цього злочину щодо конкретної жертви); 4) патологічний (має відхилення психічної та/або сексуальної сфери) [5, с. 201].

Окремої уваги у статевих злочинах слід приділити характеристиці жертви злочину.

На думку Губанової О.В., у зґвалтуванні найбільш віктимною є група жінок у віці 18-30 років (70 %); неодружені (50,5 %); мають дітей (45 %); мають середню освіту (77,7 %); займаються некваліфікованою і низько кваліфікованою працею (робітниця) (47,5 %); проживають у місті (50,6 %).

Відповідно до ступеня знайомства жертви зі злочинцем зґвалтування можна розділити на три групи: 1) напад на незнайомих (випадкових) жінок (30,6 %); 2) зґвалтування жінок, що мали ситуативне (безпосередньо до злочину) знайомство з гвалтівником (22,6 %); 3) напад на жінку, раніше знайому гвалтівнику (46,6 %).

У 33,6 % випадків поведінка жертви створила об'єктивні передумови для вчинення зґвалтування; провокуючий характер поведінки мав місце у 24,2 % випадків, що свідчить про можливість зменшення кількості даних злочинів при наявності реальної системи профілактики віктимної поведінки. Намір на вчинення зґвалтування виник: у 61 % випадків після знайомства і спілкування з жертвою; раптово – у 28 % випадків; до зустрічі з жертвою – 8 % випадків; інше – 3%.

Характерними формами віктимної поведінки жінки є: 1) перебування у стані алкогольного (наркотичного або іншого) сп'яніння (52 % жертв; у 34,2 % випадків мало місце спільне вживання жертвою і гвалтівником спиртних напоїв); 2) перебування у компанії малознайомих людей (ситуативні знайомства); 3) перебування у компанії знайомих людей, коли існує реальна можливість сексуального нападу; 4) поведінка жінки, що демонструє зневагу нормам моралі; сексуальне „інтриганство” з метою отримання якоїсь вигоди тощо; 5) нехтування заходами особистої безпеки; 6) поведінка жертви, обумовлена наявністю фізичних або психічних відхилень. У ряді випадків вагомим криміногенним

фактором була аморальна репутація жертви [1]. На думку Лукашевич С.Ю., до вчинення злочину 36,3 % осіб знайомі з гвалтівником; близько 15 % – є родичами; у 42 % випадків ініціатором знайомства є злочинець [2].

Окрему увагу заслуговують і неповнолітні жертви статевих злочинів. В дослідженнях Косенко С.С. підкреслено, що сприятливу для вчинення статевого злочину ситуацію складає факт знаходження неповнолітньої потерпілої в пізній час у безлюдних місцях: парках, скверах тощо. Зайва довірливість потерпілих неповнолітніх, нерозбірливість у знайомствах, згода відвідати квартиру незнайомих чоловіків тощо, теж нерідко сприяє вчиненню проти них статевих злочинів. Деякі неповнолітні, намагаючись бути схожими на дорослих, зовні виглядають розв'язними, розбещеними, інколи ведуть сексуальну гру, через що привертають увагу чоловіків, які сприймають таких неповнолітніх як осіб, що легко погодяться на статеві стосунки.

За результатами проведеного Косенковою С.С. дослідження неповнолітні – жертви від статевих злочинів характеризуються такими даними. Від звалтування потерпіло 59,8% неповнолітніх, від задоволення статевої пристрасті неприродним способом – 27,55%, від примушування до вступу у статевий зв'язок – 0,55%, від статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості – 8,8%, жертвами розбещення неповнолітніх були 3,3%. Особи жіночої статі складають 98,4%, а чоловічої – 1,6%. За віком неповнолітні жертви розділяються так: до 7 років – 5% , від 7 до 12 років – 26%, від 12 до 14 років – 33,5%, від 14 до 18 років – 35,5%. Отже малолітні потерпілі становлять найбільш чисельну вікову групу (64,5%), що підтверджує підвищену суспільну небезпеку вчинення проти них злочинів.

Неповнолітні жертви статевих злочинів в переважній більшості проживали з обома батьками (64,5%), з однією матір'ю чи батьком проживало 25%, сиротами були 10,5%.

У 69% вивчених Косенко С.С. кримінальних справ неповнолітні потерпілі з місця навчання характеризувались позитивно, змішана характеристика (як позитивні так і негативні риси) відмічена у 11% кримінальних справ.

Дослідженням встановлено, що потерпілі, за виключенням малолітніх, перед вчиненням проти них злочинів знаходились в стані алкогольного сп'яніння – 10%, 18% – інколи вживали алкоголь, 3% – вживали наркотичні засоби чи психотропні речовини.

69% неповнолітніх потерпілих навчались в загальноосвітніх школах, 5,4% – в ПТУ, 3% – в технікумі чи інституті, 8% – ніде не навчались і не працювали, 4,4% – працювали. В решті справ дані про потерпілих були відсутні.

При визначенні відносин потерпілого із злочинцем встановлено, що в 7,4% випадках злочинці були родичами потерпілих (батько, брат, дід, дядько), 78,3% злочинців до вчинення злочинів були знайомі з потерпілими, у 14,3% – злочинці не були знайомі з потерпілими. Найбільша кількість повторних статевих злочинів щодо неповнолітніх вчиняється у тих випадках, коли злочинець є членом родини потерпілого [4].

Узагальнюючи наукові позиції в даній сфері, варто вказати, що заходи запобігання статевим злочинам поділяються на загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні.

На загальносоціальному рівні нагально важливим є запровадження морально-виховних програм, спрямованих на виховання поваги людей один до одного, на пропаганду неможливості порушення прав і свобод інших осіб.

До таких заходів можна віднести:

1) просвітницька діяльність органів держави, громадських організацій по підвищенню культурного рівня населення.

2) заходи переорієнтації антисуспільної настанови, тобто допомога в задоволенні соціальних, економічних потреб, підвищення почуття відповідальності за свої дії й виховання поваги до статевої свободи і статевої недоторканості інших людей

3) здійснення в державі соціально-економічних, культурно-виховних та інших заходів, які б сприяли зміцненню сім'ї як однієї з основних ланок суспільства, вирішенню проблем молоді, розвитку і більш повному задоволенню інтересів підростаючого покоління у сфері навчання, праці, проведенню відпочинку тощо;

4) заходи, які передусім підвищують рівень культури особистості.

Профілактика статевих злочинів як напрям спеціально-кримінологічного запобігання передбачає:

1) статеве виховання неповнолітніх, яке включає соціально-психологічний, педагогічний, медичний і сексологічний аспекти;

2) проведення спеціальних бесід у школах, поліпшення віктимологічної обізнаності населення;

3) донесення інформації про шкідливість замовчування фактів статевих нападів, пояснення процедури повідомлення про них до правоохоронних органів.

4) слідча профілактика, яка має відрізнятися максимальною коректністю і дієвістю.

5) поліпшувати роботу щодо патрулювання парків, скверів, лісопосадок тощо.

6) доведення до людей прийомів і способів захисту і самозахисту (наявність технічних приладів, правила поведінки в темний період часу, при проведенні дозвілля та ін.).

7) створення та функціонування телефонів довіри, центрів психологічної, медичної допомоги та реабілітації.

8) надання допомоги реальним жертвам з'ясування є одним зі стратегічних напрямів запобігання злочинам.

9) посилення нагляду за засудженими за статеві злочини, які звільнені з кримінально виконавчих установ після відбуття покарання у виді позбавлення волі.

10) створення окремої служби при Державному департаменті з питань виконання покарань, яка б займалася соціальною адаптацією злочинців, та Центру по запобіганню сексуальному насильству при профільному міністерстві;

11) введення у навчальну програму загальноосвітніх шкіл в межах курсу «Основи безпеки життєдіяльності» уроків «Як не стати жертвою сексуального насильства» з 10 років (5 клас).

Таким чином, запобігання злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканності особи є комплексною системою, що передбачає вжиття системних заходів не репресивного характеру як щодо злочинців так і щодо жертв злочинів даної групи, а також вплив на детермінанти статевої злочинності.

1. Губанова О.В. *Кримінологічна характеристика та запобігання згвалтуванню (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим): автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Олена Вікторівна Губанова. – Сімферополь, 2008. – 21 с.*
2. Лукаш А.С. *Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та їх попередження: автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: 12.00.08 / Анастасія Сергіївна Лукаш. – Х., 2007. – 20 с.*
3. Козлюк Л.Г. *Кримінологічна характеристика особистості злочинця, який вчинив статевий злочин щодо неповнолітнього: автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: 12.00.08 / Людмила Григорівна Козлюк. – К., 2009. – 20 с.*
4. Косенко С.С. *Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: 12.00.08 / Світлана Сергіївна Косенко. – К., 2004. – 21 с.*
5. *Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. – Х.: Право, 2014. – 440с.*

Петечел О.Ю. Кримінологічна характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи

Стаття присвячена кримінологічній характеристиці злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. В роботі аналізується рівень, структура, динаміка та інші показники статевої злочинності. Проаналізовано основні кримінологічні ознаки особи, що вчиняє злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. Окрему увагу приділено окремим аспектам запобігання статевим злочинам.

Ключові слова: статева злочинність, злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, кримінологічна характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи.

Петечел А.Ю. Кримінологическая характеристика преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности личности

Статья посвящена кримінологической характеристике преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности личности. В работе анализируется уровень, структура, динамика и другие показатели половой преступности. Проанализированы основные кримінологические признаки лица, совершающего преступления против половой свободы и половой неприкосновенности личности. Особое внимание уделено отдельным аспектам предотвращения половым преступлениям.

Ключевые слова: половая преступность, преступления против половой свободы и половой неприкосновенности личности, кримінологическая характеристика преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности личности.

Petechel O.Yu. Criminological characteristics of the crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person

The article is devoted to the criminological characteristics of the crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person. The paper analyses the main scientific achievements in this sphere, the analysis of level, structure, dynamics and other indicators of sexual criminality. The basic criminological features of the person who commits the crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person are analysed. On the basis of it the general criminological portrait of rapist is formed. In addition, the typical criminogenic situations were generalized, sexual crimes are committed in that. The article described the victims of sexual crimes, their special features. Special attention is given to the characteristics of juvenile victims of sexual crimes. Based on materials research, scientists works in this field, generalized and proposed measures of the prevention of sexual crimes.

Keywords: sexual criminality, crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person, criminological characteristics of the crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person.

Топ К.В.

**ЗАКОННА ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЖУРНАЛІСТІВ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ**

УДК 343.12:343.43

Постановка проблеми. Дане питання актуальне з огляду на особливості кримінально-правового забезпечення свободи слова та діяльності ЗМІ в Україні. Українське законодавство встановлює законну професійну діяльність журналістів як об'єкт кримінально-правової охорони. Враховуючи законодавчі недоліки формулювання кримінально-правових норм, виникають суттєві труднощі у правозастосовчій діяльності щодо питань визначення статусу журналіста та поняття його законної професійної діяльності

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукову базу дослідження складатимуть роботи вчених, присвячені вивченню питання визначення законної професійної діяльності як об'єкта кримінально-правової охорони. Різні аспекти цієї проблематики проаналізовані у працях Є.О. Письменського, П.П. Андрушко, Р.В. Вереші, М.І Мельника, І.Б. Медицького, В.В. Шаблистого, В.І. Павликівського.

У зв'язку із сказаним **метою** статті є виокремлення професійної журналістської діяльності як одного з об'єктів злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та проти журналістів

Виклад основного матеріалу. Питання кримінально-правового захисту професійної діяльності журналістів в Україні продовжує залишатися актуальною проблемою. На сьогодні перешкодження професійній діяльності працівників ЗМІ виступає однією з головних перешкод для засобів масової інформації гарантування конституційного права на свободу інформації та вільний до неї доступ. Попри криміналізацію таких діянь, правоохоронні органи в Україні рідко застосовують відповідні положення Закону про кримінальну відповідальність, кількість кримінальних проваджень є низькою, порівняно з кількістю випадків протиправного впливу на журналістів, застосовуються неадекватні міри покарання, які не забезпечують попередження нових порушень [14, с. 15].

В 2015 р. зафіксовано 2 випадки убивства журналістів, 58 випадків побиття та нападів на журналістів, 105 випадків перешкодження законній професійній діяльності журналістів та 12 випадків цензури [1], тоді як обліковано кримінальних правопорушень за вказаний період лише 64 (направлено до суду з обвинувальним вироком лише 5, що становить менше облікованих порушень, ніж в попередньому році) [3].

За період січня-вересня 2016 року Генеральна прокуратура зареєструвала 175 кримінальних правопорушень вчинених проти працівників ЗМІ. З них у 9 правопорушеннях кримінальні провадження направлені до суду з обвинувальним актом.

Зокрема, за статтею 171 Кримінального кодексу України «Перешкодження законній професійній журналістській діяльності» зареєстровано 136 кримінальних правопорушення. З них у 41 кримінальному правопорушенні провадження закриті. У 95 правопорушеннях кримінальне провадження проводиться далі, з них у 7 кримінальних правопорушеннях вручено повідомлення про підозру та у 5 правопорушеннях кримінальні провадження направлені до суду з обвинувальним актом.

За статтею 345-1 «Погроза або насильство щодо журналіста» органи прокуратури зареєстрували 35 кримінальних правопорушень, з них у 3 правопорушеннях провадження закриті. У 32 правопорушеннях кримінальне провадження проводиться далі, з них у 4 кримінальних правопорушеннях вручено повідомлення про підозру, у 4 правопорушеннях кримінальні провадження направлені до суду з обвинувальним актом.

Також було зареєстровано 3 кримінальних правопорушення за статтею 347-1 «Умисне знищення або пошкодження майна журналіста», у яких кримінальні провадження проводяться надалі.

Крім того, органи прокуратури зареєстрували 1 кримінальне правопорушення за статтею 348-1 «Посягання на життя журналіста». Це провадження проводиться надалі.

За період січня – вересня від злочинів потерпіло 196 працівників засобів масової інформації. З них 137 журналістів та 18 керівників ЗМІ.

За перше півріччя 2016 року Генеральна прокуратура зареєструвала 113 кримінальних правопорушень вчинених стосовно журналістів. З них у 2 правопорушеннях кримінальні провадження направлені до суду з обвинувальним актом.

За перше півріччя 2016 р. зафіксовано загалом 129 випадків порушень свободи слова, порівняно до 143 випадків за аналогічний період 2015 року [13].

Посягання на законну професійну діяльність журналістів порушують основоположні принципи інформаційних відносин: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації та свободу обміну нею; об'єктивність інформації; повноту та точність, законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації. Цілком зрозуміло, що законна діяльність журналістів потребує належної правової охорони, зокрема, і за допомогою використання засобів кримінального права.

Водночас сказане не може стосуватись журналістської діяльності, яка провадиться всупереч законодавчим вимогам, виходячи за межі наданих журналістам прав і з порушенням покладених на них обов'язків. Відповідні діяння так само потребують кримі-

нально-правового реагування, адже в результаті їх вчинення зазвичай порушуються ключові права і свободи людини, завдається істотна шкода інформаційній безпеці держави та ін [9, с.91].

Спочатку посилення гарантій журналістської діяльності, а потім удосконаленням механізму її забезпечення, власне і привернули увагу до такого об'єкта кримінально-правової охорони, який з'явився 5 квітня 2001 р., проте був непомітним до внесення вказаних вище змін та доповнень до КК України. Таким об'єктом злочину є законна професійна діяльність журналіста, який зі ст. 171 КК України майже через 15 років «перекочував» у назву розділу XV Особливої частини кримінального закону та у нові статті цього розділу із вказівкою саме на законну професійну діяльність журналіста.

В розділі XV Особливої частини КК України «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та проти журналістів», визначати, що професійна діяльність журналіста буде законною, коли відбувається відповідно до нормативно-правових положень, визначених Конституцією України, законами України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р., «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР, «Про друкові засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р. № 2782-ХІІ, «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р., «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. № 3855-ХІІ, іншими законодавчими актами України, ратифікованими нею міжнародними договорами у сфері свободи слова та інформації [6, с. 796].

Встановлений порядок здійснення законної професійної діяльності журналіста забезпечує конституційне право громадян на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію, необхідну їм для реалізації своїх прав, свобод та законних інтересів.

Законом України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» визначено, що «журналіст – це творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для засо-

бів масової інформації, виконує редакційно-посадові службові обов'язки в засобі масової інформації (у штаті або на позаштатних засадах) відповідно до професійних назв посад (роботи) журналіста, які зазначаються в державному класифікаторі професій України» [11].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про інформацію» правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації є одним із принципів інформаційних відносин. Незаконна професійна діяльність журналістів є не припустимою та залежно від виду порушення потребує належного реагування як у моральній площині, так і правовій (у межах реалізації всіх видів юридичної відповідальності, включаючи кримінальну).

Журналістська діяльність складається із двох типів діянь: тих, які пов'язані з одержанням інформації (а також її окремими проявами у виді збирання та створення), і тих, які пов'язані з використанням інформації (зокрема, її поширенням та зберіганням). Журналіст має право одержувати та використовувати інформацію в будь-який спосіб, за винятком тих, які заборонені законом та (або) суперечать етичним засадам журналістської діяльності. Саме способи отримання й поширення інформації через притаманний їм високий рівень суспільної небезпечності можуть бути підставою для кримінальної відповідальності [8].

Журналіст може здійснювати професійну діяльність, перебуваючи у трудових або цивільних правовідносинах з редакцією друкованого засобу масової інформації, телерадіоорганізацією, інформаційним агентством (далі – редакція) або діючи за її дорученням чи самостійно.

Невипадково В.В. Шаблистий з цього приводу зазначає, що будь-яка професія є законною по факту, тобто професійно займатися певною діяльністю або бути професіоналом можна тільки тоді, коли обрана професія внесена до відповідного класифікатора професій. Особливо це стосується тих видів діяльності, що потребують спеціального кримінально-правового забезпечення – вищі посадові особи держави, представники судових та правоохоронних органів, правозахисних організацій, журналісти та ін. Називати їх професійну діяльність законною означає наявність «незаконної професійної діяльності» [15, с.83].

Разом із тим у класифікаторі професій (станом на 1 жовтня 2015 р.) ці особи названі: за номером 1210.1 – головний редактор газети/журналу, за номером 2451.2 – журналіст/журналіст мультимедійних видань засобів масової інформації [4].

Законодавець у примітці до ст. 171 КК України передбачив відповідальність за перешкоджання саме законній професійній діяльності журналістів [9, с.94].

Законною є така діяльність журналістів, яка спрямована на реалізацію ними своїх повноважень в інформаційній сфері і здійснюється засобами та у порядку, передбачений законом. Відповідно перешкоджання незаконній журналістській діяльності (наприклад, закликам журналіста до захоплення влади) складу злочину не утворює.

Професійну діяльність журналіста у загальному вигляді можна змалювати як реалізацію прав та дотримання обов'язків. Так, права і обов'язки журналіста друкованого ЗМІ передбачені ст. 26 Закону України «Про пресу»; права і обов'язки телерадіожурналіста – в ст. ст. 58, 60 Закону України «Про телебачення»; а щодо журналістів інформаційних агентств, то, відповідно до вимог ст. 21 Закону України «Про агентства», вони мають права та виконують обов'язки, визначені чинним законодавством про пресу, телебачення і радіомовлення. При цьому об'єм прав та перелік обов'язків абсолютно не залежить від того, яке місце у інформаційному просторі займає газета, телеканал чи агентство, яка їх аудиторія, тираж, сфера розповсюдження чи залежно від інших подібних чинників. До речі, перелік прав журналіста у відповідному законодавстві не є вичерпним, що передбачає реалізацію журналістами й інших, не зазначених у законах прав, які прямо не суперечать їм [5].

Прийнявши Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», законодавець прирівняв журналістів до працівників правоохоронних органів за рівнем юридичної відповідальності при нанесенні для них будь-якої шкоди, але це не вирішує проблеми [12].

Кримінальний кодекс України у примітці до ст. 345-1 наводить розуміння професійної діяльності журналіста, правда, без

вказівки на її законність пропонують, розуміти систематичну діяльність особи, пов'язану із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані ЗМІ, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет.

До засобів масової інформації, відповідно до Законів України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства», належать:

1) друковані засоби масової інформації (преса), періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. Додатки до друкованих засобів масової інформації у вигляді видань газетного та журнального типу є окремими періодичними і такими, що продовжуються, друкованими виданнями і підлягають реєстрації на загальних підставах. Зазначені друковані видання можуть включати до свого складу інші носії інформації, розповсюдження яких не заборонено чинним законодавством України. Друкований засіб масової інформації вважається виданим, якщо він підписаний до виходу в світ і видрукований будь-яким тиражем. Сфера розповсюдження друкованого засобу масової інформації не обмежується;

2) телерадіоорганізації (zareєстрована у встановленому законодавством порядку юридична особа, яка на підставі виданої Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення ліцензії на мовлення створює або комплектує та (чи) пакує телерадіопрограми і (або) передачі та розповсюджує їх за допомогою технічних засобів мовлення);

3) інформаційні агентства (zareєстровані як юридичні особи суб'єкти інформаційної діяльності, що діють з метою надання інформаційних послуг) [2, с.30].

Слід зазначити, що надзвичайно велике значення має включення до переліку традиційних ЗМІ також Інтернет-ЗМІ. Так як кримінально-правовий захист свободи слова не повинен обмежу-

ватись сферою друкованих ЗМІ, телебаченням та радіомовленням, але й стосуватись журналістів Інтернет-ЗМІ.

У цьому плані заслуговує на увагу позиція Медицького І.Б., який, відповідно до ст. 345-1 КК України, проаналізувавши існуючі варіанти законодавчого розуміння, пропонує своє, більш розгорнуте поняття професійної діяльності журналіста. Зважаючи на дату прийняття основних нормативно-правових актів медійного законодавства, усе більш поширену практику журналістського «фрілансу», діяльність Інтернет-ресурсів чи порталів та ін., така позиція заслуговує на підтримку. Законодавець, зокрема, акцентував увагу на системності діяльності журналіста; розширив її обсяг за рахунок зберігання, поширення або іншого використання інформації; збільшив коло адресатів та перелік документів, за допомогою яких може бути підтверджений статус журналіста; пов'язав можливості професійної діяльності журналіста із використанням всесвітньої мережі Інтернет [7].

Висновки. Отож, в контексті виконання завдань кримінального закону, визначене у примітці до ст. 345-1 КК України, поняття «професійна діяльність журналіста», згідно з якою під цією діяльністю розуміється систематична діяльність особи, пов'язана із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет.

Такий підхід у цілому узгоджується з нормативними положеннями, які регулюють сферу інформаційних відносин, і може бути використаний для потреб класифікації злочинів, які вчиняються журналістами у процесі професійної діяльності.

Цілком зрозуміло, що законна діяльність журналістів потребує належної правової охорони, зокрема, і за допомогою використання засобів кримінального права.

Водночас сказане не може стосуватись журналістської діяльності, яка провадиться всупереч законодавчим вимогам, виходячи за межі наданих журналістам прав і з порушенням покладених на них обов'язків.

Відповідні діяння так само потребують кримінально-правового реагування, адже в результаті їх вчинення зазвичай порушуються ключові права і свободи людини, завдається істотна шкода інформаційній безпеці держави та ін.

1. *Барометр свободи слова за грудень 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://imi.org.ua/barametr/51833-barometr-svobodislovaza-gruden-2015-roku.html>*
2. *Вереша Р.В. Перешкодження законній професійній діяльності журналістів (Коментар до статті 171 КК України) / Р.В. Вереша // Часопис Академії адвокатури України – 2008. – Вип. 1(1). – С. 29-31*
3. *Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень – грудень 2015 року // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>*
4. *Класифікатор професій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/Spravochniki/KlassifikProfessiy.aspx>.*
5. *Костенко Л. Кримінальна відповідальність за перешкодження журналістській діяльності / Л. Костенко // Юридичний журнал. – 2008р. – Вип.12 // [Електронний ресурс] - <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3078>*
6. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернєя. – Київ : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.*
7. *Медицький І.Б. До розуміння категорії «потерпілий» у злочинах проти журналістів / І.Б. Медицький // Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права: матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 04 грудня 2015 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2015. – С.30-33.*
8. *Письменський Є. О. Злочини у сфері професійної діяльності журналістів: поняття та класифікація / Є. О. Письменський // Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 13 лист. 2015 року. – Одеса : ОДУВС, 2015. – С. 142–143.*
9. *Письменський Є.О. Злочини у сфері професійної діяльності журналістів у контексті забезпечення потреб українського суспільства на*

- сучасному етапі його розвитку/ Є.О. Письменський // Вісник кримінологічної асоціації України. – 2016. – №1 (12). – С.90-103
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів від 14 травня 2015 р. № 421-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 29. – Ст. 264.
 11. Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів) : Закон України від 04.02.2016 р. № 1630-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53168.
 12. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23 вересня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр
 13. Статистична інформація Генеральної прокуратури України за 2015, 2016 роки // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
 14. Стратегія розвитку законодавства України з питань свободи слова та діяльності ЗМІ відповідно до європейських стандартів: Схвалено на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформаційної політики 27 січня 2016 р. – 27 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://komsvoobslova.rada.gov.ua/komsvoobslova/control/>
 15. Шаблистий В.В. Законна професійна діяльність журналіста як «новий об'єкт кримінально-правової охорони»/Шаблистий В.В.//– Вісник Кримінологічної асоціації України № 2 (13) : збірник наукових праць [редкол. О. М. Бандурка (голов. ред.) та ін.]. – Харків : ХНУВС, 2016. –С.78-84.

Поп К.В. Законна професійна діяльність журналістів як об'єкт кримінально-правової охорони

Автором статті звертається увага на необхідність аналізу законної професійної діяльності журналістів як об'єкта кримінально-правової охорони.

Забезпечення кримінально-правової охорони прав журналістів потребує теоретичного усвідомлення положень законодавства про кримінальну відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів.

Злочини, які завдають шкоди професійній діяльності журналістів можуть бути скоєні виключно в сфері законної професійної діяльності журналістів, тобто не визнаються потерпілими журналісти, які реалізують свою діяльність всупереч правовим вимогам, виходячи за межі наданих їм прав, бо така діяльність не буде відповідати критерію законності.

Ключові слова: професійна законна діяльність журналістів, об'єкт злочину, об'єкт кримінально-правової охорони, інформаційні агентства.

Pop K.V. Законная профессиональная деятельность журналистов как объект уголовно-правовой охраны

Автором статьи обращается внимание на необходимость анализа законной профессиональной деятельности журналиста как объекта уголовно-правовой охраны.

Обеспечение уголовно-правовой охраны прав журналистов требует теоретического осознания положений законодательства об уголовной ответственности за препятствование законной профессиональной деятельности журналистов.

Преступления, которые наносят ущерб профессиональной деятельности журналистов могут быть совершены исключительно в сфере законной профессиональной деятельности журналистов, то есть не признаются потерпевшими журналисты, которые реализовывают свою деятельность вопреки правовым требованиям, выходя за пределы предоставленных им прав, потому что такая деятельность не будет отвечать критерию законности.

Ключевые слова: законная профессиональная деятельность журналистов, объект преступления, объект уголовно-правовой охраны, информационные агентства.

Pop K.V. Legal professional journalistic activity as object of criminal and legal protection

The author of the article focuses on the need to make analyze of legal professional journalist activities as object of criminal and legal protection.

Ensuring criminal protection of journalists' rights requires a theoretical understanding of legislation on criminal liability for opposition of legal professional journalistic activity.

Crimes that harm professional activity of journalists can be committed only in the sphere of legal professional activity of journalists. However, this can not be applied to journalism, which is realized contrary to legal requirements, going beyond the limits of the granted rights of journalists and in violation of their duties.

Keywords: legal professional activities of journalists, crime object, , object of criminal and legal protection, news agency.

ПОНЯТТЯ ПРИМИРЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ З ТОЧКИ ЗОРУ МЕДІАЦІЙНОГО ПІДХОДУ

УДК 343.01

Правовою основою, базисом впровадження відновного (медіаційного) підходу у національне законодавство безумовно є інститут примирення.

На думку О. Соловійової [1, с. 133], поняття «медіація» і «примирення» є синонімами. Така ж позиція була відображена в назві проекту закону «Про медіацію (примирення)» (в редакції станом на 01.03.2008 р.) [2]. Проте ототожнювати ці поняття не можна, оскільки вони відрізняються за своїм змістом. Примирення може відбутись не тільки шляхом медіації, а й, наприклад, і без участі нейтральної особи (медіатора) як це передбачив новий КПК України.

Одночасно існують думки, що примирення є складовою медіації. Так, наприклад, Н. Шатіхіна [3, с. 14] вважає, що дієве каяття та примирення є формами медіації. Вона розглядає медіацію в контексті механізму врегулювання конфлікту при посередницькій ролі державних органів і вважає її загальносоціальним методом заохочення. З цією думкою концептуально не можна погодитись.

В кримінальному і кримінальному процесуальному законодавстві поняття «примирення» не розкрито. Згідно зі статтею 46 КК України примирення, як підстава звільнення від кримінальної відповідальності, пов'язане з відшкодуванням збитків або усуненням заподіяної шкоди.

Як зазначає Л. Лянго, примирення є способом врегулювання кримінального конфлікту, що являє собою усвідомлене вольове рішення особи, яка скоїла злочин, і потерпілого (або його законного представника), що припиняє конфліктний характер їх відносин на основі взаємних компромісів та має наслідком закриття кримінальної справи у випадках і порядку, передбачених законом. Слід вважати, що в основі цього поняття є визначення: «мирова

угода – угода сторін про припинення судового спору на основі взаємних уступок»[4, с. 12].

Проте викликає сумнів обґрунтування наявності зв'язку примирення з процесуальним рішенням про закриття кримінального провадження, оскільки примирення не є єдиною підставою звільнення від кримінальної відповідальності і слугує такою тільки за наявності сукупності додаткових умов, а також відповідного рішення суду. Основним елементом, за допомогою якого Л.Лянго розкриває примирення, є компроміс.

Під примиренням сторін М. Галімова розуміє досягнення взаємної домовленості (добровільної згоди) потерпілого з особою, яка вчинила злочин, відсутність претензій один до одного з приводу вчиненого діяння. При цьому примирення передбачає відмову потерпілого від вимог щодо притягнення особи, яка вчинила злочин, до кримінальної відповідальності і не виключає можливості застосування до неї відповідальності у порядку цивільного судочинства [5, с. 8]. У цьому визначенні міститься внутрішнє протиріччя, оскільки гіпотетично претензії у порядку цивільного судочинства не дозволяють говорити про відсутність претензій щодо вчиненого діяння. Очевидно, що цивільно-правові позовні вимоги зі сторони потерпілого можливі тільки у зв'язку з вчиненим діянням. Проте розуміння примирення як можливої домовленості про відсутність претензій можна підтримати.

Заслуговує на увагу підхід до примирення, запропонований Е. Рубінштейном. Він вважає, що примирення – це моральне розкаяння у вчиненні протиправного діяння особи, проти якої здійснюється кримінальне переслідування, безпосередньо перед потерпілим і прощення останнім його дій, а також досягнення між вказаними особами згоди щодо порядку, розміру і строку залагодження причиненої шкоди [6, с. 165]. Визначальними категоріями тут є розкаяння, моральне прощення і залагодження шкоди.

З таким поєднанням вказаних елементів не можна погодитись. Моральне розкаяння, як і прощення, знаходиться у площині індивідуально-психологічної властивості. Встановити їх достовірність в межах кримінального провадження неможливо. Звичайно, вони бажані, особливо у руслі пріоритетів відновного

підходу до правосуддя, але абсолютно не прагматичні з юридичної точки зору. Надмірна деталізація категорії залагодження шкоди звужує сферу оперування таким поняттям, особливо на фоні аморфних моральних критеріїв. Те, що залагодження шкоди не завжди супроводжується розкаянням – відомий факт [7, с. 25]. За логікою наведеного автора, про примирення не може йти мова.

Проте згодом Е. Рубінштейн переглянув зміст поняття примирення та виклав його таким чином: «примирення – це процедура, спрямована на вирішення кримінально-правового конфлікту, усунення його причин і наслідків, яка може бути завершена досягненням угоди про примирення і, можливо, залагодженням шкоди. Змістом процедури примирення є двостороння взаємна дія обвинуваченого і потерпілого, що вчинюється в різних формах, в результаті чого сторони кримінально-правового конфлікту змінюють своє внутрішнє психологічне ставлення один до одного. Мотиви досягнення угоди про примирення можуть бути найрізноманітнішими і не впливають на його правові наслідки, що виражаються у звільненні від кримінальної відповідальності шляхом закриття кримінальної справи» [8, с.113-114]. Тепер він визначає примирення як процедуру, окреслює її мету вирішенням кримінального конфлікту і не пов'язує із залагодженням шкоди. Крім того, Е. Рубінштейн також вказує на варіативність і багатогранність мотивів примирення, тобто практично все те, що було розкритиковано вище, усунуто шляхом умовних припущень в межах поняття. Проте такий ліберальний підхід все ж не може бути підтриманий.

Помилково було б ставити примирення в залежність від такої індивідуально-психологічної мотивації як розкаяння і прощення.

Підсумовуючи цей аспект, слід зазначити, що примирення, у широкому розумінні цього слова, може бути розглянуто як стан і діяльність. У кримінальному провадженні примирення поєднує в собі ці два складові компоненти зі змінною перевагою одного з них в залежності від регулювання кримінально-процесуальних відносин.

Саме відсутність такого методологічного підходу до цього часу не дозволяла створити універсальне поняття примирення.

Примирення як кримінально-правовий інститут у межах кримінального законодавства розглядається у таких значеннях:

1) є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності і закриття кримінального провадження (стаття 46 КК України та частина 4 статті 56 КПК України) в поєднанні з залагодженням шкоди;

Зміст норми однозначно інтерпретується як дія, оскільки вона вказує, що «особа...примирилася з потерпілим». Тобто це означає, що особа своїми діями добилася від потерпілого відмови від своїх претензій, в тому числі шляхом «відшкодування завданих нею збитків або усуненням заподіяної шкоди» (залагодження шкоди). Стан особи, яка вчинила злочин, у даному випадку є активний, а стан потерпілого – пасивний, оскільки він виражений тільки у відмові від претензій.

2) примирення існує як дещо відокремлене явище, не є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності і не перебуває у межах будь якого іншого матеріально-правового інституту. Так, відповідно до статті 66 КК України, щире каяття або добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди є обставинами, які пом'якшують покарання. При призначенні покарання суд може визнати такими, що його пом'якшують, і інші обставини, наприклад, те ж примирення. Тобто примирення може існувати і за межами інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням. Різниця, у порівнянні з попередньо викладеним, полягає в тому, що волевиявлення потерпілого не призведе до припинення кримінального провадження. Тому примирення як стан тут хоч і може бути досягнуто, але далеко не завжди призведе до чітко виражених юридичних наслідків (за винятком ухвалення вироку, яким затверджується угода і призначається узгоджена сторонами кримінально правового конфлікту міра покарання) і залежатиме від волі суду.

Виходячи з того, що примирення та відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди – це неоднорідні і самостійні категорії, поєднання яких є обов'язковим для формування інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку

з примиренням з потерпілим, який передбачений статтею 46 КК України, правильним є висновок про те, що залагодження шкоди нерозривно пов'язане з примиренням як дією. Отже, для кримінального закону примирення має значення тільки як діяльність.

Медіація може розглядатися як повноцінний правовий інститут у випадку її закріплення у кримінальному праві та кримінальному провадженні через певну процесуальну форму.

Сучасний стан теорії і практики свідчить про недостатню гнучкість традиційного підходу, хоч зовсім не применшує, а, навпаки, підкреслює актуальність даного аспекту кримінально-правової і кримінально-процесуальної теорії.

На думку М. Л. Якуба, слідство і судова діяльність у кримінальних справах спрямовані на перетворення в життя норм кримінального закону і регулюються як кримінальним, так і кримінально-процесуальним правом [9, с. 8]. Проте він не розглядає кримінальний процес в цілому як форму, а матеріальне право як зміст, яке за допомогою цієї форми реалізується, а тільки підкреслює їх беззаперечний зв'язок. Такої точки зору дотримувались, наприклад, П. Е. Недбайло і В.М. Горшеньов [10, с.233].

Зазначимо, що кримінальний процес обумовлює застосування не тільки кримінально-правових норм, а й норм цивільного законодавства. Яскраве свідчення цього – інститут цивільного позову у кримінальному провадженні. Проте слід погодитись з Ю.К. Якимовичем, який вважає, що застосування некримінальних матеріальних норм не має самостійного характеру, а здійснюється у межах конкретної кримінальної справи або забезпечувального механізму [11, с. 19].

Будь-яка галузь матеріального права забезпечує життя відповідним процесуальним нормам, оскільки для реалізації норм матеріального права необхідна правозастосовча діяльність уповноважених суб'єктів.

Відзначимо, що такі категорії як «форма» і «зміст» не можуть існувати самостійно, відірвано одна від одної. Вони взаємно обумовлюють одна одну. Тому, досліджуючи поняття кримінально-процесуальної форми, не можна чітко розмежувати сукупність правових норм, відносячи їх або до змісту, або до форми.

Норми матеріального права, що утворюють інститут примирення, повинні знайти своє належне відображення за допомогою кримінально-процесуальної реалізації.

У вітчизняному кримінально-процесуальному законодавстві існує невідповідність форми і змісту. Далеко не досконала норма матеріального права, що закріплена у статті 46 КК України, донедавна була реалізована у КПК України неповно. Потенційна ефективність інституту примирення обмежена, а медіація може стати прийнятним інструментом виразу його форми.

Для того, щоб створити оптимальну систему умов реалізації інституту медіації в межах кримінального права, необхідно якісно повне визначення процесуальної форми, від якого можна було б відштовхуватись.

На думку М.М. Михеєнка, В.Т. Нора, В.П. Шибіко процесуальну форму слід розглядати як передбачений кримінально-процесуальним законом порядок усієї кримінально-процесуальної діяльності органів попереднього (досудового) розслідування, прокуратури і суду, а також громадян та юридичних осіб, залучених до сфери цієї діяльності, а також як порядок вчинення і оформлення окремих процесуальних дій, прийняття, оформлення та звернення до виконання процесуальних рішень [12, с. 30].

Зважаючи, що вітчизняний кримінальний процес ґрунтується на структурно регламентованій процедурі, потрібно надати оцінку місця медіації в межах кримінального провадження.

Вже зазначалося, що медіація може функціонувати як його елемент кримінального провадження на певних стадіях. Однак важливим є питання, чи є медіація особливою процедурою у межах кримінального провадження, тобто чи вона має бути на законодавчому рівні закріплена як самостійна, чи мова йде тільки про деякий набір умов реалізації інституту примирення у межах загального провадження на основі існуючих кримінально-правових норм.

Вбачається, що потрібно максимально використовувати потенціал уже існуючих норм, які регламентують умови і порядок звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням з потерпілим, а також призначення покарання.

Відповідно до запропонованого нами визначення, медіація як форма примирення забезпечує відновлення порушених прав потерпілого, тобто охоплює і залагодження шкоди, що має кримінально-правове значення при призначенні покарання. Таким чином медіація, як специфічна форма примирення, що сприяє відновленню порушених прав потерпілого, цілком може поширюватись на інститут призначення покарання.

Висновок. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що примирення – це юридичний стан, що виникає внаслідок вирішення кримінально-правового конфлікту, при якому потерпілий відмовляється від вимоги про притягнення до кримінальної відповідальності особи, що вчинила злочин або спільно з нею визначає покарання, а сама особа, яка його вчинила, у передбачених законом випадках залагоджує спричинену шкоду (відшкодовує збитки або усуває заповідіану шкоду).

1. Соловійова О.Є. *Примирення сторін у кримінальному процесі України: дис. ... к. ю. н.: 12.00.09/ О.Є. Соловійова. –Х., 2006. – 234 с.*
2. *Проект Закону «Про медіацію» станом на 01.04.2008р./ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rj.org.ua/uk/node/23>.*
3. Шатихина Н.С. *Институт медиации в российском уголовном праве: автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право»/ Н.С. Шатихина. – Санкт-Петербургский государственный университет. – СПб., 2004. –26 с. 177*
4. Лянго Л.Н. *Проблемы прекращения уголовного дела в связи с примирением с потерпевшим: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08/ Л.Н. Лянго.– Волгоград, 2000. – 219 с.*
5. Галимова М. А. *Прекращение уголовного дела в связи с примирением сторон в стадии предварительного расследования: автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность»/М.А. Галимова. – Омск, 2004. – 26 с.*
6. Рубинштейн Е. А. *Примирительное соглашение и гарантии исполнения обязательств по заглаживанию вреда при прекращении уголовных дел в связи с примирением сторон/ Е.А. Рубинштейн// Вестник научных трудов. Серия «Право». – 2004. – №. 1(6). - С. 109-117.*

7. Аликперов Х.Д. *Проблемы дальнейшего совершенствования уголовно-правовых норм, допускающих компромисс в борьбе с преступностью*/ Аликперов Х.Д. – Баку: Элм, 1992. – 68 с.
8. Рубинштейн Е. А. *Содержание понятия «примирение» в уголовном и уголовно-процессуальном законодательстве РФ: Мат-лы региональной науч.-техн. конф.*, – Ставрополь: СевКавГТУ, 2003. Т. 2. – С. 113-114.
9. Якуб М. Л. *Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве*/ М. Л. Якуб. – М.: «Юридическая литература», 1981. – 144 с.
10. *Юридическая процессуальная форма. Теория и практика* [под общ. ред. П. Е. Недбайло, В. Н. Горшенева]. – М., 1976. – 278 с.
11. Якимович Ю. К. *Структура советского уголовного процесса: система стадий и система производств. Основные и дополнительные производства*/ Ю. К. Якимович. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 1991. – 138 с.
12. Михеєнко М.М., *Кримінальний процес України*/ М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко. – К.: Либідь, 1999. – 534 с.

Потяк В. І. Поняття примирення у кримінальному праві з точки зору медіаційного підходу

У статті розглянуто поняття примирення у кримінальному праві з точки зору відновного (медіаційного) підходу. Запропоновано власне бачення поняття примирення у кримінальному праві яке розглядається як юридичний стан, що виникає внаслідок вирішення кримінально-правового конфлікту, при якому потерпілий відмовляється від вимоги про притягнення до кримінальної відповідальності особи, що вчинила злочин або спільно з нею визначає покарання, а сама особа, яка його вчинила, у передбачених законом випадках залагоджує спричинену шкоду (відшкодовує збитки або усуває заподіяну шкоду).

Ключові слова: примирення, угода, медіація, кримінально-правовий конфлікт.

Потяк В. І. Поняття примирення в уголовном праве с точки зрения медиационного подхода

В статье рассмотрено понятие примирения в уголовном праве с точки зрения восстановительного (медиационного) подхода. Предложено собственное видение понятия примирения в уголовном праве которое рассматривается как юридическое состояние, возникающее в результате решения уголовно-правового конфликта, при котором потерпевший отказывается от требования о привлечении к уголовной ответственности лица, совершившего преступление или совместно с ним определяет наказание, а само лицо, его совершившее, в предусмотренных законом случаях улаживает причиненный ущерб (возмещает убытки или устраняет причиненный вред).

Ключевые слова: примирение, соглашение, медиация, уголовно-правовой конфликт.

Potyak V.I. The Notion of Conciliation in Criminal Law in the Light of the Mediation

The article deals with the notion of conciliation in criminal law in the light of the restoration (mediation) approach.

The legal basis for the introduction of the restoration (mediation) approach in the national legislation certainly lies in the institution of conciliation.

Conciliation, in a wide sense, may be regarded as a condition and an activity. In criminal proceedings, conciliation combines both components, with alternating prevalence of one of them depending on the regulation of criminal procedural relations.

It is the absence of such methodological approach that has so far hampered the development of a universal notion of conciliation. Conciliation as a criminal law institution is regarded within criminal legislation in the following meanings:

1) it is a basis for exemption from criminal liability and termination of criminal proceedings (Art. 46 of the Criminal Code of Ukraine and Part 4 of Art. 56 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine) in combination with indemnification;

2) it is a kind of separate phenomenon, not sufficient ground for exemption from criminal liability and not included in the framework of any other substantive law institution. For instance, according to Art. 66 of the Criminal Code of Ukraine, sincere remorse and voluntary indemnification or elimination of damage are mitigating circumstances. When determining punishment, a court may also consider other circumstances as mitigating, including conciliation. Hence, conciliation may also exist beyond the institution of exemption from criminal liability due to conciliation. In comparison with the above mentioned, the difference lies in the fact that the victim's will does not result in the termination of criminal proceedings. Thus, although conciliation as a condition may be reached here, it does not always result in explicit legal consequences (except for a verdict approving the conciliation agreement and determining the punishment agreed by the parties to a criminal legal controversy) and depends on the court's will.

In view of the fact that conciliation and indemnification or elimination of damage are separate and not uniform categories, the combination of which is necessary for the establishment of the institution of exemption from criminal liability due to conciliation with the victim, provided for by Art. 46 of the Criminal Code of Ukraine, one can draw a well-grounded conclusion that indemnification is inseparably linked with conciliation as an action. Therefore, for criminal law, conciliation is only significant as an activity.

Mediation may be regarded as a full-fledged legal institution if it is fixed in criminal law and criminal procedure in a certain procedural form.

We have suggested our own view of the notion of conciliation in criminal law, which is regarded as a legal condition resulting from the settlement of a criminal legal controversy, where the victim renounces the claim for criminal liability of the offender

or agrees with the latter on the punishment, and the offender, in cases provided for by law, indemnifies or eliminates the damage caused.

Keywords: conciliation, agreement, mediation, criminal legal controversy.

Смушак О.М.

РЕАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ЗЛОЧИНУ

УДК 343.2/7

Постановка проблеми. Дискусійні питання, які виникають при встановленні відповідальності за причетність до злочину (заздалегідь не обіцяне приховування злочину, придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом) потребують більш ґрунтовного наукового дослідження. Оскільки на сьогоднішній день інститут причетності до злочину покликаний сприяти попередженню суспільно небезпечних діянь, викриттю винних та виявленню латентних злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину присвячені праці таких вчених, як Л.Д. Гаухмана, В.К. Гришук, М.І. Ковальова, А. И. Коробеева, А.А. Митрофанова, М.І. Морозова, Г.М. Міньковській, А.В. Зарубіна, В.В. Сташиса, П.Л. Фріса, та багатьох інших.

Постановка завдання. Метою наукової статті є дослідження особливостей правового регулювання інституту причетності до злочину та можливість удосконалення даного правового інституту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політика це складний і багатогранний феномен призначенням якого є визначення основних напрямків діяльності держави її змісту і форми, вона проявляється в усіх сферах життя суспільства.

Одним із напрямів внутрішньої політики будь-якої держави у будь-який історичний проміжок часу є забезпечення законності та правопорядку, у тому числі – й протидія злочинності. Кримінально-правова політика є складовою частиною державної полі-

тики в сфері протидії злочинності, яка здійснюється за допомогою матеріального кримінального права.

Політика у сфері боротьби із злочинністю визначає стратегію і тактику боротьби із злочинністю маючи як кінцеву мету зменшення рівня злочинності на основі усунення причин і умов, що її породжують, використовуючи як засоби кримінальне, кримінально-процесуальне, кримінально-виконавче право і засоби профілактики.

Саме через кримінальну політику реалізується завдання запобігання злочинності, яке є одним з основних, що стоїть перед політикою у сфері боротьби із злочинністю [1, с. 13].

Кримінально-правова політика складає основу політики у сфері боротьби зі злочинністю. Вона дозволяє здійснювати успішну діяльність всієї системи заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю. Ці заходи, спрямована на зниження рівня злочинності та проведення індивідуальної профілактики серед деліктоздатного населення.

Рівень правосвідомості громадян відіграє далеко не останню роль в реалізації профілактичної політики. Це пов'язано з тим, що профілактика злочинів здійснюється як державними органами, так і громадськими організаціями і громадянами, залежить від узгодженості, координації, злагодженості їх дій [1, с. 197-198].

Профілактична спрямованість норм інституту причетності до злочину є досить великою. Оскільки, реалізація її норм спрямована на встановлення сприятливих умов для здійснення законних дій і при цьому є стримуючим фактором для деякої частини злочинців та інших осіб, схильних до вчинення правопорушень. Крім того, норми причетності виконують превентивну функцію, яка сприяє більшій ефективності реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності за вчинений злочин. Та варта зазначити, що ефективність профілактичної функції діючого кримінального законодавства в порівнянні з нормами, які містилися в КК України 1960 року, знизилась, підтвердженням цього є декриміналізація одного з видів причетності до злочину, недонесення про злочин.

Принцип невідворотності відповідальності за вчинений злочин включає в себе необхідність законодавчого встановлення та застосування до кожного злочину, а також притягнення до кримінальної відповідальності осіб винних у їх вчиненні (з призначенням покарання або без нього чи із звільненням від його відбування) або звільнення (за наявності підстав для того) від кримінальної відповідальності та відшкодування заподіяної шкоди.

Причетність до злочину в кримінально-правовій політиці держави є інструментом забезпечення невідворотності покарання і попередження найбільш тяжких та особливо тяжких злочинів. Для запобігання вчиненню злочинів, спрямованих проти основних, життєво важливих інтересів держави і суспільства, в тому числі по відношенню до злочинів, при вчиненні яких отримується незаконний прибуток, покарання за причетність за які спрямована на зменшення можливості користування „плодами” злочинної діяльності. При цьому розвиток науки кримінального права вплинуло тільки деталізацію регулювання відповідальності за причетність до злочину, а не на зміну ставлення до даного інституту.

Принцип невідворотності відповідальності найбільш повно відображається при застосуванні до винного, який вчинив злочин - покарання. Покарання виступає, як неминучий наслідок, який повинен переконати винного, що за кожне злочинне діяння настає покарання.

В такому випадку постає питання, чи буде в повному обсязі реалізовано принцип невідворотності відповідальності коли причетна особа буде звільнена від кримінальної відповідальності? Для того, щоб дати відповідь на дане питання, потрібно з'ясувати, що слід розуміти під звільненням від кримінальної відповідальності?

Застосування звільнення від покарання (його) відбування, виступає засобом не тільки економії примусових заходів, але прояв до особи, що вчинила злочин, довіри яка ґрунтується на основі досягнення мети покарання шляхом його пом'якшення, зокрема без реального його відбування чи часткового відбування покарання. Інколи достатньо дотримання самої процедури призначення

покарання, для того, щоб особа в подальшому не вчиняла злочинних посягань.

Саме тому, принцип невідворотності діє, незалежно від того, чи було застосовано конкретне покарання до певної особи чи ні, основне щоб вона розуміла, що за вчинене злочинне діяння встановлена кримінальна відповідальність.

Влучно зазначив з цього приводу Ч. Беккарія, який зазначав, що упевненість в неминучості хоч би і помірною покарання справить завжди більше враження, ніж страх перед іншим більш жорстоким покаранням, яке супроводжується надією на безкарність [2, с. 243].

Нажаль, на сьогоднішній день, ігнорується попереджувальна властивість норм всього інституту причетності до злочину, які в свою чергу наділені потенційною можливістю попередження деліктів, здатністю позитивно впливати на стан злочинності в цілому.

Загально відомо, що підвищити стримуючу дію чинних кримінально-правових норм можна двома шляхами:

по-перше, збільшити покарання за вчинене злочинне діяння;
по-друге, суттєво підвищити ризик настання відповідальності за вчинений злочин.

Більш ефективним є все ж таки другий шлях, так як неминучість відповідальності має стримуючу здатність попередження вчинення злочину. Норми причетності до злочину спрямовані на створення безпечного для життя суспільства, а також на забезпечення невідворотності відповідальності за злочин. Основною метою примусу, які містяться в нормах про приховування, придбання, збут, потурання, неповідомлення є примусити недобросовісних осіб співпрацювати з правоохоронними органами, а не з злочинцями, забезпечуючи тим самим безпеку один одного і неминучість відповідальності для винних.

Кримінально-правова політика формує законодавчу базу управління боротьби із злочинністю, відмежовуючи злочинне від не злочинного, кримінальне від аморального. Від того яке коло діянь буде визнано злочинними, який характер караності буде для них встановлений, за яких умов і на яких підставах кримінальна

відповідальність виключатиметься або буде замінюватись іншими заходами – залежатиме розвиток кримінально-процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної політики [1, с. 17]. Як вдало зауважують В. Селіванов та Н. Діденко, що – з точки зору філософії – право є сукупністю етичних суспільних цінностей, таких, як: справедливість, порядок, моральність, правдивість та інші, що ґрунтується на ідеї соціальної рівності [3, с. 16].

Критерієм моральних норм виступають категорії добра і зла, чесності, порядності, совісті.

Та при цьому, вдало зауважує Тарахонич Т. І. право і мораль мають загальне для них цільове призначення – це вплив на поведінку суб'єктів; право та мораль, формують еталони поведінки, ціннісно-нормативну орієнтацію суспільства [3, с. 276].

Межа між аморальним і злочинним є досить умовна та мінлива. Таким чином, з поданої порівняльної характеристики норм права і моралі можна прийти до наступних висновків, головне з яких полягає в необхідності морального виміру права.

Дотримання правових норм забезпечується засобами державного впливу. На відміну від права, норми моралі не містять спеціальних механізмів впливу, вони забезпечуються силою громадської думки. На сьогоднішній день норми моралі, які повинні бути основою правосвідомості кожної людини практично не діють, тому для того, щоб попередити настання злочинів та їх наслідків, потрібно розширити сферу кримінально-правового впливу на дії, які носять злочинний, посилити відповідальність за дії осіб, які сприяють вчиненню злочину, та забезпечити неминучість настання відповідальності за вчинене суспільно небезпечне діяння.

Звичайно, кількість аморальних вчинків значно вища ніж злочинів. При цьому знайти межу між аморальним вчинком і злочином дуже важко. Хоча зрозуміло, що приховування злочинця, який вчинив зґвалтування 14-річної дитини, є звичайно аморальним. КК 1960 року визнавав дане діяння не тільки аморальним, але і злочинним.

Та на жаль кримінально-правова політика яка здійснюється нашою державою спрямована на економію репресій, що в свою

чергу зумовлює розширення сфери застосування покарання, яка здійснюється не у вигляді реальної кари, а у вигляді відмови від будь-яких заходів карального впливу або актуалізованої погрози виконання вже призначеного судом покарання. Крім того, було здійснено декриміналізацію ряду злочинних діянь.

Новий КК України 2001 року вніс зміни до інституту причетності до злочину, зокрема було декриміналізовано один із видів причетності до злочину – недонесення про злочин. Дана норма була скасована Законом України від 17 червня 1992 року № 2468-12 «Про внесення змін і доповнень до КК України...». В даному акті зазначалося, що у зв'язку з проголошенням України незалежною демократичною державою та з метою правового захисту її суверенітету, конституційного ладу, внутрішньої і зовнішньої безпеки Верховна рада України постановляє: скасувати Розділ I у зв'язку із втратою чинності КК 1960 року та прийняттям нового КК 2001 року.

Однак, як зазначає Г.М. Міньковській, економія репресій може і повинна здійснюватись лише в тих межах, які не перешкоджають досягненню поставлених перед кримінальним законом цілей [4, с. 121].

Здійснюючи кримінально-правову політику потрібно уникати крайностей, чи то надмірної лібералізації репресії, чи (ригоризму). При цьому, буде неправильним надавати заходам кримінально-правової дії, як характеру відплати, так і надмірної гуманізації. Для правильного встановлення меж кримінальної репресії, а також видів і характеру заходів дії потрібно керуватися принципом доцільності. Основна мета, як розробки так і застосування таких заходів є не тільки охорона правопорядку від злочинних посягань, але і зниження рівня злочинності, виправлення та перевиховання осіб що вчинили злочини, а також загальна та спеціальна превенція.

Інститут причетності до злочину, всі його види спрямовані на забезпечення здійснення зазначених заходів. В такому випадку виникає питання, про доцільність декриміналізації одного із видів причетності до злочину - недонесення про злочин. Важко збагнути, чим керувався законодавець скасовуючи один із видів

причетності до злочину – недонесення про злочин. Яким чином норма про недонесення про злочин могла зашкодити суверенітету держави її конституційному ладу та внутрішній та зовнішній безпеці України.

Декриміналізація діянь зумовлена втратою ними суспільної небезпеки, та відмова держави визнавати їх як злочини, та недоцільність здійснення кримінально-правової боротьби з ними.

Так, на думку О. І. Коробєєва, «декриміналізацією діянь можна визначити як процес встановлення підстав відпадання їх суспільної небезпеки, визнання недоцільності кримінально-правової боротьби з ними та скасування їх кримінально правової караності» [5, с. 58-59].

Процес декриміналізації певного діяння повинен бути не раптовим, це тривалий процес. Він зумовлений змінами які відбуваються у житті суспільства, політичного, економічного, ідеологічного, культурного тощо. Декриміналізація діянь, пом'якшення умов відповідальності та санкцій за деякі види злочинів повинні вирішуватись у відповідності до визнаних у цивілізованому суспільстві моральних цінностей, принципів законності, справедливості та гуманізму.

В результаті декриміналізації діяння відбувається виключення кримінально-правової караності діяння, яке супроводжується або виявленням такої поведінки правомірною, соціально корисною, чи переведення її в ранг адміністративного, дисциплінарного, цивільно-правового делікту. Важко збагнути в який ранг законодавець відніс недонесення про злочин, здійснюючи його декриміналізацію. Неповідомлення особою відомостей про злочин який готується, вчиняється або вчинений назвати правомірним ніяк не можна. Про соціальну корисність такої поведінки ми теж говорити не можемо, оскільки декриміналізуючи дане діяння як злочин ми тим самим створюємо перешкоди для оперативного розслідування не тільки вже вчинених злочинів, та в першу чергу ми створюємо сприятливий ґрунт для безперешкодного готування та вчинення злочинних діянь. Відповідальність за неповідомлення про злочин, дало б можливість запобігти вчиненню таких злочинів. При цьому законодавець не встановлює жодної

відповідальності за неповідомлення про злочин який готується, вчиняється чи вчинений, стимулюючи тим самим пасивну поведінку наших громадян.

Встановлення відповідальності за неповідомлення в органи юстиції, слід розглядати як один із правових способів забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності. Склад цього діяння складає неповідомлення про факт скоєння злочину, так і про злочинця, місце його знаходження, а також місце знаходження слідів, знарядь і засобів скоєння злочину, предметів, добутих злочинним шляхом. Такі повідомлення забезпечують розслідування кримінальних справ доказами.

Тому прийняття законодавчого рішення про виключення відповідальності за неповідомлення про злочин слід розглядати як таке, що вступає в протиріччя з реальною дійсністю, з точками зору вчених і практиків. Загальновизнано, що для ефективної боротьби із злочинністю, необхідна повна і об'єктивна інформація про її стан. Пошуками шляхів зменшення кількості латентних злочинів займаються вчені всього світу.

Декриміналізацію слід застосовувати обережно, слід пам'ятати, що ми маємо справу з протиправними діяннями, навіть якщо при цьому знижується рівень їх суспільної небезпечності. Здійснюючи декриміналізацію певного діяння, яке породжене суспільними поглядами, традиціями та моделями поведінки, право не тільки дає такій соціальній моделі поведінки позитивну оцінку з боку суспільства, а й спонукає певну частину громадян дотримуватись такої поведінки та стимулювати заохочення до такої поведінки з боку суспільства [6, с. 94].

Сучасні зміни в законодавстві дозволяють громадянам байдуже відноситися до долі інших людей і виявляти мінімального добра, яке забезпечує певну безпеку всього суспільства і кожної людини зокрема. Вказана тенденція сучасної кримінальної політики свідчить про недооцінку впливу на суспільне життя прихованої форми права, яка полягає в організуючій, виховній і мобілізуючій ролі, яка притаманна праву самим фактом свого існування.

В нашому суспільстві значно знизилась моральні вимоги до людини, в тому числі і з боку законодавця, що є неприпустимим:

перемога в сутичці добра і зла залежить не тільки від сили противника. Сутичка ніколи не буває чистим єдиноборством. Її результат в більшості визначається тим, як поведуть себе оточуючі, а саме особи які доторкнулись до злочину вчиненого іншою особою. Норми про відповідальність за причетність до злочину, які є в законодавстві і пропонується автором, є покликаними скеровувати поведінку оточуючих.

Визначаючи соціальну цінність закону про кримінальну відповідальність, який виражається в його здатності опосередковувати суспільну дійсність, втілювати в собі суспільні інтереси і на цій основі сприяти нормальному функціонуванню і прогресивному розвитку суспільства. Норми кримінального закону, визначаючи варіанти поведінки особи, містить у собі конкретне державне веління – дозвіл, заохочення, заборону. Таким чином законодавець за допомогою кримінального закону, залежно від оцінки певних суспільних інтересів та потреб стимулює матеріалізацію таких цінностей [7, с. 79].

Законодавець, здійснюючи таку оцінку приймає нові норми закону про кримінальну відповідальність, які в свою чергу дозволяють, заохочують або забороняють під загрозою кримінального покарання конкретне діяння.

Розвиток вітчизняного кримінального законодавства потребує осмислення загальнотеоретичних питань криміналізації суспільно небезпечних діянь з урахуванням дійсних змін соціально-економічних відносин з метою підвищення ефективності дії кримінального закону, досягнення поставлених перед ним цілей.

Слушною є думка А.А. Мітрофанова, який зазначає, що криміналізація це напрямок кримінальної політики, який полягає у виявленні суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнанні допустимості, можливості й доцільності їх кримінально-правової заборони шляхом їх фіксації в законі як злочинних і кримінально-караних [8, с. 14].

Та при цьому слід пам'ятати, що криміналізація є результатом, а не рушієм соціальних змін, завжди являється необхідністю в силу дійсної або уявної невідповідності правового регулювання соціально-економічних відносин стану суспільства.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства доцільно:

- а) розширити рамки інституту причетності, криміналізувати ряд суспільно-небезпечних дій;
- б) внести зміни до змісту статей які є в законодавстві;
- в) широко проінформувати названий інститут кримінального права в учбовій літературі і приділити їм достатньої уваги в учбовому процесі;
- г) вжити заходів до забезпечення невідворотності відповідальності за причетність до злочину.

Криміналізація причетності до злочину в першу чергу повинна бути пов'язана з прагненням держави спонукати громадян до виконання своїх громадянських обов'язків, до консолідації держави і суспільства, та покращення функціонування апарату правосуддя.

Звичайно при цьому, не можна переоцінювати значення правових норм, зокрема, інституту причетності до злочину на моральні устої суспільства в цілому. На вчинення злочинних дій, людину може спонукати цілий ряд зовнішніх факторів, зокрема, економічний стан, влади та цілий ряд інших факторів. Цікавим є результати наукового дослідження за темою «Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні», проведене в Інституті вивчення проблем злочинності НАПрН України, виявило, що серед усіх стримуючих від вчинення злочину мотивів страх перед покаранням притаманний 74 % опитаним під час зазначеного дослідження осіб, а також серед інших мотивів було названо: «совість не дозволяє», «сором перед людьми», «огида до вчинку», «з принципових міркувань», «з нерішучості», «релігійність», «ніколи не було навіть думки вчиняти злочин» та ін. [9, с.170]. Як бачимо така відсоткова ставка підтверджує позитивність встановлення відповідальності за причетність до злочину. Норми інституту причетності до злочину спрямовані на вироблення у людей позитивної поведінки у ситуаціях які пов'язані із вчиненням злочинів іншими особами. Оскільки, саме вибір правильної поведінки здатний попередити настання злочинних

наслідків, таких як смерть, тілесних ушкоджень, а значить позитивно вплине на розвиток і результат злочинної події.

Деякі автори висловлюють сумнів щодо ефективності інституту причетності до злочину, зокрема це стосується обов'язку громадян повідомляти про злочин який готується або вчиняється.

Так, Н. Полетаєв, зазначав, що покладаючи на громадян обов'язок, під страхом покарання доносити, це означає, обмежити їх свободу [10, с. 53].

М.І. Морозов, А.В. Зарубін, які зазначають, що кримінальне право, охороняючи права і свободи людини і громадянина, одночасно обмежує права і свободи законслухняних громадян [11, с. 125].

Підтримувати дану точку зору є неправильно, тому що замовчування про знаходження вбивці, про знущання над дитиною є не тільки аморально, але і злочинно. Встановлення кримінальної відповідальності за неповідомлення про злочин, який готується, або вчиняється не може бути названо аморальним. Та не повідомлення про місцезнаходження вбивці, гвалтівника є не тільки аморально, але і суспільно небезпечно – злочинно.

Інститут причетності до злочину містить в собі норми, які дисциплінують поведінку людини в суспільстві. Частіше всього зазначені норми не є злочинами, які вимагають скрупульозної підготовки. Будь-яка людина може стати випадковим свідком злочину, володіти інформацією про місцезнаходження небезпечного злочинця, або мати можливість перешкодити злочину, який вчиняється, в цих випадках вона перебуває в стані причетності до злочин. Вибір поведінки в даній ситуації буде залежати в першу чергу від її правового виховання та моральних засад. Саме норми інституту причетності до злочину спрямовані на вироблення у людей певної поведінки пов'язаної з вчиненням злочину іншими особами. Залежно від того як поведе себе особа в тій чи іншій ситуації буде залежати чи настане смерть особи, чи буде завдано інші тяжкі наслідки події злочину. Саме закріплення в законі норм причетності до злочину буде виховувати у особи правомірну поведінку, спонукаючи її до вчинення правомірних дій.

Норми які встановлюють відповідальність за причетність до злочину (які існують і запропоновані автором) містять в собі високоморальні вимоги, яким повинна відповідати особа, яка стала причетною до злочину інших осіб. З одного боку реалізація норм причетності до злочину стають перешкодою для злочинної діяльності. З іншого боку, норми причетності до злочину допомагають реалізації принципу невідворотності відповідальності за конкретний злочин, сприяють скороченню латентних злочинів та розкриттю і виявленню злочинців.

1. Фріс П.Л. *Кримінально правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми* / П. Л. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – 332 с.
2. Беккариа Ч. *О преступлениях и наказаниях // О свободе. Аналогия западноевропейской классической мысли* / Отв. ред. М. А. Абрамов. – М., 1995. – 483 с.
3. Селіванов В., Діденко Н. *Правова природа регулювання суспільних відносин* // *Право України*. – 2000. - № 10. – С. 16
4. Миньковський Г., Мирзажанов К. *Проблемы охраны правопорядка и борьбы с правонарушениями* / М. Миньковский, К. Мирзажанов. – К. – Ташкент: Узбекистан, 1984. – 175 с.
5. Коробеев А. И. *Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации: [монография]* / А. И. Коробеев. – Владивосток : Изд-во Дальневосточ. ун-та, 1987. – 267 с.
6. Грек Б. *Декриміналізація діянь як один із видів гуманізації кримінальної відповідальності: сутність та підстави* / Б. Грек // *Юридична Україна*. – 2012. - № 8. – С. 90-95.
7. Грищук В. К. *Поняття криміналізації* / В. К. Грищук // *Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична*. – Вип. 31. – Львів, 1994. – С. 76-80.
8. Митрофанов А. А. *Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні : формування та реалізація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право”* / А. А. Митрофанов. – К., 2005. – 22 с.
9. Стаиш В. *Роль та значення покарання у системі запобігання злочинності* / В. Стаиш // *Право України*. - 2011. - № 9. - С. 167-173.
10. Полетаев Н. *Прикосновенность к преступлению* / Н. Полетаев // *Журнал министерства юстиции*. – 1862. – Том XIV. – С. 45-100.

П. Морозов М. И., Зарубин А. В. Обеспечение прав и свобод человека и гражданина / М. И. Морозов, А. В. Зарубин // Сборник статей. – Тюмень: Изд-во Тюм. ГУ, 2006. – ч.3. – С. 125-129.

Смушак О.М. Реалізація кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину.

У статті проводиться аналіз реалізації кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину. Зокрема зазначаються особливості криміналізації та декриміналізації видів інституту причетності до злочину. Автор статті, розглядаючи правову природу інституту причетності до злочину, з урахуванням наукових досліджень теорії кримінального права, дає власне бачення щодо його інтерпретації.

Ключові слова: політика, кримінально-правова політика, злочинність, профілактика, покарання, причетність до злочину, криміналізація, декриміналізація, право, мораль.

Смушак О.М. Реализация уголовно-правовой политики в сфере ответственности за прикосновенность к преступлению.

В статье проводится анализ реализации уголовно-правовой политики в сфере ответственности за прикосновенность к преступлению. В частности указываются особенности криминализации и декриминализации видов института причастности к преступлению. Автор статьи, рассматривая правовую природу института прикосновенности к преступлению, с учетом научных исследований теории уголовного права, дает собственное видение его интерпретации.

Ключевые слова: политика, уголовно-правовая политика, преступность, профилактика, наказание, прикосновенность к преступлению, криминализация, декриминализация, право, мораль.

Smushak O.M. The implementation of penal policy in the sphere of responsibility of the implication in the crime.

The analysis of the implementation of penal policy in the area of responsibility for involvement in the crime is revealed in the article. Features of criminalization and decriminalization of different Institutes of involvement in crime are specified in particular. The author, considering the legal nature of the Institute of involvement in crime, taking into consideration the research of theory of criminal law, gives his own vision for its interpretation. Criminal liability for involvement in the crime in the penal policy of the state is a means of ensuring the inevitability of punishment and prevention of crime. It serves as a clear design of criminal responsibility. The absence of regulation ensuring of the protection of public relations, benefits and interests of activity that constitute involvement in a crime in the valid legislation on criminal liability, is a gap that needs filling by appropriate legal regulation. The ways of filling given gaps is suggested in the article by the author.

Keywords: policy, ugodovno-pravovaya policy, criminality, prophylaxis, punishment, prikosnovennost' to the crime, kriminalizaciya, decriminalization, right, moral.

ПОНЯТТЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ У КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТ. 369-3 КК УКРАЇНИ

УДК 343.353:328.185(477)

Постановка проблеми. На даний час явище корупції в сучасному спорті стало чинником, який становить реальну загрозу динамічному і прогресивному розвитку спорту в Україні. Значної стурбованості в українській спільноті викликає збільшення випадків прояву випадків корупції в спорті, що проявляється у маніпулюванні спортивними змаганнями з метою отримання неправомірної вигоди. В першу чергу, це підкуп спортсменів, тренерів, спортивних суддів та інших осіб, які можуть мати вплив на результат спортивних змагань; незаконні спортивні ставки; проведення спортивних змагань з заздалегідь відомим результатом (договірні змагання); інший протиправний вплив на хід спортивних змагань.

Корупційні діяння негативно впливають на всі сторони життєдіяльності, фактично руйнуючи правові й етичні відносини між людьми, негативно впливають на розвиток соціальних, фінансово-економічних процесів і практично стають нормою поведінки.

Аналіз дослідження проблематики. Дослідженню чисельних аспектів корупційної злочинності приділяли свого часу увагу такі вчені, як Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Б.В. Волженкін, В.В. Голіна, О.О. Дудоров, Ю. Бездольний, М.І. Мельник, В.М. Киричко, О.М. Литвак, А.М. Михненко, О.Г. Кальман, Є.В. Невмержицький, М.І. Хавронюк. Зважаючи на «динамізм» чинного кримінального законодавства, що обумовлює потребу у його постійному моніторингу та аналізі, протидія корупційним правопорушенням у спорті засобами кримінально-правового впливу повинна викликати посилення як науковий, так і практичний інтерес.

Метою статті є з'ясування кримінально-правового змісту категорії «неправомірна вигода», яка виступає елементами складу злочину, передбаченого ст. 369-3 КК України

Виклад основного матеріалу дослідження. 3 листопада 2015 року Верховна Рада України прийняла Закон України “Про запобігання впливу на результати офіційних спортивних змагань корупційних правопорушень” № 743-VIII (далі по тексту – Закон), який передбачає систему різного роду заходів з протидії корупції у сфері спорту, у тому числі – шляхом доповнення КК України ст. 369-3, що встановлює відповідальність за протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань.

Метою даного Закону є запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань і протидії корупції у сфері спорту. Теж Закон визначає основні засади, особливості суб’єктів і заходів попередження та виявлення корупційних правопорушень у сфері спорту і усунення їх наслідків, а також відповідальність за них.

Як зазначає Задоя К.П. доцільність такого кроку законодавця видається достатньо очевидною. По-перше, на момент ухвалення Закону положення кримінального законодавства відзначались фрагментарністю та розпорошеністю у частині криміналізації проявів корупції у сфері спорту. Зокрема, положення ст. 368-3 Кримінального кодексу України потенційно могли бути застосовані до випадків підкупу різноманітних спортивних функціонерів (зокрема, службових осіб спортивних федерацій, спортивних клубів) за вчинення або невчинення ними певних дій, які б дозволили впливати на результати спортивних змагань; положення ст. 354 Кримінального кодексу України – до випадків підкупу спортсменів, які перебувають у трудових правовідносинах з певною юридичною особою, тобто є працівниками підприємства, установи чи організації, або ж до арбітрів спортивних змагань, що діють на підставі договорів про надання послуг з відповідними юридичними особами, тобто є особами, які працюють на користь підприємства, установи чи організації. З іншого боку, жодне положення КК України раніше не охоплювало, наприклад, епізодів підкупу спортсменів, які не перебувають у трудових правовідносинах з певною юридичною особою, або підкупу власників спортивних клубів чи підкупу батьків неповнолітніх спортсменів [1].

Поява нової кримінально-правової норми у структурі Особливої частини КК України, та зважаючи на тимчасову відсутність судової практики її застосування вимагає вироблення єдиних підходів до правильності її правозастосування. Повною мірою це стосується і поняття «неправомірної вигоди» визначення якого є відсутнім у тексті статі.

Зміст поняття неправомірної вигоди у КК України є різним адже воно пристосоване характеристичі злочинів з різних розділів Особливої частини. При підкупі виборця, учасника референдуму (ст. 160 КК України), під неправомірною вигодою розуміють кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги або нематеріальні активи, вартість яких перевищує три відсотки розміру мінімальної заробітної плати, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав. Вказівка на показник для розрахунку суми (більше трьох відсотків розміру мінімальної заробітної плати) свідчить про грошовий характер неправомірної вигоди у цьому злочині.

Дещо інший підхід застосований у примітці до ст. 364-1 КК України («Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»), де під неправомірною вигодою розуміють грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав. Це визначення не містить показників для розрахунку сум. Більше того, у ньому передбачені й будь-які вигоди негрошового характеру [7, с. 54-57].

Такий розширений підхід поняття неправомірної вигоди був запроваджений Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 р. № 198-VIII, яким дефініція неправомірної вигоди у примітці до ст. 364-1 Кримінального кодексу України після слів «нематеріальні активи» була доповнена словами «будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру» [3]. Цим же Законом були

внесені подібні зміни і до примітки 2 до ст. 354 Кримінального кодексу України («Підкуп працівника підприємства, установи чи організації»), у результаті чого визначення неправомірної вигоди для цієї статті стало аналогічним визначенню у примітці до ст. 364-1 Кримінального кодексу України.

Положення примітки до ст. 364-1 КК України, має переваги над іншими положеннями кримінального закону з тим, щоб вони могли бути використані для розуміння неправомірної вигоди у процесі кваліфікації протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань. Щоправда, мова йде не про чітку позицію законодавця, а більше про наукове припущення. Примітка до ст. 364-1 КК України визначає перелік статей КК України, для яких вона призначена (364, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 та 370), серед цього переліку ст. 369-3 немає. Виходячи з цього використовувати таке розуміння неправомірної вигоди у контексті характеристики ст. 369-3 КК України стає неможливим. Згаданий перелік є вичерпним, а для застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією, відсутніми є правові підстави (ч. 4 ст. 3 КК України). Аналогічна ситуація і з дефініціями неправомірної вигоди у примітках до ст. 160, ст. 354 КК України – вони розраховані лише на них. У КК України наявна ще примітка 1 до ст. 368, у якій наводиться визначення неправомірної вигоди в значному, великому та особливо великому розмірах, але воно розкриває лише одну характеристику – розмір, залишаючи поза увагою самі ознаки неправомірної вигоди, які визначені у примітці до ст. 364-1.

Таким чином, КК України не містить загального визначення неправомірної вигоди, яке можна було б використовувати у всіх випадках, його передбачення. У зв'язку з цим, для встановлення змісту неправомірної вигоди у ст. 369-3 Кримінального кодексу України запозичити відповідні дефініції Кримінального кодексу України неможливо.

Враховуючи вищесказане, слід зазначити, що зміст цього поняття визначають наступні обов'язкові ознаки, відповідно до яких неправомірною вигодою:

1. можуть бути лише такі предмети, як: а) грошові кошти; б) інше майно; в) переваги; г) пільги; г) послуги; д) нематеріальні активи;

2. ці предмети обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.

Одержання неправомірної вигоди для себе чи для третьої особи внаслідок впливу на результати офіційних спортивних змагань являє собою набуття у володіння неправомірної вигоди: 1) переданої іншою особою як винагороди за вчинення одержувачем впливу на результати офіційних спортивних змагань; 2) одержаної внаслідок здійснення такого впливу (зокрема, як виграш від ставок на спорт) [1].

Інший підхід у розумінні змісту неправомірної вигоди за ст. 369-3 КК України пов'язаний із дослідженням положень законодавства, спрямованих на запобігання впливу на результати офіційних спортивних змагань корупційних правопорушень та порушень, пов'язаних із корупцією у сфері спорту. У першу чергу слід звернути увагу на Закон України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», хоча у ньому тлумачення неправомірної вигоди відсутнє. Однак у ч. 1 ст. 2 цього Закону зазначено, що відносини щодо запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань регулюються цим Законом, законами України «Про запобігання корупції», «Про фізичну культуру і спорт», іншими законами, міжнародними договорами України, іншими нормативно-правовими актами.

У Законі України «Про фізичну культуру і спорт» немає жодної вказівки на неправомірну вигоду. Натомість, Закон України «Про запобігання корупції» (абз. 7 ч. 1 ст. 1) неправомірною вигодою визначає, як грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав [6]. Дане розуміння є аналогічним за змістом визначенню, передбаченому приміткою до ст. 364-1 КК України.

На думку Гродецького Ю. В., при застосуванні вказаної дефініції неправомірної вигоди до ст. 369-3 КК відразу виникає питан-

ня: як вона узгоджується з вимогою у ч. 3 ст. 369-3 КК встановлювати розмір, що перевищує двадцять мінімальних заробітних плат? Зрозуміло, що вказівка на певний грошовий вимір неправомірної вигоди не відповідає такому її різновиду, як будь-які вигоди негрошового характеру. У зв'язку з цим можна зробити тільки один висновок, що пропонувана дефініція передбачена Законом України «Про запобігання корупції», для ч. 3 ст. 369-3 КК не підходить [7, с. 54-57].

Поняття неправомірної вигоди теж не можна використати для ч. 1 ст. 369-3 КК України. Тому, що одна з особливостей ст. 369-3 КК полягає у тому, що вона встановлює кримінальну відповідальність за два відносно самостійних злочини. Один із них передбачений у частині першій, другий – у частині третій даної статті. Кожний з них містить вказівку на неправомірну вигоду. Проте у частині першій зазначеної статті це поняття не обмежено будь-яким розміром, а у частині третій неправомірною вигодою обов'язкового повинна перевищувати двадцять мінімальних заробітних плат. Застосування визначення неправомірної вигоди, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», для ч. 1 ст. 369-3 КК, на відміну від ч. 3 цієї статті, логічних перешкод несумісності немає.

Аналізуючи наукові праці, варто зазначити, що застосовувати різні підходи щодо тлумачення однієї й тієї ж ознаки, передбаченої хоча і різними частинами, але все ж таки однієї статті КК України вважається недоцільно. По-перше, це суперечило б принципам законодавчої техніки. По-друге, обидва злочини, що передбачені частинами 1 та 3 ст. 369-3 КК, спрямовані на охорону тих самих суспільних відносин, внесені до КК одним Законом України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», що свідчить про їх однорідність. У зв'язку з цим ці злочини належать до єдиного комплексу правових норм, спрямованих на запобігання впливу на результати офіційних спортивних змагань корупційних правопорушень та порушень, пов'язаних із корупцією у сфері спорту. Для такого комплексу норм повинна існувати єдина термінологія. Якщо неможливо використати певне тлумачення для однієї

норми такого комплексу, то і для інших норм воно не може бути застосоване [7, с. 54-57].

Провівши аналіз вищезгаданих законодавчих актів, варто зазначити, що кримінальне законодавство України містить одразу декілька визначень поняття неправомірної вигоди, у зв'язку із чим виникає не лише теоретична, а й практична необхідність уніфікації зазначених понять, оскільки це має вирішальне значення для кваліфікації діянь осіб, які вчинили діяння, що мають ознаки корупційного злочину.

Продовжуючи аналіз слід зазначити, що недоліки законодавчої техніки теж наявні, у диспозиції ст. 369-3 «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань» КК України як предмет злочину використано поняття неправомірна вигода, однак не надається її розуміння, а також відсутня відсилка на те, де воно закріплено. В розділі XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини КК України, визначення неправомірної вигоди надається в примітці до ст. 364-1 КК України. Дане визначення поширюється на всі статті вказаного розділу, предметом яких є неправомірна вигода за виключенням ст. 369-3 КК України. У зв'язку з чим, вважаємо, буде доцільним доповнити даний перелік ст. 369-3 КК України. Спираючись на вищевикладене, вважаємо за необхідне внести зміни до кримінального законодавства України шляхом прийняття Закону, який усуне розбіжності між чинними визначеннями поняття неправомірна вигода в КК України та здійснить уніфікацію досліджуваного поняття для всього антикорупційного законодавства.

1. *Задоя К. П. Науково-практичний коментар до статті 369-3 Кримінального кодексу України «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/item/219-naukovo-praktychnyyu-komentar-do-statti-369-3-kryminalnoho-kodeksu-ukrayiny-protyppravnyu-vplyv-na-rezultaty-ofitsiynykh-sportyvnykh-zmahann-zadoia-k-p>*
2. *Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року (з наступними змінами і доповненнями; у редакції Закону України від 08.10.2016)*

/ Верховна Рада України. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-145>

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон від 12.02.2015 № 198-VII (з наступними змінами і доповненнями; у редакції Закону України від 25.04.2015) / Верховна Рада України. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/198-19>
4. Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань : Закон від 03.11.2015 № 743-VIII. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/743-19/paran141#n141>
5. Про фізичну культуру і спорт : Закон від 24.12.1993 № 3808-XII (з наступними змінами і доповненнями; у редакції Закону України від 01.01.2016) / Верховна Рада України. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>
6. Про запобігання корупції : Закон від 14.10.2014 № 1700-VII (з наступними змінами і доповненнями; у редакції Закону України від 05.10.2016) / Верховна Рада України. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
7. Гродецький Ю. В. Неправомірна вигода як ознака злочинів, передбачених статтею 369-3 Кримінального кодексу України / Ю. В. Гродецький // Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : зб. матеріалів IV Міжнародної наук.-практ. конф., [15 квіт. 2016 р., м. Харків] / Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. – Харків, 2016. – С. 54–57.

Старка А. Б. Поняття неправомірної вигоди у контексті кримінально-правової характеристики ст. 369-3 КК України

У статті зазначено, що явище корупції в сучасному спорті проявляється у маніпулюванні спортивними змаганнями з метою отримання неправомірної вигоди. Таким чином у статті розглядається питання щодо змісту та сутності поняття «неправомірної вигоди» у контексті ст. 369-3 Кримінального кодексу України та суміжних законодавчих актах. Розкрито обов'язкові ознаки поняття «неправомірної вигоди». Визначено підхід щодо розв'язання проблеми визначення поняття неправомірної вигоди для ст. 369-3 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: корупція, незаконне збагачення, неправомірна вигода, корупція у спорті, маніпулювання спортивними змаганнями.

Старка А. Б. Понятие неправомерной выгоды в контексте уголовно-правовой характеристики ст. 369-3 УК Украины

В статье указано, что явление коррупции в современном спорте проявляется в манипулировании спортивными соревнованиями с целью получения неправомерной выгоды. Таким образом в статье рассматривается вопрос о содержании и сущности понятия «неправомерной выгоды» в контексте ст. 369-3 Уголовного кодекса Украины и смежных законодательных актах. Раскрыты обязательные признаки понятия «неправомерной выгоды». Определено подход к решению проблемы определения понятия неправомерной выгоды для ст. 369-3 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: коррупция, незаконное обогащение, неправомерная выгода, коррупция в спорте, манипулирование спортивными соревнованиями.

Starka A.B. The concept of the undue advantage in the criminal law characteristics context under the Art. 369-3 of the Criminal Code of Ukraine

The article contains the statement that the phenomenon of corruption in modern sport is manifested in the manipulation of sports competitions in order to obtain the undue advantage. Thus, the matter of the content and essence of the concept of «undue advantage» within the meaning of Art. 369-3 of the Criminal Code of Ukraine and related legislation is being discussed. The author examines the required features of the concept of «undue advantage» and determines several approaches to solving the problem of the definition of undue advantage under the Art. 369-3 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: corruption, illicit enrichment, undue advantage, corruption in sport, manipulation of sports competitions.

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Кадук С.В.

ОРГАНІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАТУРНИХ КОЛЕКЦІЙ

УДК 343.98+343.982.33

Постановка проблеми. Великі можливості закладені в правильному формуванні й результативному використанні різних видів натурних колекцій – одній з форм ведення довідково-допоміжних обліків. Об'єкти цих колекцій не мають причинно-наслідкового зв'язку з подією злочину, а реєстраційні ознаки виявляються або зовні, або за допомогою спеціальних досліджень. До таких об'єктів належать, наприклад: вогнепальна і холодна зброя, боеприпаси; типові знаряддя вчинення злочинів і сліди їх застосування; наркотичні речовини й сильнодіючі фармацевтичні препарати; лакофарбові матеріали тощо. Однак сукупність загальних ознак, що характеризують вищеперелічені об'єкти, згодом можуть бути корисними під час розслідування конкретних злочинів, оскільки дають можливість встановлювати групову належність відповідних слідів, предметів, знарядь тощо, вирішувати щодо них діагностичні завдання і встановлювати важливі, особливо для розшуку, обставини їх вчинення тощо.

Проте ефективність застосування натурних колекцій у розслідуванні злочинів все-таки залишається досить низькою. Наявні криміналістично-довідкові колекції не достатньо впорядковані й систематизовані, що ускладнює їх використання. Обумовлено це, передусім, відсутністю єдиної науково обґрунтованої і організаційно забезпеченої системи їх комплектування й використання.

Ступінь наукової розробки проблеми. Окремі аспекти цієї проблеми досліджували такі вчені як В. В. Бірюков, І. В. Горбачов, С. В. Зуев, Є. А. Комков, Лук'янчиков Є.Д., Г. В. Михайленко, В.А.Образцов, О. В. Пахомов, В.І. Пашко та інші.

Виклад основного матеріалу. Будь-який інформаційний фонд вимагає чіткої системи організації та планомірного накопичення. Формування колекцій є важливим і відповідальним етапом комплектування довідково-допоміжного обліку. Адже від повноти й правильності підбору зразків - еталонів, адекватного відображення в них необхідних для вирішення конкретного експертного завдання ознак та властивостей залежать результати експертних досліджень.[4].

Узагальнення наявного матеріалу, вивчення практичного досвіду дозволяють сформулювати деякі основні методичні й організаційні положення щодо процесу створення натурних колекцій.

Процес створення натурної колекції – це цілеспрямоване збирання, зберігання та впорядкування відповідно до заздалегідь розробленої системи зазвичай однорідних криміналістично-важливих об'єктів, задля ефективного забезпечення їх подальшого інформаційного пошуку, обумовленого, передусім, вирішенням завдань кримінального судочинства.[5].

Створюючи натурну колекцію, необхідно спочатку встановити призначення колекції, види об'єктів і джерела їх надходження, способи обробки, систематизації і зберігання, а також строки заміни цих об'єктів і оновлення.

Загалом, діяльність щодо формування натурної колекції можна розглядати у вигляді стадій, які мають два етапи. Розглянемо їх докладніше.

Перший етап – дії до початку формування натурної колекції.

Це, насамперед, вирішення питань про об'єкти, які необхідно збирати в колекцію, про їх розподіл усередині колекції, задля забезпечення уніфікації їх фіксування, щоб можна було згодом без зусиль відібрати потрібні елементи.

Ухваленню рішення про створення відповідної натурної колекції повинен передувати аналіз практики криміналістичних досліджень. Імпульсом до активізації роботи щодо поповнення існуючих колекцій і створення нових повинна слугувати і реально слугує практика. Саме вона засвідчує позитивне та негативне в дослідженні з використанням інформаційно-довідкового матеріалу тих чи інших різновидів слідів на місці події. Вона ж акумулю-

вала чимало фактів професійної безпорадності у випадках, коли різновид наявних у колекції зразків виявився недостатнім.[6].

Варто звернути увагу на зростання кількості й різноманітність об'єктів досліджень і спробувати прогнозувати появу нових об'єктів, які згодом матимуть відповідну актуальність.

Необхідно намітити конкретну мету створення фонду, що дозволить визначитися щодо змісту колекції: її вміст (обсяг), умови зберігання, інші організаційні моменти.

Важливо продумати і питання про можливість заміни певних об'єктів натурального фонду колекцій їх копіями (зображеннями). Адже колекції зліпків, картотеки відтисків, альбоми фотознімків за своїм значенням близькі до натурних. В окремих випадках їх значення тотожне створенню натурних колекцій.

Основним завданням функціонування натурної колекції є забезпечення експертних досліджень та слідства. Накопичення ж матеріалів для науково-дослідної і навчально-методичної роботи – похідні завдання, що випливають з вирішення першого. Кожне з трьох названих завдань визначає обсяг колекції. Так, вирішення експертного завдання про встановлення підприємства-виробника паперу, на якому віддрукований досліджуваний документ, можливе лише за наявності колекції зразків паперу всіх паперових фабрик і повних відомостей про рецептурний склад паперів. У такому вигляді колекція може використовуватися не тільки для практичного експертного забезпечення, але й для наукових досліджень і навчально-методичної роботи. Для колекції, що створюється винятково для проведення наукового дослідження, важливо лише, щоб були зібрані зразки, які відповідають умовам запланованих експериментів. Набір зразків для забезпечення навчально-методичних завдань повинен відповідати завданню навчання експертів, слідчих, оперативних працівників – містити тільки типові, характерні об'єкти (наприклад, колекція зразків найбільш поширених знарядь зламу).[2].

Вказати, якою повинна бути мінімальна кількість об'єктів, за якої колекція буде належно функціонувати складно. «Необхідно прагнути зробити колекцію якомога повнішою, проте абсолютно не обов'язково, щоб колекція вміщувала всі явні зразки. Їх може

бути порівняно невелика кількість, але це повинні бути найпоширеніші об'єкти». У криміналістичній літературі, наприклад, зазначено, що для колекції наркотичних і сильнодіючих речовин достатньо мати не менше 100 найпопулярніших наркотичних речовин і не менше 150, такого ж рівня поширення, сильнодіючих. «Висновок про те, які речовини доцільно вважати найпоширенішими, робиться на основі аналізу експертної практики в регіоні за останні декілька років».

Формуванню натурної колекції повинно передувати також встановлення джерел і шляхів надходження зразків, достовірність яких, їх відповідність стандарту і технічним умовам, не породжують сумнівів.

Фахівці рекомендують, що підбір зразків, наприклад, для колекції паливно-мастильних матеріалів, доцільно здійснювати насамперед на нафтопереробних та інших промислових підприємствах, у науково-дослідних інститутах і лабораторіях відповідного профілю. Щодо поповнення колекції фармпрепаратів зазначимо, що для цього придатні два канали. Перший – поповнення колекції за рахунок наркотичних і сильнодіючих речовин, щонадходять як відповідний матеріал для попереднього чи судово-експертного дослідження. Другий канал – поповнення колекції фармпрепаратами, придбаними за безготівковим розрахунком в аптеках.[1].

Безспірним видається варіант централізованого постачання експертних відділів (відділень, груп, секторів тощо) найпоширенішими зразками криміналістично-довідкових, передусім, натурних колекцій (які згодом доповнюватимуться зразками й відомостями щодо них з урахуванням місцевих умов).

Недостатність об'єму довідкової колекції може бути заповнена і на основі взаємодії, шляхом обміну інформацією з тими експертно-криміналістичними підрозділами, де функціонують аналогічні колекції. Утворенні відповідної натурної колекції експертам можуть допомогти і рекомендації з наукової літератури.

Зрозуміло, що оцінка ефективності тієї чи іншої колекції визначається рівнем потреби її використання в експертних дослідженнях і слідчій практиці. Саме результати аналізу попиту колекцій слугують основним чинником щодо ухвалення рішення

про необхідність ведення тих або інших колекцій, визначення переліку найпотрібніших із них тощо.

Другий етап – дії після ухвалення рішення про формування натурної колекції.

Формування натурних довідкових колекцій здійснюється з об'єктів, які, як уже було зазначено, у відповідний спосіб отримують: з підприємств-виробників (наприклад, зразки волокон, тканин); з підприємств-замовників певної продукції (наприклад, зразки паперу в друкарнях тощо); від торговельних організацій (наприклад, клеї, побутові фарби); з аптек, лікувальних установ (фармпрепарати). Крім цього, об'єкти для натурної колекції можуть бути придбані в магазині навчальних і наочних посібників; на виставках фірм-виробників або постачальників їх продукції (скажімо, виставки фотоматеріалів). У колекції можуть вміщатись за відповідним узгодженням із слідчим (судом) і об'єкти, що є речовими доказами (наприклад, холодна зброя, саморобна вогнепальна зброя).[3].

Зі збільшенням об'єму колекції постає проблема її належної систематизації. Інакше колекція перетворюється на механічний конгломерат об'єктів, пошук потрібного зразка в якому супроводжуватиметься тривалим, рутинним і не завжди результативним переглядом об'єктів. У цьому випадку втрачається одна з переваг інформаційного забезпечення – швидкість отримання потрібних відомостей і з'являється небезпека втрати ознак у зразках.

І практики, і науковці згодні, що вибір підстав групування об'єктів колекції ускладнений через неопрацьованість цього питання. Ця складність зумовлена, крім іншого, різноманіттям: об'єктів; їх характеристик; проявів специфіки судових експертиз; особливостей конкретних експертних завдань, які впливатимуть на ці об'єкти.[6].

В основу класифікації експертних колекцій, як зазначено в науковій літературі, повинні бути взяті ознаки, що відображають ті властивості об'єкта, які допоможуть у вирішенні експертного класифікаційного завдання (принаймні визначають його марку, систему та інші показники).

Класифікацією об'єктів натурних колекцій має бути забезпечена: по-перше, можливість виокремлення системи ознак, необхідних і достатніх для вирішення типових експертних і слідчих завдань; по-друге максимальна автоматизація процесу експертного дослідження об'єктів; по-третє, розробка уніфікованих інформаційно-пошукових систем (ІПС). Зрештою, і це основне, класифікація повинна сприяти розширенню використання інформаційних можливостей об'єктів натурних колекцій.[2].

Не може бути єдиних підстав систематизації для всіх об'єктів натурних колекцій. Для кожної групи об'єктів ці підстави є індивідуальними. Один і той же предмет може бути віднесений до різних груп: до виробів конкретного підприємства; виробів відповідного періоду виготовлення; виробів з відповідної сировини, до предметів різного ступеня зносу тощо.

Проте вибір підстави для формування колекцій не може бути довільним, адже вона повинна забезпечувати певну деталізацію об'єктів у відповідні більш вузькі підсистеми (групи). Одним з варіантів критерію такої систематизації, є, наприклад, поняття: джерело походження, серія випуску тощо.

Стосовно типових об'єктів, які часто трапляються, повинні бути детально досліджені всі умови, що впливають на обсяг колекцій та на характер їх розповсюдження й використання.

Створення натурних колекцій доцільне, передусім, за умови невеликих розмірів, обсягів об'єктів, які передбачається вмістити в таку колекцію (зразки текстильних волокон, пломби вітчизняного й іноземного виробництва тощо), а також у випадках, коли під час описання або моделювання об'єктів можлива втрата їх істотних властивостей, ознак (зразки тканин, лакофарбових покриттів тощо), чи важко дати достатньо чіткий і однозначний опис ознак і властивостей об'єкта (сліди ріжучих інструментів тощо).[3].

Висновки. Процес створення натурної колекції – це цілеспрямоване збирання, зберігання та впорядкування відповідно до заздалегідь розробленої системи, зазвичай, однорідних криміналістично-значущих об'єктів для ефективного забезпечення їх інформаційного пошуку, зумовленого, передусім, вирішенням завдань кримінального судочинства.

1. Бірюков В.В. Доказове значення інформації, отриманої з криміналістичних та інших інформаційних систем / В.В. Бірюков // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 60–66/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09_bvviic.df
2. Бірюков В.В. Облікова інформація в розслідуванні. Загальна структура та класифікація інформаційних систем/ В. В. Бірюков [Електронний ресурс] // Форум права. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvlduvs/2009_3/09_bvvkis.pdf
3. Довідково-допоміжні обліки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravodom.com/kriminalstika63-dovidkovo-dopomizhni-obliki>
4. Пахомов А.В. «Коллекция в правоохранительных органах».- М. изд-во «Юрлитинформ». – 2001.- с.260
5. Криминалистические учеты / сост. Э.А.Разумов. - К. : РИО МВД Украины, 1991.- 244 с.
6. Завдання криміналістики на сучасному етапі, правові і етичні засади. [Електронний ресурс]: збірник – Режим доступу: <http://pravouch.com/page/kriminalist/ist/ist.ua/%D0%97%6>

Кадук С.В. Організація функціонування натурних колекцій

Стаття присвячена процесу формування й функціонування натурної колекції. Натурна колекція – це систематизоване зібрання однорідних або поєднаних спільністю експертних чи слідчих завдань об'єктів (предметів, речовин, матеріалів), яке формується в правоохоронних органах як довідково-допоміжний матеріал для вирішення завдань розслідування злочинів, а також у науково-дослідній та навчально-методичній роботі.

Формування натурних колекцій – складний, багатоаспектний механізм збирання, систематизації та зберігання об'єктів.

Ключові слова: натурні колекції, облікова інформація, довідково-допоміжний матеріал, криміналістично-значущі об'єкти, інформаційний фонд, інформаційно-пошукові системи.

Кадук С.В. Организация функционирования натурных коллекций

Статья посвящена процессу формирования и функционирования натурной коллекции. Натурная коллекция - это систематизированное собрание однородных или объединенных общностью экспертных или следственных задач объектов (предметов, веществ, материалов), которое формируется в правоохранительных органах как справочно-вспомогательный материал для решения задач расследования преступлений, а также в научно-исследовательской и учебно-методической работе.

Формирование натурных коллекций - сложный, многоаспектный механизм сбора, систематизации и хранения объектов.

Ключевые слова: натурные коллекции, учетная информация, справочно-вспомогательный материал, криминалистически значимые объекты, информационный фонд, информационно-поисковые системы.

Kaduk S.V. The organization of the operation field collections

The biggest opportunity lies in the proper formation and effective use of various types of field collections, a form of reference for ease of reference counts. The objects of these collections do not have a causal connection with the crime, registration symptoms are detected inside, outside, or through special studies. These objects include, for example: firearms and cold steel, ammunition; typical tools of crime and the traces of their use; drugs and potent pharmaceuticals, paints and varnishes. However, the set of common features characterizing these objects, can then be useful during the investigation of specific crimes, as it provides an opportunity to establish the group affiliation of the respective traces, objects, implements and the like, to decide on diagnostic problems and to establish important, especially for investigation, the circumstances of their Commission, and the like.

However, the effectiveness of the use of field collections in the investigation of crimes still remains very low. Available forensically-reference collection are not quite the orderly and systematic, which makes them difficult to use. This is due, primarily, to the lack of a single scientifically based and supported their acquisition and use.

Any information fund requires a clear and systematic system of accumulation. Formation of collections is an important and responsible step acquisition accounting background support. Because of the completeness and correctness of the selection of samples - standards, adequate representation they needed to address the specific problem of expert features and properties depend on the results of expert surveys.

Summary of available material, learning experience possible to formulate some basic methodological and organizational issues concerning the process of creating a full-scale collections.

The process of creating a collection of field - a purposeful collection, storage and sorting according to designed system usually homogeneous forensic-critical facilities for the effective provision of further information search, due primarily problem solving criminal proceedings.

Creating a collection of field, first set the destination collection, types of objects and their sources, methods of processing, systematization and storage, as well as the timing of replacement of these facilities and upgrades.

Keywords: full-scale collection, accounting information, reference and support material, forensic and meaningful objects and Information Collection, information retrieval systems.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗБОЇВ

УДК 343.98

Актуальність теми. Розбій є тяжким злочином, що являє собою найбільш небезпечний спосіб заволодіння чужим майном. При його вчиненні злочинці прагнуть заволодіти матеріальними цінностями, що може супроводжуватися завданням шкоди здоров'ю потерпілому.

У криміналістиці вивченням цієї проблеми знайшло відображення в працях таких вчених як Ю.П. Алєнін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, Т.С. Волчецька, І.Ф. Герасімов, В.Г. Гончаренко, Г.А. Густов, Л.Я. Драпкин, А.В. Дулов, В.А. Журавель, Г.Ю. Жирний, Г.О. Зорин, А.В. Іщенко, Н.І. Кліменко, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, В.П. Лисицин, І.М. Лузгін, В.Г. Лукашевич, Г.А. Матусовський, В.О. Образцов, М.А. Погорецький, І.В. Постіка, А.Р. Ратінов, М.В. Салтєвський, М.О. Селіванов, Шепітько, М.П. Яблоков та ін.

Мета та завдання статті. На підставі теоретичного осмислення та аналізу наукової літератури, надати криміналістичну характеристику розбоям. Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

- Розмежувати розбої від інших злочинів;
- Охарактеризувати з криміналістичної токи зору розбійні напади.

Відповідно до чинного КК України, розбій – заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, або з погрозою застосування такого насильства [1]. Насильство під час розбою характеризується тим, що утворює загрозу життю чи здоров'ю потерпілого.

Надаючи криміналістичну характеристику розбоям, необхідно зазначити про те, що цей злочин належить до найбільш небезпечних корисливо-насильницьких. Він посягає на два об'єкти: життя й здоров'я особи й право власності. З об'єктивної сторони розбій вчиняється у формі нападу з метою заволодіння чужим

майном, поєднаного із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства [2, с. 397–398] . Під нападом у складі розбою слід розуміти раптову, несподівану для потерпілого, короткочасну, агресивну, насильницьку дію, спрямовану на протиправне заволодіння чужим майном. Напад може бути як відкритим, так і таємним (наприклад, нанесення удару потерпілому з-за спини). За цією ознакою розбій відрізняється, з одного боку, від крадіжки, з іншого, – від грабежу. Напад органічно пов'язаний із фізичним або психічним насильством, яке при розбої має так званий інструментальний характер – виступає способом заволодіння майном або способом його утримання. При цьому фізичне насильство може полягати у протиправному впливі не лише на зовнішні частини тіла потерпілого, а й внутрішні (отруєння), а також в інших діях насильницького характеру, які створюють небезпеку для життя чи здоров'я потерпілого. У разі, якщо застосування чи погроза застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, здійснювались з метою ухилитись від затримання після закінченого нападу, вчинене не може розглядатися як розбій. Так дії винного залежно від обставин провадження можуть бути кваліфіковані як крадіжка або грабїж або як відповідний злочин проти життя та здоров'я особи або злочин проти авторитету органів державної влади органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (наприклад, умисне легке тілесне ушкодження (ч. 2 ст. 125 КК), погрози або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350 КК) тощо). Насильство при розбої застосовується до особи, яка зазнала нападу. Під такою особою слід розуміти власника майна, особу, у володінні чи під охороною якої перебуває майно, на яке здійснюється посягання, а так само інших осіб, які перебувають на місці вчинення розбою і можуть, на думку винного, перешкодити йому у заволодінні чужим майном. Під насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, слід розуміти заподіяння їй легкого тілесного ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого

тілесного ушкодження (останнє кваліфікується за ч. 4 ст. 187 КК), а також інші насильницькі дії, які не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяних ушкоджень (насильство, що призвело до втрати свідомості чи мало характер: мордування, здушення ший, скидання з висоти, застосування електроструму, зброї, спеціальних знарядь тощо). Застосування до особи без її згоди наркотичних засобів, психотропних, отруйних чи сильнодіючих речовин (газів) з метою заволодіння чужим майном слід розглядати як насильство, і, якщо воно було небезпечним для її життя або здоров'я, кваліфікувати такі дії за відповідною частиною ст. 187 КК. Якщо застосування таких засобів було небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, але не призвело до заподіяння легкого тілесного ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження, вчинене треба кваліфікувати як розбій лише за умови, що винна особа усвідомлювала можливість заподіяння таких тілесних ушкоджень. За певних обставин такі дії слід додатково кваліфікувати за ч. 2 ст. 314 КК.

Заподіяння в процесі розбою легкого тілесного ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості тілесного ушкодження, позбавлення волі, вчинене способом, небезпечним для життя або здоров'я особи, яка зазнала нападу, нанесення побоїв, що мало характер мордування, охоплюється ст. 187 КК і додаткової кваліфікації за іншими статтями не потребує. Така обтяжуюча обставина, як застосування при розбої зброї чи предметів, які були використані як зброя, дозволяє відмежувати розбійний напад від грабежу.

Відкритий характер і зухвалість здійснення злочинів проти власності, зокрема розбоїв, та враження, які вони справляють на потерпілих та очевидців, обумовлюють значний суспільний резонанс, чому сприяє і відносно низький рівень розкриття вищевказаних злочинів.

Предмети зазіхання дуже різноманітні, але найбільш часто злочинці прагнуть заволодіти такими об'єктами, як гроші, виро-

би із дорогоцінних металів та інші коштовності, хутра, одяг, відеоапаратура, комп'ютерна техніка, радіотехніка й інші коштовні речі, предмети, а також вино-горілочні вироби та цінні продукти. На відкритій місцевості злочинці найчастіше діють групами, заздалегідь очікуючи на кого-небудь на малоосвітлених вулицях, пустирях, у парках, на лісових дорогах тощо. Зустрічаючи жертву, злочинці зупиняють чи доганяють і оточують її, а потім, погрожуючи насильством, чи заподіявши шкоду здоров'ю, відбирають гроші і речі й зникають. Способи проникнення в житлове приміщення можна розділити на дві основні групи: таємне проникнення злочинців у житло, в другу групу входять способи проникнення злочинців у квартиру під вигаданим приводом або за допомогою сталих незадовго до нападу довірчих відносин з потерпілим [3, с. 347–351]. Застосовуючи насильство при розбої, злочинці використовують фізичну силу, вогнепальну або холодну зброю, сипучі речовини (тютюн, пісок), мотузки чи провід для зв'язування й ін.

Що стосується осіб, які вчиняють злочини, то їм, як правило, притаманні цинізм, зухвалий і нахабний характер злочинних дій. Такі злочини звичайно вчиняються в присутності очевидців у парках, на вокзалах, у громадському транспорті, кафе та інших громадських місцях. При цьому злочинці розраховують, що очевидці не перешкоджатимуть злочинові, боячись наразитися на напад.

Вчиняючи розбійний напад, злочинці враховують певні обставини (місце події, властивості особи потерпілого, характер майна, яким передбачається заволодіти) і визначають спосіб, час, знаряддя й засоби, які можуть бути використані під час нападу.

За останні роки суттєво збільшилася частка розбоїв, учинених групою осіб, звичайні способи вчинення розбоїв ними стали більш витонченими, досконалыми і результативними. Так, приймаючи рішення про напад на інкасатора чи касира, злочинці визначають спосіб вчинення злочину: вивчають шлях пересування інкасаторів чи касирів з грошовими коштами, старанно аналізують наявність охорони, визначають найбільш зручні ділянки, де можна вчинити напад, передбачають шляхи відступу чи від'їзду,

планують способи схову й реалізації викрадених матеріальних цінностей. Якщо напади вчиняються на власників жилих приміщень, у яких є матеріальні цінності, то способи їх вчинення частіше за все пов'язані зі сферою діяльності власників майна (бізнес, торгівля тощо), видом і особливостями предмета посягання, його споживчою вартістю, характерними рисами і кримінальними навичками злочинців.

Зважаючи на це, саме пізнання фактів та обставин, що утворюють обстановку, в якій діє слідчий, тобто слідчої ситуації, що склалася на конкретний момент розслідування, дозволяє визначити завдання, які потребують свого першочергового й подальшого вирішення, обрати види процесуальних дій, послідовність і тактику їх проведення.

1. *Кримінальний кодекс України : Офіційний текст. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 240 с*
2. *Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посіб. / А. П. Шеремет. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 472 с.*
3. *Белкин Р. С. Курс криминалистики : [в 3 т. / Р. С. Белкин. – М. : Юристь, 1997. – Т. 2 : Частные криминалистические теории. – 464 с.*

Круль С.М. Криміналістична характеристика розбоїв

Розбій є тяжким злочином, що являє собою найбільш небезпечний спосіб заволодіння чужим майном. При його вчиненні злочинці прагнуть заволодіти матеріальними цінностями, що може супроводжуватися завданням шкоди здоров'ю потерпілому.

В статті аналізується криміналістична характеристика розбою з метою подальшого розслідування такого виду злочину.

Ключові слова: розбій; криміналістична характеристика; насильство

Круль С.М. Криминалистическая характеристика разбоев

Разбой является тяжким преступлением, представляет собой наиболее опасный способ завладения чужим имуществом. При его совершении преступники стремятся завладеть материальными ценностями, может сопровождаться нанесением вреда здоровью потерпевшему.

В статье анализируется криминалистическая характеристика разбоя с целью дальнейшего расследования такого вида преступления.

Ключевые слова: разбой; криминалистическая характеристика; насилие

Krul S.M. Forensic characterization of robberies

Robbery is the serious offense, the most dangerous way of taking the property of another. When committing it, criminals attempt to take anything of value by force that

may be accompanied with the victim's injury. The article analyzes the criminological characteristics of robbery with the aim of further investigation of this type of crime.

To achieve this goal the following tasks have been resolved:

- Differentiation of robbery from other offenses;
- Characterization of robbery from the criminological point of view.

According to the current Criminal Code of Ukraine, robbery is the crime of taking the property of another accomplished by violence dangerous for the person's life and health, and threat of such violence. Violence in robbery is characterized by forming a threat to the victim's life or health. Providing forensic characterization of robbery, it should be noted that this crime is the most dangerous mercenary and violent. It infringes on two objects: the life and health of individuals and ownership. With the objective of robbery, it is committed in the form of an attack with an aim of taking the property of another, accomplished by violence dangerous for person's life or health who was attacked or the threat of such violence. Robbery should be understood as a sudden, unexpected, short, aggressive, violent act aimed at the unlawful taking of another's property.

The attack can be both open and secret. Therefore, the knowledge of facts and circumstances that create the environment in which an investigator works, prevailing situation at the time of investigation, helps to determine the tasks for primary solution, select the types of proceedings, consistency and tactics.

Keywords: robbery; criminological characteristics; violence

ЗМІСТ

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД ТА ПРАВА ЛЮДИНИ. ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА ФІНАНСОВОГО ПРАВА. АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО3

Розвадовський В.І. Особливості реалізації повноважень
Конституційним Судом України3

ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ТА КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА. ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА 16

Пташник І.Р. Трансплантація органів як особливий
вид медичної послуги16

Чмихов Ю.А. Якість надання ріелторських послуг:
поняття та критерії26

ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА. ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО35

Данилюк Л.Р. Охорона та відтворення мисливських
тварин і середовища їх перебування35

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ТА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ (ПРОФІЛАКТИЧНОЇ) ПОЛІТИКИ47

Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Завдання кримінально-
виконавчої політики України47

Кравчук Д.Д. Способи злочинного професіоналізму
у сфері незаконного використання платіжних карток,
пов'язаних із втручанням у роботу банкоматів.....59

<i>Красій М.О.</i> Вирок з точки зору кримінально-правової, кримінальної процесуальної та кримінально-виконавчої політики.....	69
<i>Наконечна І.М.</i> Проблеми класифікації кваліфікуючих ознак злочинів проти особи (розділи II-V Особливої частини Кримінального кодексу України)	81
<i>Петечел О.Ю.</i> Кримінологічна характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи	90
<i>Поп К.В.</i> Законна професійна діяльність журналістів як об'єкт кримінально-правової охорони	99
<i>Потяк В.І.</i> Поняття примирення у кримінальному праві з точки зору медіаційного підходу	110
<i>Смушак О.М.</i> Реалізація кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину.....	119
<i>Старка А.Б.</i> Поняття неправомірної вигоди у контексті кримінально-правової характеристики ст. 369-3 КК України	132

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА 141

<i>Кадук С.В.</i> Організація функціонування натурних колекцій.....	141
<i>Круль С.М.</i> Криміналістична характеристика розбоїв.....	149

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

Актуальні проблеми вдоско-
налення чинного законодав-
ства України

Випуск 41
Збірник наукових статей

В редакції авторів наукових статей

Комп'ютерна верстка і правка Ігор КОЗИЧ

Підписано до друку 03.06.16 Формат 60x84/16. Па-
пір офсетний. ум.друк.арк. 13,9 Наклад 300 прим.
Зам. №19/15-16.

Віддруковано в Юридичному інституті
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
76018, м.Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 44а
e-mail: lawdept@pu.if.ua